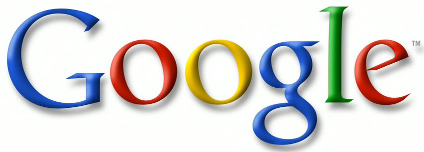
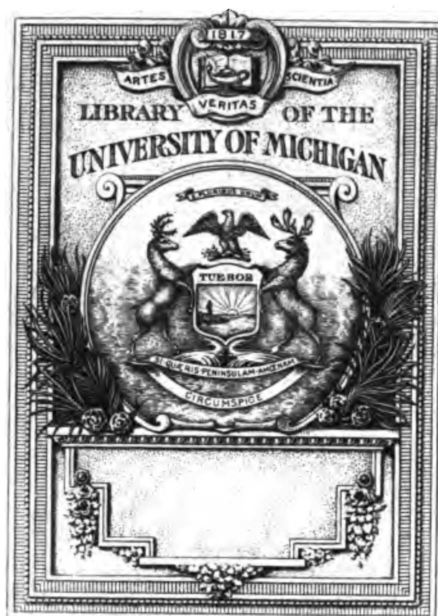

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

HET DIPLOMATISCH BELEID

VAN

HIERONYMUS VAN BEVERNINGK,

GEDURENDE DE JAREN 1672—1678.

DRUK VAN C. H. SUSAN JR., TE 'S HAGE.

HET DIPLOMATISCH BELEID

VAN

HIERONYMUS VAN BEVERNINGK,

GEDURENDE DE JAREN 1672—1678.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in het Romeinsch en Hedendaagsch Regt,

AAN DE HOOGESCHOOL TE LEYDEN,

OP GEZAG VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. C. G. COBET,

HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT VAN LETTEREN EN WIJSBEGEERTE,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

DOOR

FREDERIK WILLEM CAREL PIETER VAN BYLANDT,

VAN 'SGRAVENHAGE.

OP WOENSDAG DEN 27sten MEI 1863, DES NAMIDDAGS TEN 3 URE.

'S GRAVENHAGE,

H. J. GERRETSEN.

1863.

Printed in th

Aan mijnen Vader.

INHOUD.

VOORREDE.

Uit de ruime keuze welke den Jurist, die bij het verlaten der Hoogeschool een proefschrift wenscht te schrijven, openstaat, scheen mij, dien de beoefening der geschiedenis altijd zeer heeft aangetrokken, die van een historisch onderwerp niet ongeschikt toe.

Gaarne had ik het geheele leven en alle onderhandelingen van van Beverningk *behandeld; weldra bleek het mij echter, dat dit te veel tijd en studie zou vereischen, zoodat ik mij bepaalde tot het merkwaardige tijdperk van* 1672—78, *en daarin voornamelijk tot den vrede van Nijmegen.*

Met vele moeijelijkheden had ik, onervaren schrijver, daarbij reeds spoedig te strijden, en mijner zwakke krachten bewust, roep ik de toegevendheid van den lezer dezer proeve in.

In de eerste plaats, ontvang Gij, Hooggeschatte Promotor Mr. S. Vissering, *mijnen dank zoowel voor Uw onderwijs, als voor de nuttige wenken en vriendschappelijke raadgevingen, mij bij het schrijven verleend.*

U, Hooggeleerde Heeren Mrs. H. Cock, J. de Wal, R. T. H. P. L. A. van Boneval Faure *en* J. E. Goudsmit, *die bij mij de*

begeerte naar onderzoek in het regt hebt opgewekt, zij dank voor Uw onderwijs.

Het waren vooral de nuttige en aangename lessen in het Romeinsche regt, die mij bij de beoefening van het hedendaagsche regt uitstekend te pas kwamen, en die studie gemakkelijker maakten.

Ook U, Hoog Edel Gestrenge Heer Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER, *en U,* Jhr. J. W. VAN SYPESTEIN, *aan wie het toezigt over de archieven van het Vorstelijk Huis van Oranje Nassau is toevertrouwd, ben ik dank verschuldigd voor menig merkwaardig staatsstuk uit het huis-archief van Z. M. den Koning.*

Vele en aangename uren bragt ik in het Rijks-archief door, alwaar mij door de alomgeroemde en bekende bereidvaardigheid van Dr. R. C. BAKHUIZEN VAN DEN BRINK *de toegang tot alle staatspapieren openstond.*

De groote voorkomendheid, mij in de Haagsche en Leidsche Bibliotheken verleend, kan ik niet genoeg op prijs stellen.

Gij, vrienden van mijnen studententijd, vaartwel!

's Hage, Mei 1863. **F. V. B.**

INLEIDING.

Onder onze grootste staatslieden der 17e eeuw, verdient met regt Hieronymus van Beverningk genoemd te worden. Geboren den 24en April 1614 uit prinsgezinde ouders, sleet hij zijne jeugd te Gouda, [1]) alwaar hij in 1645 zitting in de vroedschap kreeg. Spoedig werd hij van daar afgevaardigd naar de Staten van Holland; voor de Witt ten hoogste ingenomen, geraakte hij weldra in nadere kennis met hem en omhelsde hij diens beginselen. Beverningk leefde in een merkwaardig tijdvak; zijn vaderland zou na den langen krijg tegen Spanje dit land helpen verdedigen tegen Frankrijk, en welken lof de Nederlandsche Republiek verdiende door het helpen bestrijden van de heerschappij, die Engeland en Zweden zich

[1]) Dr. G. D. J. Schotel. Iets over Hieronymus van Beverningk en Bruno van der Dussen (1847) p. 2 en 11.

in de Oostzee wilden aanmatigen, drukt Valkenier met de volgende woorden uit: [1]) „Om deze reden sijn alle see en commercie plaatsen aan dit Nederland schuldig de hoogste dankbaarheyt, omdat sy daardoor alleen worden gedefendeert sodatsy hare welvaart behouden die anders door een gepretendeerde schipbreuk lyden en gespolieert werden."

De eerste der belangrijke zendingen van Beverningk was die naar Engeland, om aan den hevigen oorlog, dien Cromwell tegen ons voerde, een einde te maken. De vrede kwam in 1654 tot stand, onder dreigende bedingen; eene zamensmelting der beide republieken was de herhaalde wensch van den Protector geweest. Beverningk had, zoo als uit de „State Papers" van Thurloe blijkt, geheime brieven en geheimen last van de Witt gekregen. Bekend is het, dat hij de acte van seclusie aan Cromwell overhandigde, toen zijne ambtgenooten nog bezig waren het in cijfers gezonden exemplaar van de Staten te ontcijferen [2]). In eenen geheimen brief aan de Witt verontschuldigt Beverningk zich, zeggende: „dat Cromwell vreesde dat nooit eenige verzekertheyt noch aen de eene noch aen de andere zyde te verwachten was, soolang dye familie in deze groote opinie soude blyven ende dezen jongen Heer nevens zyne relatie tot het huis van Stuart en de pretentien tot dezen Staet tot dye groote hoop soude worden opgebracht." [3]) Zonder verder te onderzoeken wie het eerst aanleiding gaf tot die acte, meen ik dat zij zoowel aan Cromwell als aan de Witt gelegen kwam. De vrede hief den naijver tusschen beide republieken niet op.

Van onzen bondgenoot, Frankrijk, had men ook niet veel

---

[1]) Valkenier. 't Verwert Europa (1688). 1 p. 110.

[2]) Leopold Ranke. Englische Geschichte, vornehmlich im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert. III. p. 470.

[3]) Bijdrage voor Vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde. Nijhoff. I Ser. 4 p. 309.

goeds te wachten. In den beruchten faubourg St. Anthoine had Condé (1653) met het gezegde: „hier moeten wij sterven!" in den mond, de laatste troepen der Fronde tegen den koning en Mazarin aangevoerd. Lodewijk XIV was volkomen heer en meester in den lande geworden, en de slimme Lionne kreeg gelegenheid om aan den krijg tusschen Frankrijk en Spanje een einde te maken. De Pyrenesche vrede kwam in 1659 tot stand. Slechts als uitgangspunt voor grootere ondernemingen beschouwde koning Lodewijk dit verdrag; reeds verkreeg hij eene uitbreiding van grondgebied, maar de vooruitzigten waren schitterender. De afstand, dien zijne gemalin van de haar later toekomende regten deed (deze geschiedde op geldige wijze, nec vi nec dolo nec errore) werd door hem slechts als eene oogenblikkelijke belofte aangemerkt, aan welke men later niet gebonden was. Eene onbegrensde eerzucht had zich sedert dezen vrede van Lodewijk meester gemaakt. Portugal werd door hem in den oorlog tegen Spanje ondersteund, en na den dood van keizer Ferdinand III, in 1657, stelde hij menige poging in het werk om de Duitsche keizerskroon te verkrijgen; hierin werkte de keurvorst van Brandenburg hem tegen, en droeg er veel toe bij dat zijne pogingen mislukten. Eene groote verbittering tegen den keurvorst was er het natuurlijke gevolg van. (Brandenburg had toen reeds door eenen bekwamen regent, en een welgeoefend leger, in Duitschland groot aanzien verkregen). Ten einde de magt van den keizer aan den kant van Frankrijk te verzwakken, bragt Lodewijk den bekenden Rijnbond tot stand.

Ook was kort na den Pyreneschen vrede d'Estrades met de Witt in onderhandeling getreden, omtrent het toekomstige lot der Spaansche Nederlanden; van weerskanten werden voortdurend projecten opgesteld, hetzij om die gewesten onderling te verdeelen of er eene zelfstandige republiek van te maken. Geen van allen vond algemeenen bijval, alleen bleek het

duidelijk, dat het sedert Mazarin opgekomen plan, om die gewesten aan Frankrijk te anexeren, ook nu nog het best aan Lodewijk beviel. Hij schreef aan d'Estrades 6 April 1663: „l'expulsion des Espagnols de la Flandre a toujours été, depuis qu'ils la possèdent, le but des rois mes prédecesseurs et le mien." Als de Witt dit mijn verlangen niet wil begrijpen, zeide hij, kan hij verder mijn vriend niet blijven. „De geheele diplomatische kunst van de Witt rustte op de onderstelling, dat Frankrijk en Engeland tegen elkander gekant bleven, en de republiek juist hierdoor, tusschen beide mogendheden in, zich onafhankelijk hield. Door beiden werd het zelfbestaan der republiek evenzeer bedreigd. Zij kon zich slechts handhaven tegen den een door den ander. De raadpensionaris waakte dan ook niet minder tegen Frankrijk, dan tegen Engeland." [1])

De verdreven koning Karel werd in 1660 op Engeland's troon hersteld; bij zijn vertrek van Scheveningen was hij nogmaals door de Witt en de Staten vriendelijk onthaald, en na aanbeveling van den jongen prins in de bijzondere gunst der Staten, beloofde hij jegens de Republiek goed gezind te blijven. Weldra begon de Witt, toen hij aan de vroegere handelwijze jegens den koning dacht, voor dezen nabuur bevreesd te worden, en zond, om zich eenige bondgenooten te verschaffen, gezanten naar Spanje en Frankrijk, met welk land in 1662 eene alliantie gesloten werd. De oorlog, dien Engeland in 1665 tegen de Nederlandsche Republiek hervatte, viel echter geheel in den geest van den Franschen koning. Op die wijze zouden de krachten der Nederlandsche Republiek degelijk verminderen en de eenige magt, die Spanje tegen Frankrijk wilde en kon ondersteunen, zou daartoe buiten staat gesteld worden. Lodewijk had tijd om zich tot een aanval op de Spaansche Nederlanden voor te bereiden.

[1]) Mr. J. R. Thorbecke. Historische schetsen 1860. p. 17.

Na den dood van Philips IV, rukte Lodewijk onder 't voorgeven van een Jus devolutionis en na vooraf den Rijnbond versterkt te hebben, Brabant binnen; in korten tijd nam hij een aanmerkelijk getal steden in. Algemeen was de afkeuring over zulk eene handelwijze, zoodat het aan de Witt en Temple niet moeijelijk was in 1668 de triple alliantie met Zweden tot stand te brengen, ten einde de zich voortdurend uitbreidende magt van Frankrijk tegen te houden.

Door deze alliantie was de toorn van Lodewijk op de Republiek zeer groot geworden. Het gunstige handelsverdrag van 1662 was reeds in 1664 veranderd, maar werd in 1668 bepaald ongunstig. In 1669 begon men in de Republiek daaromtrent represailles te nemen. Van Beuningen, die met ongunstige berigten uit Parijs was gekomen, werd door P. de Groot vervangen, die Lodewijks plan tegen de Spaansche Nederlanden meer duidelijk inzag. Dat Frankrijk en Engeland het onderling eens begonnen te worden, kon de Witt niet gelooven, en toch was Karel (ondanks zijne beloften van 1660) in 1669 reeds in geheime onderhandeling met Frankrijk. Nu eerst begon de Witt naar bondgenooten om te zien, die wij hoog noodig hadden; door de strenge maatregelen tegen Oranje te matigen, meende hij Engeland te kunnen winnen; Oranje kreeg zitting in den Raad van State, zijne partij was reeds zeer toegenomen en de acte van seclusie was in 1667 ingetrokken. Ook Beverningk zag in dat de prinsgezinde partij geheel anders moest behandeld worden dan tot nu 't geval was geweest; hij begon de politiek van de Witt af te keuren. Wij verlieten onzen staatsman tijdens zijn oponthoud in Engeland. Wat was er sedert van hem geworden? In 1653 was hij benoemd tot thesauriergeneraal der Unie, maar had dien post, daar men op hem vertoornd was wegens zijne onderhandelingen in Engeland, eerst in 1656 begonnen waar te nemen. Als zoodanig had hij het opperbewind der geldmiddelen van het bondgenootschap

onder het toezigt van den Raad van State [1]). In 1665 had hij reeds bedankt, bevreesd geworden door de menigvuldige beschuldigingen tegen de Witt [2]). Het winnen van bondgenooten ging niet naar wensch; een weinig hoop had men nog op Spanje, maar met dat land had men verschillende onaangenaamheden, weshalve men er een bekwaam gezant heen moest zenden. Aan Beverningk werd die post toevertrouwd, daar men genoeg bewijzen van zijne bekwaamheden had. Eerst reisde hij nog naar Brussel, om den gouverneur der Spaansche Nederlanden (Montereij) uit te noodigen die gewesten te versterken. De uitgebreide kunde en scherpzinnigheid van Beverningk bleek vooral in die onderhandeling [3]). In Nov. 1670 vertrok hij uit den Haag naar Spanje, om dit land als bondgenoot te winnen en het te noodzaken de Spaansche Nederlanden te versterken, waartoe het niet spoedig geneigd was; als reden gaf men daarvoor op, dat de ondernemingen van Lodewijk alleen tegen de Noordelijke gewesten gerigt waren. De oorlog barstte in 1671 nog niet openlijk uit, en in Dec. van dat jaar kwam er ten gevolge van Beverningk's onderhandelingen eene alliantie tusschen Spanje en de Republiek tot stand. Deze negociatiën in Spanje bleven Lodewijk grootendeels onbekend en verontrustten hem niet weinig; maar schijnbaar dreigender werd de houding van den Franschen koning. Nog steeds zag de Witt naar bondgenooten om; deed hij daartoe wel de grootst mogelijke moeite? Wicquefort schreef, dat hij verwonderd was hoe de Staten zoo weinig deden ter hunner versterking. Verwonderlijk is het, hoe binnen 's lands de partijtwisten een eenstemmig handelen naar buiten

---

[1]) Vreede. Inleiding tot eene geschiedenis der Nederlandsche diplomatie. (1856) I p. 95.

[2]) d'Estrades. Lettres, mémoires et négociations (1743) III, p. 477.

[3]) Van Dijk. Bijdrage tot de geschiedenis der Ned. diplomatie. (1668—72) p. 370.

onmogelijk maakten; de Witt [1]) meende als den geschiktsten overste tot veldheer iemand te moeten kiezen, die debonnair was en zich gedragen zou naar den wil der Staten. Door een vriendelijk — eigentlijk vernederend — schrijven, om in der minne alles te schikken, meenden de Staten den oorlog te keeren; — te vergeefsch! zelfs de handelsman Colbert zette Lodewijk er toe aan. In 1671 had Pomponne Zweden van de triple alliantie gescheiden, nadat Karel van Engeland zich reeds in 't vorige jaar aan Frankrijk had dienstbaar gemaakt. Over Lodewijks onderhandeling zegt de Garden [2]): „Cette négociation est une des plus singulières, de la diplomatie moderne. Elle renferme une multitude d'intrigues dans lesquelles on met en oeuvre les démarches feintes, la corruption, l'empire de l'amour et tous les subterfuges imaginables, pour amener une alliance qui fut bien tristement féconde en résultats."

In de Zwitsersche kantons wist Lodewijk 20,000 man te werven, hoewel er in Zwitserland velen tegen waren geweest. De krijgslustige van Galen, Bisschop van Munster, had Lodewijk's partij gekozen om zich te wreken op de Republiek. Keulen bleef niet achter. Reeds had die bisschop Neusz aan Frankrijk afgestaan tot magazijn en stapelplaats. Met Luneburg waren de Staten evenmin goed bevriend, zoodat men bijna omringd was van vijanden. Gaarne had de hertog van Lotharingen de wapenen tegen Frankrijk opgevat, maar de maarschalk Créqui had hem op last van Lodewijk van zijn land en goed beroofd. De ongelukkige ontmoeting met het Engelsche jagt gaf aanleiding tot de oorlogs-verklaring.

---

[1]) De Witt. Brieven (1723) III, p. 111 en p. 142.

[2]) Histoire générale des traités de paix. II, p. 82.

EERSTE HOOFDSTUK.

Beverningk gedeputeerde te velde.

Hoewel de groote Jan de Witt dikwijls genoeg was gewaarschuwd voor de naderende onheilen, was voor de verdediging van het vaderland nog niet genoegzaam zorg gedragen. Den veldtogt van 1672 te beschrijven is mijn doel niet, een ieder is er mede bekend; want nevens de heldendaden van de Ruyter wordt reeds den jeugdigen beoefenaar der geschiedenis de toenmalige overheering van ons land ingeprent. Bovendien is die togt door de heeren van Sypestein en de Bordes tevens strategisch beschouwd, waartoe zij de beste bronnen hebben gebruikt; alleen wensch ik het een en ander over Beverningk, die zich als ijverig verdediger van zijn vaderland kenbaar maakte, aan te teekenen.

De prins van Oranje was bij resolutie van H. Ho. Mo. van 25 Febr. 1672 tot kapitein-generaal voor den veldtogt benoemd, met eene beperkte instructie. Daar men vreesde dat hij dit leger tot zijn eigen voordeel zou kunnen aanwenden, was hij niet alleen gebonden aan de resolutie der Staten, maar was hem een collegie van gedeputeerden te velde toegevoegd, met welke hij zich over de krijgsverrigtingen moest beraden.

Maar al te spoedig stonden de Fransche troepen aan den Rijn, en de overtogt had plaats bij Lobith; de groote Napoleon noemt dit „une exposition de quatrième ordre." Niet alleen was, zoo als blijkt uit een brief van Oranje [1]), het „water soo afgreyselichst gevallen, dat er verscheiden plaatsen waren daar men door con ryden" maar het verlaten van de posten, door Montbas bezet, maakte het nog gemakkelijker. Het eenigste redmiddel was, èn volgens den prins èn volgens de meening van gedep. te velde „alle macht, die men con byeenschrapen, ten spoedichste aan den Yssel te doen komen." Beverningk schrijft aan de Witt, 22 Mei, dat hij „die troepen alle had nageteld en bevonden had 9200 man, officieren als daarin gereeckent, en de ruyters 4800, ende in de steden aan den Yssel te saemen syn buytendien maar 13 compagnien." Na den overtogt der Franschen over den Rijn was er volgens Beverningk eene panique terreur onder de soldaten gekomen: men begreep niet langer stand te kunnen houden en trok naar Utrecht, welke stad en provincie men wilde verdedigen; maar de vele moeijelijkheden met den magistraat der stad dwongen het kleine leger nog verder terug te trekken, en zich te bepalen tot de verdediging van Holland. De Witt had voor de verdediging van deze provincie goed zorg gedragen. Beverningk, die aan het hoofd eener nieuw gevormde commissie geplaatst werd welke de verdediging van Holland moest op zich nemen, schreef toen aan de Witt, dat de stad Amsterdam zoo sterk was, dat hij ze, ook door de mogelijkheid van inundatie, voor onneembaar hield.

In de algemeene radeloosheid waren Halewijn en van Weede van Dijkveld naar Engeland gezonden, maar reeds den 22 Julij klaagt de eerste in een' brief aan H. Ho. Mo. uit Hampton-

[1]) Mr. J. C. de Jonge. Verhandelingen en onuitgegevene stukken betreffende de geschiedenis der Nederlanden. (1827.)

Court [1]) „dat hij niet aan het hof kon komen; men heeft vele personen die op ons letten moeten, daar men 't volk wil vertellen dat Engeland wel wil contracteren met H. Ho. Mo., maar de laatsten het verhinderen. Wij merken wel dat wij hier niets zullen obtineren, en meenen dat het beter is den oorlog voort te zetten." Terwijl beide natiën dus in oorlog waren, had koning Karel zich jegens Oranje hoogst vriendelijk uitgelaten, en hem van zijne vriendschap verzekerende, meende hij Oranje een' dienst gedaan te hebben met den oorlog, daar hij nu een' post verkregen had, dien hij anders niet zoo spoedig had ontvangen. [2])

In een brief van Karel aan van Reede, overhandigd den 8 Julij, geeft koning Karel de verzekering zijner voortdurende genegenheid jegens den prins, zeggende, dat het hem alleen te doen was om de Loevesteinsche factie neder te drukken; dat Lodewijk ook zeer goed jegens hem gezind was, en zij zich hadden verbonden om degenen, die vroeger aan 't bestuur waren en zoo zeer jegens hen hadden gemachineerd, te straffen. Het Engelsche volk, de natie, was anders gezind, en in geenen deele zoo zeer voor den gezamentlijken oorlog met Frankrijk. In eene brochure uit dien tijd [3]) lezen we: „Seker, de schrandere koningin Elisabeth weer in de werelt komende, sou met recht vragen wie hen raed dus met degeen aen te spannen, die syn ooghwit bereyckt hebbende, niet schromen sal hem het mes, dat sy selven gewet hebben, in de keel te steken."

Ook naar den Franschen koning waren gezanten gezonden: de Groot, van Gent en Nassau Odyck, die op verlangen des konings van eene volmagt moesten voorzien zijn. Een aanbod werd

---

[1]) Ms. Kon. Bibliotheek.

[2]) Costerus. Historisch verhaal (2e druk 1736) p. 430.

[3]) Gesprek over de interessen van den Staet van Engeland.

door hen gedaan, maar niet voldoende voor Lodewijk; Louvois zette hem aan nog meer te vragen, en zijne eerzucht belette hem het aanbod aan te nemen, „mais l'ambition et la gloire sont toujours pardonnables à un prince." Beverningk meende nu ook dat het alleen een vrede was, die een degelijk einde kon maken aan alle onheilen. Hij schreef den 28[en] Junij uit Bodegrave aan de Groot: [1]) „De heeren van onze Staet syn seer gealarmeert en ick ben becommert off ick met myne officien deselve sal connen houden in haar devoir; de hope van een accommodement sal het krachtig'ste motyff syn, bidde derhalven dat my sooveel faveur wilt doen van te adverteren en communicatie te geven om hetgeene communicabel syn sal, ten einde ick die menschen het harte wat moge stercken. UEd. believe verdacht te syn dat de brieven aan mij niet en comen onder couvert van syn Hoogh[t]; maar direct aen mij aen dewelcke mooght schrijven wel volkomen vertrouwelyckheyt, en sal die wel weten te menageren, en ontsiet de onkosten niet van expressen want ick sal die altyt te dancken voldoen. Godt de heer segene uwe negociatie ten besten van het lieve vaderlandt." Toen de Staten evenwel hadden geweigerd de drukkende voorwaarden aan te nemen, vereenigden zich Frankrijk en Engeland den 16 Julij bij onderlinge overeenkomst om niet anders dan gezamentlijk en onder buitengemeen hooge eischen (Engeland verlangde nu ook nog verscheidene steden in Zeeland) den vrede te sluiten.

Intusschen had in de Republiek eene groote verandering plaats gehad: aller oogen waren op Oranje gevestigd, die na de vernietiging der acte van seclusie tot stadhouder benoemd was. d'Estrades zeide van hem tot Louvois: [2]) „Sou-

---

[1]) Huis-Archief van. Z. M.

[2]) Grovestins. Histoires des luttes et rivalités politiques entre les puissances maritimes et la France. 1851. II p. 322.

venez vous que je vous dis que Guillaume le taciturne, Maurice et Frédéric Henri revivent tous trois en sa personne." Één vorst evenwel was er, die voor de bijna geheel te gronde gerigte Republiek partij trok; het was de keurvorst van Brandenburg, die bij het tractaat van 6 Mei 1672, 20,000 man troepen had toegezegd. Het was door zijn toetreden tot de alliantie tegen Lodewijk, dat deze genoodzaakt werd zijne troepen te verdeelen. Nu kwamen ook troepen door Montereij gezonden, en de Keizer scheen eveneens niet achter te willen blijven. Over den geweldigen omkeer van zaken in de Ned. Republiek is het bijna onnoodig te spreken. Oranje werd als de redder van het vaderland beschouwd, terwijl de Witt, als de alleen schuldige, in de woede van 't oogenblik vermoord werd. De Fransche koning, die inzag dat voor het oogenblik de loop zijner overwinningen gestuit was, keerde in Julij naar Versailles terug. Ware hij overtuigd geweest van eene volkomen verovering der Nederlanden of van eenen hem voordeeligen vrede, nimmer zou hij naar huis zijn vertrokken. (Bekend is het, dat zoodra men hem eene gelukkige verovering of eenig zeker te behalen voordeel voorspelde, hij altijd aanwezig was, en daarbij wenschte tegenwoordig te zijn; maar gingen de zaken slecht of was zulks te voorzien, dan hield hij zich verwijderd, en de genoegens te Versailles boden hem eene aangename afwisseling aan.) Ten einde de Franschen tot den terugtogt te dwingen, deed de prins een togt naar Charleroi, om zoo den vijand alle gemeenschap af te snijden. De vloot, aan welker goede instandhouding de Witt de voorkeur gegeven had boven die van het leger, behaalde onder het commando van de Ruijter menig voordeel. In 't noorden verzekerde eene dappere verdediging ons het behoud van Groningen, terwijl in 't zuiden de verdediging van Aardenburg, en meer westelijk de mislukte onderneming van Luxembourg tegen 's Hage eenige verademing verschaften. Om nu met nog meer kracht den oorlog

voort te zetten, had de kanselier in het parlement een hevige speech tegen Holland uitgesproken, waarin o. a. het volgende voorkwam: „The Hollanders were their only competitor for commerce and naval power and the sole obstacle tho their views of attaining an universal empire as extensive as that of ancient Rome.... that the parliament had wisely judged it necessary to extirpate them and had laid it down as an eternal maxim that delenda est Carthago." [1])

Onderhandelingen over vrede begonnen reeds in dit jaar, en Zweden, door H. Ho. Mo. om bijstand aangezocht, was door beloften zoowel aan Frankrijk als aan de Republiek verbonden, zoodat het, om daaruit te geraken, zijne mediatie in den vrede aanbood. Voor Zweden was de onderwerping der republiek aan Frankrijk niet onverschillig, wegens den grooten handel die er bij te verliezen was, en werd Engeland meester over Holland, dan zou het in de Oostzee een dominium maris verkrijgen; daarom verlangde Zweden) „que l'Angleterre, qui avait empêché la Suède d'occuper les deux bords du Sund, ne devait parsuite du même principe posséder aucun port sur les côtes de Hollande et de Zélande." Indien Zweden als gezanten wilde zenden de HH. Tott, Sparre en Ehrenstein, verklaarde Lodewijk bereid te zijn de mediatie aan te nemen. Na vele onderhandelingen werd Keulen met wederzijdsch goedvinden als plaats van zamenkomst bestemd. De voortgang der vijandelijkheden doet mij instemmen met de woorden van Mably: „La continuation des hostilités pendant la tenue d'un Congrès indique que les puissances belligérantes ne sont pas encore lasses de la guerre, et la manière molle dont elles commencent alors leurs négociations le prouve encore mieux." Koning

---

[1]) History of Engeland. bij Cathar: Macauly Graham. VI p. 392.

[2]) Mignet. Négociations relatives à la succession d'Espagne sous Louis XIV. IV p. 149.

Lodewijk was er niet zeer gaarne toe overgegaan, en Louvois schreef 23 Maart 1673 aan Robbert: [1]) „Si les Hollandais étaient des hommes, il y a longtemps qu'ils auraient fait la paix, mais comme ce sont des bêtes qui se laissent conduire par des gens qui ne songent qu' à leurs intérets, il vaut mieux se préparer à la guerre que de se relâcher sur quelque apparence de paix."

---

[1]) Camille Rousset. Histoire de Louvois et de son administration politique et militaire (1862).

TWEEDE HOOFDSTUK.

Congres te Keulen.

§ 1. ONDERHANDELINGEN.

Door de Staten-Generaal werden Beverningk, W. van Nassau Odijck, Isbrants, van Haren en Renswoude (deze laatste viel op verzoek van Lodewijk af) tot gezanten benoemd; den gevorderden eed legden zij den 9en Mei af en vertrokken den 11en naar Aken, alwaar zij den 19en aankwamen. [1])

Op hun verzoek werden zij zonder ceremonies ontvangen. Spoedig vernamen zij dat de onderhandelingen naar Keulen zouden worden verlegd, hetgeen zich bevestigde, toen de Fransche en Engelsche gezanten Aken voorbij reisden en zich naar Brühl (nabij Keulen) begaven. [2])

In de instructie, die Lodewijk aan zijne gezanten gaf, stond, dat zij voornamelijk op de Republiek te letten hadden. Door brieven uit Amsterdam, [3]) welke stad gedurende deze onder-

[1]) Keulen was voor 't oogenblik, door twisten tusschen den bisschop en de stad, als onderhandelplaats ongeschikt bevonden.

[2]) De Fransche gezanten waren de Chaulnez, Courtin en Barillon; de Engelschen Grf. Sunderland, Jenkins en Williamson.

[3]) van Hogendorp. De Guillielmo 3 principe arausiaco, libertatis Europae contra dominationem Gallicam vindice. Lugd. Bat. (1819). p. 3.

2

handelingen alleen voor den vrede ijverde, was de koning in de verwachting van een voordeeligen vrede versterkt. Mignet [1]) haalt een brief aan van van den Bosch, waarin deze zegt dat de oude partij van de Witt, ten einde die van den stadhouder te vernietigen, beloofde „de conclure un traité de paix sans l'inclusion des Espagnols, d'accorder ce traité à des conditions telles que sa majesté aurait lieu d'en être contente." Dat de oude partij van de Witt zijne beginselen tot een noodlottig uiterste dreef, ziet men duidelijk. De geheele instructie der Fransche gezanten vindt men in 't aangehaalde werk van Mignet. [2]) Van de Republiek verlangde Lodewijk: afstand van de generaliteitslanden, des noods dit te beperken tot Maastricht, 't land van Overmaas en een stuk van Gelderland, en 6 millioen oorlogskosten; daarbij verlangde hij Munster en Keulen in hunne buitensporige eischen te ondersteunen. Beverningk schreef aan Fagel dat Tott, na de gemaakte acte van neutraliteit van Brandenburg, de tijding bragt, dat Lodewijk het uti possidetis verlangde en geene andere voorslagen zou doen. De eischen van Engeland bleven: satisfactie voor de vlag, vergoeding voor de visscherij, een reglement voor den handel in Indië, de cautionaire steden, de successie van Oranje erfelijk in die familie te laten, de zaken in Suriname te regelen.

Op 1° Junij was het vertrek onzer gezanten naar Keulen bepaald, alwaar zij den 14en aankwamen en weder op hun verzoek zonder ceremonies ontvangen werden. Nog waren zij van hun kant geheel alleen, en slechts na herhaald schrijven van van Beverningk kwamen de Spaansche gezanten den 25en Junij aan. De stad werd, met een' omtrek van 5 mijlen, als neutraal grondgebied verklaard.

Hoewel, ingevolge het tractaat van 16 Junij 1673, Frankrijk,

---

[1]) Tom. IV p. 149.

[2]) p. 142.

Engeland, Keulen en Munster bepaald hadden geene afzonderlijke verdragen te zullen sluiten, en daarom verlangden dat men van onzen kant met hun allen slechts één enkel verdrag zou maken, waren de Fransche gezanten reeds terstond bereid om alleen met de Hollandsche te onderhandelen, alvorens die der Engelschen aanwezig waren, mits men van den Hollandschen kant ook niet wachten wilde op de gezanten van den keizer. Indien men de eischen van Keulen en Munster als niet gedaan beschouwde, wegens hunne buitengewone uitgebreidheid, was het mogelijk dat men met Frankrijk en Engeland met goed gevolg zou onderhandelen. Alleen echter door middel van de bemiddelaars konden de zaken behandeld worden, daar onze gezanten bij eede beloofd hadden van aan niemand eenige ouverture of communicatie te zullen doen aangaande de instructies of resoluties der Staten-Generaal omtrent de negociatie gegeven, dan alleen aan de middelaars of bondgenooten, voor zoo verre dit noodig zou zijn. De Fransche gezanten verlangden dat men van de tegenpartij het eerst voorstellen over vredesvoorwaarden zou ontvangen, waartegen Beverningk hevig protesteerde; niettemin verzekerde hem graaf Tott, dat noch van de Fransche noch van de Engelsche zijde eenige ouverture zou gedaan worden, alvorens men wist wat de Staten-Generaal toestonden. De Zweedsche gezanten waren veel meer op de hand der Franschen, en hoewel voorzeker met hun verlangen bekend, gaven zij voor het niet te kennen; zij beloofden evenwel alles aan te wenden om vrede te verkrijgen, en verklaarden zich niet bereid om den eisch omtrent de godsdienst aan Frankrijk toe te staan; evenmin wilden zij de exorbitante vragen van Keulen en Munster overgeven. Geheel onbekend met den eisch van Frankrijk en Engeland was men echter niet, vooral nadat door de middelaars werd bekend gemaakt dat de Franschen hunne vroegere voorwaarden vergroot hadden en bijna vier provinciën der Republiek verlangden. Dit

konden H. Ho. Mo. evenmin toestaan, als hetgeen hun bekend was van de Engelsche voorwaarden. Was niet de aanval op de Hollandsche koopvaardijvloot zelfs door Engelschen verraderlijk genoemd? Moest men daarvoor nog satisfactie geven? En waarom moest men aan Engeland voordeelen op zee toekennen? Het ministerie van koning Karel verlangde den ondergang der Republiek, en stemde hierin geheel met den Franschen koning overeen.

Dat het regt aan de zijde der Nederl. Republiek was, werd nagenoeg door alle vorsten toegestemd; hierop steunende, hoopte men hulp te verkrijgen. Lodewijk, die bevreesd was dat de coalitie tegen hem zou toenemen, spande zijne krachten in om den vrede te sluiten; door slimme maatregelen meende hij zijn doel, 't geen was uitbreiding van grondgebied, tevens te kunnen bereiken. Het voorstellen van eenen wapenstilstand gebruikte hij om het bondgenootschap, dat zich tegen hem gevormd had, te verdeelen, overtuigd dat men door de uiteenloopende belangen niet gemakkelijk daartoe zou komen. Beverningk was er ook bepaald tegen. Hoewel hij zich nu voor het sluiten van den vrede ten hoogste beijverde, verlangde hij er geenen, die het verlies der onafhankelijkheid van zijn vaderland na zich kon slepen. Hij zag ook in dat er ligt verdeeldheid uit zou kunnen volgen; men had immers besloten slechts gezamentlijk den vrede te teekenen. Lodewijks plan was bekend. P. de Groot schrijft het aan Wicquefort [1]: dat Lodewijk de bondgenooten wilde verdeelen, en hij niet tevreden zou zijn, alvorens de meeste onzer grens-steden in zijne handen waren. Hoewel eenigermate bekend met het verlangen van Frankrijk en Engeland, hadden onze gezanten op hooger last meermalen er op aangedrongen, de pretensies naauwkeurig te mogen kennen. Men had ook gehoord dat de

[1]) Ms. Kon. Bibliotheek.

Franschen het handelsverdrag nu voorloopig in een enkel artikel zouden toestaan, om het later door commissarissen of anderszins te doen regelen; hiertoe was men bij ons niet genegen. Op den herhaalden aandrang waren den 11en Julij de vredesvoorwaarden, zoo als Frankrijk en Engeland die waarschijnlijk zouden verlangen, door de middelaars opgesteld en overhandigd, maar de eischen waren zoo buitengewoon hoog, dat Beverningk de onderhandeling daarover niet wenschte op zich te nemen zonder vooraf nadere instructies te hebben bekomen; daartoe reisde hij met van Haren naar den Haag. Tot den 11en Augustus bleef hij aldaar. Ruimschoots ondervond hij weder de moeijelijkheden uit den Nederlandschen regeringsvorm voortspruitende, want nu er sprake was van afstand van grondgebied, weigerde elke provincie dat die vermindering van haar gewest zou worden afgenomen. Men meende daarom het best te doen zich vooraf nogmaals te regtvaardigen, [1]) en door te wijzen op den onregtvaardigen aanval, zoowel van Frankrijk als van Engeland, den vrede te bevorderen. Daarop werd door van Beverningk, als chef der ambassade, eene memorie opgesteld met de opgave van 't geen H. Ho. Mo. verlangden, en werd dit gebragt tot den afstand van Maastricht, 't graafschap Zutphen, Hulst en de steden van den Rijn. Dit aanbod werd door de Franschen geweigerd, waarop de onvermoeide Beverningk, die reeds vroeger met de Spaansche gezanten over eenen ruil van steden gesproken had, terstond weder aan deze schreef om Kamerijk, Aire, St. Omer en Yperen te willen afstaan, daar men op zoodanige wijze alleen

---

1) Verbael gehouden bij de Heeren Hieronymus van Beverningk, Willem van Haren ende Johan Isbrandts, ambassadeurs ende plenipotentiarissen van de Hoogh Mogende Heeren Staten-Generaal der Vereenighde Nederlanden over alle hetgeene bij haer, ingevolge van haer Ho. Mo. resolutiën van den 4den en 12den April, mitsgaders van den 6 May des jaers 1673, verricht is omtrent de onderhandelingen van vreedenstraktaten binnen de stad van Aecken aangesteld. n° 101 en 102.

uit den oorlog kon geraken. Gedeputeerden tot secrete zaken vonden het ook goed. Maastricht, zeiden ze, kon tegen Kamerijk, Hulst en 't Zas tegen St. Omer en Aire, Yperen tegen het graafschap Zutphen (des noods nog met de halve Meijerij van den Bosch) geruild worden. Ook Engelands eischen werden gematigder: het volk en het parlement waren door het huwelijk van den hertog van York met eene vorstin van Modena hevig tegen het hof gestemd. De oppositie, met welke, volgens Lingard, [1]) de Staten-Generaal in die dagen geheime correspondentie onderhielden, was daardoor versterkt. Men had in Engeland van de satisfactie voor de vlag afgezien, omdat van den kant der Nederlandsche Republiek beloofd was, dat alle Hollandsche oorlogs- of koopvaardijschepen een Engelsch oorlogsschip (in de Britsche zeeën was één enkel voldoende) ontmoetende: „ut vexillum suum e malo vertice detrahent, et supremun ullum demittent;" de volgende woorden „eo modo quo ullis retro temporibus unquam observatum fuit" gaven tot menige discussie aanleiding. Intusschen was Maastricht verloren gegaan; ter zee waren echter de voordeelen aan onze zijde. Denemarken was in Mei tot het bondgenootschap tegen Lodewijk toegetreden, en weldra zou de keizer volgen. Deze, die reeds vroeger hulp gezonden had, was door zijnen minister Lobkowitz altijd aan de Fransche partij gehecht gebleven; Lobkowitz was zelfs zoover gegaan, dat hij aan den Franschen gezant Gremonville beloofd had, dat Montecuculi niets tegen zijn land zou ondernemen. Nu zag Leopold eindelijk in, dat hij Holland niet mogt laten te gronde gaan. Hij verlangde, dat de Fransche troepen het Duitsche grondgebied zouden verlaten, en verklaarde den 28en Augustus 1673 op den Rijksdag, de wapenen tegen Frankrijk te zullen voeren. Den

---

[1]) Lingard. History of England, from the first invasion bij the Romans to the accession of Williams and Mary in 1688, XIII, p. 35.

30^{en} Augustus werden de allianties van Spanje en den keizer met H. Ho. Mo. versterkt. Aan Spanje beloofde men geen vrede te zullen sluiten, tenzij alles, aan dat rijk sedert den Pyreneschen vrede ontnomen, teruggegeven zou worden. Spanje zou den oorlog aan Frankrijk verklaren, en van de Republiek daarvoor ontvangen Maastricht en het graafschap Vroonhove; het zou zelfs aan Engeland den oorlog verklaren, als dit land geen afzonderlijk verdrag met de Staten-Generaal wilde sluiten. Aan Oostenrijk werden bij dit tractaat 45,000 rijksdaalders 's maands verzekerd, mits het zijne troepen naar den Rijn zond. In het geheime artikel stond „ne pax fiat sine omnium confoederatum „consensu et inclusione." Na deze behaalde voordeelen, drong Beverningk weder aan om de pretensiën, zoo van Frankrijk als van Engeland, te ontvangen; ingevolge het verdrag met Lotharingen, moest hij ook paspoorten vragen voor de Lotharingsche gezanten. (Lodewijk wilde Lotharingen niet herstellen, waarover Courtin uit Keulen aan Louvois schreef [1]): „Je ne vois pas qu'on puisse soutenir à la vue de toute la chrétienté, à moins de s'en attirer le blâme universel, que le roi veuille retenir la Lorraine par une usurpation, à laquelle même, comme vous savez, on n'a pu donner de couleur quand on l'a faite)." Noch het een noch het ander scheen men te kunnen verkrijgen, en zelfs het aantoonen van het schandelijke, dat men aanleiding zou geven tot het afbreken eener vredes-onderhandeling, kon de Fransche gezanten niet bewegen daartoe over te gaan, alvorens men den eisch van de Nederlandsche Republiek kende. In 't begin van September [2]) kwamen de middelaars weder met de proposities van Frankrijk en Engeland, die wel niet direct door deze gedaan waren, maar die zij meenden met zekerheid te kennen.

---

[1]) Mignet. IV, p. 275.
[2]) Verb. n°. 128.

Nog moest aan Frankrijk worden afgestaan: Maastricht, 't land van Overmaas, Grave en 't land van Kuik, de geheele baronie van Breda, de meijerij van den Bosch, Crevecoeur of 't eiland van Voorne, 't eiland van Bommel en 't zuidelijk gedeelte van Gelderland, benevens 2 millioen patacons schadevergoeding, en het herstel van de goederen der Maltheser-orde in de Nederlanden. Over de verdere punten scheen men het dan wel eens te kunnen worden. Engeland verlangde nog 1o. het regt van de vlag, zoo als 't was in art. 19 van den vrede van Breda; 2o. jaarlijks eene som van 12,000 Jacobussen voor de visscherij; 3o. 1 millioen patacons voor oorlogskosten; 4o. afstand van Suriname; 5o. een reglement voor den handel in Indië en op de kust van Guinea; 6o. herstel van Oranje. Deze voorwaarden werden reeds bij resolutie van H. Ho. Mo. van 22 September geweigerd, als zullende noodzakelijk met zich voeren de geheele ruïne van den staat; ook schreven zij aan de gezanten, „dat zij zullen worden geauthoriseerd, gelijk dezelve geauthoriseerd werden mits deze, om 't geen bij de respective provinciën handelbaar is gesteld, of een gedeelte van dien als een ultimatum te offeren, indien er voor sooveel zij, H. H. ambassadeurs, zouden mogen oordeelen, dat 't zelve van vrucht zoude kunnen wezen en daarop de vrede met gemelde bewilliging van de geallieerden zou mogen worden gesloten en geobtineert, en anders niet."

Voor de overgave van deze resolutie was Beverningk nog met Tott in onderhandeling geweest, en had hem in smeekenden toon verzocht, dat men toch goede en aanneembare voorwaarden zou stellen, daar men na den 15en September geenen vrede zou kunnen sluiten, tenzij met de bondgenooten vereenigd. [1]) Die termijn was nu verstreken; men moest nu aandringen op paspoorten voor Lotharingen, en de keizer, die even

[1]) Mignet. IV, p. 165.

als de Engelschen herstel van dit hertogdom verlangde, verklaarde anders de onderhandelingen af te zullen breken. Verschillende preliminaire vragen vertraagden den voortgang van het Congres. Zoo ontstond de vraag, of de Zweden ook bemiddelaars konden blijven voor den keizer, Spanje en Lotharingen? Te Regensburg had men daartoe reeds den keurvorst van Mainz en dien van Beijeren voorgesteld. Verder, of de nieuwe bondgenooten als principale, of slechts als toevallige partijen in den oorlog tusschen Frankrijk en de Republiek zouden beschouwd worden? Men besloot alle partijen als principale te beschouwen. Eindelijk, of men de Lotharingsche gezanten niet incognito in de stad kon laten komen, en met hen particuliere conferentiën houden?

De voordeelen, door het leger onder Oranje behaald, waren aanmerkelijk. Naarden en Bonn werden genomen. Deze gebeurtenis, de oorlogsverklaring van Spanje aan Frankrijk, en ook de bedreiging van Spanje om Engeland den oorlog te zullen verklaren als het geen vrede wilde sluiten, alsmede de algemeene afkeuring, welke deze oorlog in Engeland ondervond; — dit alles vereenigd bragt koning Karel aan het wankelen.

Men zeide dat de koning de alliantie met Frankrijk gesloten had om het catholicisme uit te breiden; daartoe moest ook het huwelijk van den hertog van York dienen. Door de oppositie werd het Cabal-ministerie hevig aangevallen. Het werd beschuldigd van den oorlog op onregtvaardige wijze te hebben aangewakkerd, en dat het den koning versterkt had in zijnen wensch naar eene arbitraire magt; men verlangde intrekking van de „declaration of indulgence," anders zou men geen geld verleenen. (De geheele strijd tusschen het parlement en den koning, voornamelijk over het bewilligen van gelden, is merkwaardig en voor iederen beoefenaar van den constitutionelen regeringsvorm uiterst gewigtig.) Koning Lodewijk had door zijnen gezant Colbert alle moeite laten doen om de Engelsche alliantie met Frankrijk staande te houden, en Karel aangeraden voor het

oogenblik toe te geven; later, als de Fransche wapenen meer voordeelen hadden behaald, zou hij den koning van Engeland weder bijstaan. Nog bleven de Commons ontevreden en stelden de bekende Testacte voor, waarbij ieder R. Catholijk uit elke staatsbetrekking geweerd werd. Ook in de buitenlandsche politiek wenschten zij verandering, en een vrede met Holland moest gesloten worden. Lang niet onverschillig was het aan de Staten-Generaal om een separaat verdrag met Engeland aan te gaan, en Beverningk was met Williamson, op last van H. Ho. Mo., in geheime onderhandelingen getreden, 't geen hij zeer voorzigtig moest doen, daar de Zweden zulk eene toenadering hevig tegenwerkten.

Later kreeg Beverningk eene volmagt, die alleen op zijn naam was gesteld, om den vrede te sluiten; niets was hem aangenamer. Ook met Frankrijk had hij gaarne vrede gesloten, maar inziende dat hij zijn doel niet zou bereiken door de moeijelijk te verkrijgen voorwaarden, onderhandelde hij met des te meer ijver over een verdrag met Engeland. Wat het dominium maris betreft, 't geen Engeland wenschte, zelfs de middelaars waren er tegen. De Staten-Generaal wilden het verdrag van Breda (1667) vernieuwen, en daarbij explicatie geven over art. 19 aangaande de vlag, en als er eenig onregt sedert 1667 geschied was, beloofden zij het te zullen herstellen; Williamson verlangde den status ante bellum. Zoo bereidde Beverningk hier den vrede voor, die weldra te Westminster zou gesloten worden. Te Keulen was het duidelijk, dat het verdrag niet zou tot stand komen, en den 20en Dec. 1673 had de Spaansche gezant del Fresno aan koning Karel, uit naam van de Staten-Generaal, een aanbod van vrede overhandigd, inhoudende satisfactie voor de vlag, wederzijdsche restitutie van alle veroveringen in dezen oorlog, en 800,000 patacons, in achtereenvolgende termijnen te betalen. Daarenboven verlangde Karel nog, dat men op de kusten van zijne landen niet zou visschen zonder zijne

voorafgaande toestemming, benevens een reglement voor den handel in Indië, en de permissie voor Engelsche onderdanen om ongehinderd de kolonie Suriname te mogen verlaten. Temple, dien men na de verandering van het Ministerie beloofd hád als Engelsch gezant naar den Haag te zenden, nam nog deel aan die conferenties. Na eene langdurige schorsing kwam het parlement weder bijeen, en bleef voortdurend aandringen op het verbreken van de alliantie met Frankrijk. Zoo kwam eindelijk door bemiddeling van del Fresno de vrede te Westminster tot stand (19 Febr.), waarbij de vrede van Breda vernieuwd werd, en onder andere bepalingen ook werd vastgesteld, dat het saluut in de Britsche zeeën zich zou uitstrekken van de Noordkaap tot aan kaap Finisterre [1]).

Te gelijk met den vrede met Holland, gaf Karel aan Lodewijk XIV de verzekering zijner blijvende vriendschap; bij het geheime artikel was echter bepaald, dat men elkanders wederzijdsche vijanden op geenerlei wijze, in den oorlog zou ondersteunen. Nu de coalitie tegen Frankrijk begon toe te nemen, was het zaak dat Lodewijk ook met verdubbelden ijver alles in het werk stelde om zich van zijnen kant te versterken. De Zweden waren al meer en meer voor hem gezind, en hadden in Duitschland eene derde, neutrale partij zoeken tot stand te brengen, die, daar zij ten doel zou hebben de Nederlandsche Republiek tot het teekenen van eenen vrede te dwingen, door Beverningk moest worden tegenwerkt. Aan zijne gezanten in Stokholm gelastte Lodewijk, de Zweden over te halen om deel te nemen aan den oorlog [2]); hij verlangde alleen: „lorsqu'elle se déclarera que l'unique objet de ses armes est de porter l'empereur à rentrer dans ses pays héréditaires, en même tems que je retireray mes troupes de l'empire, afin de mettre

[1]) De Garden. II, p. 96.
[2]) Ms. Rijksarchief.

la Suède en cette ordre en état non seulement de continuer avec plus de succès la médiation quelle a entreprise pour la guerre de Hollande, mais de donner ses soins avec plus d'intérêt pour la paix générale." De middelaars werkten daarom alle separate onderhandelingen der Hollandsche gezanten tegen. Op aanzoek van den raadpensionaris, was van Beverningk ook met de gedeputeerden van Munster in onderhandeling getreden; deze, opgezet door den graaf van Furstenberg, waren tot nu toe door de onzen geweldig uit de hoogte behandeld. „Furstenberg," schreef de Groot aan Wicquefort [1]) in September 1673, „heeft herhaaldelijk geheime conferenties met de Fransche, Engelsche en Zweedsche gezanten." Nu eenmaal de keizer tot de Hollandsche partij behoorde, was het hun niet geheel onverschillig aan welken kant zij stonden, en de prins van Oranje schreef, dat hij het plan van den hertog van Lotharingen goedkeurde; dat de keizer, bijaldien hij Neusz en Kaiserswert kon innemen, deze steden in zijn bezit zou houden, tot dat de Munsterschen de bezette Hollandsche steden verlieten. Beverningk antwoordde hem, ult: Febr. 1674: „die van 't capittel beginnen weder te arbeyden om den cheurfurst van de franse partie aff te treckken ende met den keizer te reconcilieren .... indien men Munster en Keulen konde detacheren, het ware onzes oordeels van groot gevolgh." Aan Fagel schreef hij kort daarop: „dat de fransche partij daardoor zeer verzwakt zou worden .... ende daarbij ook een groot spoorslagh soude gegeven worden aan den cheurfurst van Cölen, dewelke aan het waggelen is." Ook schreef hij die meening aan de Staten-Generaal, die zijn plan goedkeurden, maar weigerden aan hem, die den oorlog op zoo onregtvaardige wijze was begonnen, iets af te staan;

[1]) Ms. Kon. Bibliotheek.
[2]) Verb. n°. 338

alleen wilden zij 300,000 Gld. geven, mits hij daarvoor alle veroverde steden en alle particuliere eigendommen onbeschadigd terug gaf. Den 22en April kwam de vrede met Munster tot stand, waarbij alles werd terug gegeven, en de bisschop beloofde troepen te zenden voor den oorlog tegen Frankrijk.[1] Den 11en Mei daaropvolgende kwam het verdrag met Keulen tot stand. „La plume pacifique de Mr de Beverningk n'aura pas été oisive en ce congrès; il la faut bien conserver pour en signer une plus importante, pendant que nous aiguiserons le fer, pour disposer la matière à la rendre plus glorieuse et plus durable." Zoo schreef de gezant des keizers[2] den 13en Mei.

Dit verdrag met Keulen werd gesloten, nadat de bekende gevangenneming van Furstenberg (gedeputeerde van Keulen) had plaats gehad. Des morgens van dienzelfden dag had er eene vergadering van 't capittel plaats gehad, waar besloten was, dat de keurvorst zich met den keizer en H. Ho. Mo. zou vereenigen „en Furstenberg van den dienst van den keurvorst zou worden afgehouden", ten einde hij den wensch van dien vorst niet meer zou verijdelen. In het verbaal lezen we over de gevangenneming het volgende: „ende soo als des morgens die resolutien gevallen waren, is gebeurt des namiddags tegens den avont dat gemelte prince van Furstenberg in zyn caros is aangerandt van tien of twaelf gewapende soldaten, dewelke zyn stalmeester en de secretaris gequest en een lacquay of twee onder de voet gestoten hebbende hem gevanckelyk ter poorten uyt hebben gevoerd." Door deze arrestatie verloor Lodewijk veel. Altijd had Furstenberg in het voordeel der Franschen gewerkt, vooral bij de kleinere rijksvorsten, zoo dat

---

[1]) Dumont. Corps universel diplomatique du droit des gens (1726) fol. tom VII. p. 259.

[2]) Verb. n°. 462.

Lodewijk nu herhaaldelijk op zijne bevrijding aandrong. Op verzoek van den Franschen gezant gaf keizer Leopold, die hem had laten vatten, eene regtvaardiging van zijne handelwijze. De keurvorst van Keulen protesteerde er niet tegen, hoewel het zijn gezant was, maar zelfs dit zwijgen kon den koning van Frankrijk niet bewegen zich eveneens daarin te schikken; deze liet door zijne gezanten den 27en Maart verklaren dat hij de onderhandelingen zou afbreken, als Furstenberg niet terstond op vrije voeten gesteld werd. Voor Lotharingen waren nog geene paspoorten door Lodewijk toegestaan, en de onderhandelingen ten principale waren evenmin begonnen. Van beide kanten beschuldigde men elkander aanleiding tot dit afbreken gegeven te hebben. Lodewijk, hevig op den keizer vertoornd, had alle onderhandelingen aan zijne gezanten verboden; evenwel hield Courtin met Beverningk geheime bijeenkomsten. Fagel had aan den laatstgenoemde daartoe de magt gegeven, maar bevreesd, dat Beverningk een separaat verdrag met Frankrijk sluiten zou, er bij gevoegd: „Syn hoogheit en ick zyn absoluut van opinie dat separaat, sonder de geallieerden, niet gehandeld kon worden, ende dat de goede trouwe ende ons interest hetselve niet konnen toelaten." Beverningk merkte weldra dat Courtin zijne propositiën verminderd had; hij schreef over de conferenties aan Oranje den 9en April, dat als men Maastricht aan Frankrijk wilde afstaan en met den keizer den Westfaalschen vrede herstelde met eenige satisfactie aan de Keur-Paltz, en ten opzigte van Spanje de vrede van Aken hersteld werd, het werk zou geeindigd kunnen worden. Omtrent Lotharingen gaf Courtin eenige dagen later de belofte van herstel, op eenige verkleiningen na; zoo moest, bij voorbeeld, Nancij geslecht worden. Hoewel geen afzonderlijk verdrag meer kon gesloten worden, beloofde Beverningk aan Courtin, dat als zij het geheel eens konden worden over de voorwaarden, hij de bondgenooten zou zien over te halen, daar Holland met hen niet zoo sterk verbonden

was. [1]) Hierbij bleef het. Eene poging der Zweden om de onderhandelingen nog gaande te houden, was vruchteloos; zij stelden voor Furstenberg in het tractaat op te nemen, paspoorten voor Lotharingen toe te staan, den Westfaalschen en Akenschen vrede te herstellen, en wederzijds de veroveringen terug te geven. Nadat de gezamentlijke bondgenooten eene memorie hadden opgesteld om hun gedrag te regtvaardigen, waarin zij de schuld van het afbreken der onderhandelingen geheel op Frankrijk wierpen, dat niets te maken had met de gevangenneming van Furstenberg — waarover alleen Keulen te klagen had — vertrok het Hollandsche gezantschap den 19en Mei uit Keulen.

§ 2. BEOORDEELING VAN HET CONGRES. — GEBEURTENISSEN TOT OP HET HERVATTEN DER ONDERHANDELINGEN.

Alle nieuw gemaakte verdragen waren voor de Nederlandsche Republiek voordeelig; alleen in het verdrag van Westminster was een artikel opgenomen, waarover men altijd verwonderd geweest is, hoe dit door de Republiek is kunnen worden toegestaan. Waarom moest men aan de Engelschen de eer van de vlag toekennen? Weshalve aan een ander eene schandelijke suprematie toestaan? Was er in die tijden welligt weinig over gesproken en hield men het maar voor eene nietigheid? Integendeel! Temple draagt er roem op, dat de magtige nabuur van Engeland zoo iets weder moest toestaan, en al meent Bijnkershoek in zijn „dominium maris cap 5, ne credamus Belgas eo ipso Anglis consessisse illius maris dominium, nam aliud est se subditum profiteri, aliud majestatem alicujus populi comiter conservare," met andere woorden, dat het niet veel te beteekenen had, zoo is menigeen, inzon-

---

[1]) Mignet, IV. p. 301.

derheid Kluit, het hierin met den bekwamen schrijver niet eens.

Had het congres dan iets degelijks opgeleverd? Dat de Staten Beverningks onderhandelingen op hoogen prijs stelden, blijkt ook uit zijne benoeming tot curator der Leydsche akademie, in 1674. Wagenaar [1]) beweert „dat het verdrag voor een groot deel mislukte," en Wicquefort, van dezelfde meening zijnde, prijst Beverningk terstond daarop, als hij zegt, dat het niet kwam „de sa manière d'agir, qui s'est toujours soustenue avec la même force. Al kwam ook de vrede met Frankrijk niet tot stand, men had met bijna alle overige vijanden verdragen gemaakt, en dat land stond, na de onderhandelingen te Keulen, zoo goed als geheel alleen. Na de verklaring van den keizer op den rijksdag, dat de oorlog met Frankrijk een oorlog was het geheele rijk aangedaan, waren alle rijksvorsten min of meer verpligt daaraan deel te nemen; de keurvorst van de Paltz nam, na de verrassing van Germersheim, ook bepaald deel aan de groote alliantie tegen Lodewijk XIV. Zijn dit alles geringe gevolgen? Kan men zeggen dat voor het grootste gedeelte het congres mislukte? Het is waar, velen noemden eenen vrede niet voordeelig, als men niet geheel, en dus ook met Frankrijk, uit den oorlog geraakte; zoo had b.v. Amsterdam altijd vrede gewenscht; het is echter onbegrijpelijk hoe men zich kon tevreden stellen met de door Frankrijk gestelde voorwaarden. Ook Beverningk had zich somtijds al te ijverig voor den vrede getoond. Hoewel hij in 't begin van 1674 geweigerd had eenen vrede zonder de bondgenooten te teekenen, beloofde hij op 't einde van dat zelfde jaar aan Courtin, dat als zij beiden het omtrent de voorwaarden eens zouden kunnen worden, hij de bondgenooten, aan welke men weinig gebonden was, niet alleen zou bepraten, maar die tot den vrede noodzaken wilde.

---

[1]) Wagenaar. Vaderlandsche Historiën XVI, p. 131.

Dat het congres ten opzigte van den vrede met Frankrijk mislukte, lag niet aan Beverningk, want bij al het dansen en spelen, dat te Keulen plaats had en waaraan hij zeker met genoegen deel nam, waren zijne onderhandelingen vele en, zooals wij zagen, met goed gevolg. Dagelijks legde hij bij verschillende gezanten visites af, en onderhield met Fagel en Oranje eene geheel afzonderlijke correspondentie; met Fagel voornamelijk over den vrede met Munster en Keulen, terwijl hij aan Oranje alle berigten schreef, welke hij over de krijgsoperatiën magtig kon worden. Aan H. Ho. Mo. lag het evenmin, dat het congres werd afgebroken; deze gaven bij secrete resolutie, van 24 Maart 1674, nogmaals aan hunne gezanten den last de onderhandelingen vooral niet te schorsen en voor eenen goeden vrede te zorgen, en zelfs nadat Lodewijk gezegd had de negociatie te zullen afbreken, had Beverningk met Courtin de zamenkomsten aangehouden. Het gevangen nemen van Lodewijk's grooten helper Furstenberg was er eene voorname reden van. En was het niet te begrijpen, dat Lodewijk zou weigeren terstond afstand te doen van zijne groote pretensies? Bovendien meende hij, nu de coalitie tegen hem altijd grooter werd, en een algemeene vrede naar zijn wensch moeijelijk, misschien onbereikbaar was, beter te doen door de onderhandelingen af te breken en te zoeken een afzonderlijk verdrag met de Republiek te sluiten.

Sedert zijn vertrek uit Keulen tot op het hervatten der onderhandelingen, vinden wij over van Beverningk niets. Toen hij als gezant voor het nieuwe congres benoemd werd, bevond hij zich op Lokhorst, en dit zijn landgoed, waar bijna iedere boom zijne belangstelling trok, is allerwaarschijnlijkst de plaats geweest waar hij dien tijd heeft doorgebragt. Zijne nieuwe betrekking als curator zal hem, door de nabijheid van Leiden, dikwijls daarheen gelokt hebben.

Evenmin als ik alle gebeurtenissen, gedurende dit congres

voorgevallen, heb vermeld, kan het mijn doel zijn nu alles naauwkeurig mede te deelen, wat tot op de onderhandelingen te Nijmegen voorviel; het zal echter noodig zijn een en ander te herinneren, om niet alleen de reden tot het hervatten van het congres, maar ook den algemeenen stand van zaken te doen kennen. Nog in 1674 werden Gelderland, Utrecht en Overijssel geheel door de Franschen ontruimd, en hoewel Holland zich gaarne daarbij met een stuk van de provincie Utrecht verrijkt had, werden die provinciën, vooral op aanraden van den prins, jure postliminii in de Unie opgenomen. [1])

De veldtogt van dat jaar was intusschen voor de bondgenooten niet zeer voordeelig. Oudenaarde, Charleroi en Binch gingen verloren. Oranje toonde echter herhaaldelijk zijn beleid en moed, vooral in den slag van Senef; ook het innemen van Grave (26 October) liet bij de vijanden een' goeden indruk na. De geheime correspondent uit Parijs schreef: [2]) „La prise de Grave a rehaussé les mérites du prince d'Orange, on en parle avec beaucoup d'avantage et du respect, il est dans un haut estime." Ook in de Republiek werden zijne belangen meer en meer behartigd, zoo zelfs dat de Staten-Generaal, bij resolutie van 10 Maart, hem uitnoodigden in het huwelijk te treden. Maar ook van de Fransche zijde was er een uitstekend aanvoerder; Turenne's veldtogt in den Elsas is een waar meesterstuk, en door de vele generaals der bondgenooten was het hem, die zich zelfs aan de bevelen van Louvois niet stoorde, als hij zag dat die tot nadeel van Frankrijk strekten, gemakkelijker dezen nadeelen toe te brengen. Dat koning Lodewijk den vrede wenschte, bewijzen de vele brieven van den geheimen correspondent aan

---

[1]) Mr. Groen van Prinsterer. Handboek der Geschiedenis van het Vaderland. 2e druk (1852) I, p. 405.

[2]) Ms. Rijks-archief.

Fagel geschreven, en nu hij bemerkte geen voordeeligen vrede te kunnen verkrijgen, als hij met alle bondgenooten gelijktijdig begon te onderhandelen, was zijn plan, zooals reeds vroeger is opgemerkt, de ligue te ontbinden. In de eerste plaats deed hij alle moeite om den prins van Oranje te winnen. Vele en onafgebroken waren de beloften en uitnoodigingen door den Franschen koning, 't zij direct, 't zij indirect gedaan, om hem uit te noodigen toe te geven aan Lodewijks verlangen om een separaat verdrag te sluiten, maar altijd bleven zijne antwoorden dezelfde, en wel, dat zoolang de bondgenooten niet ingevolge de gemaakte tractaten voldaan waren, hij daartoe niet kon overgaan; [1]) integendeel trachtte Oranje de coalitie tegen Frankrijk altijd krachtiger te maken. Het is mij onbegrijpelijk hoe Mably kan zeggen, dat Oranje, ware hij koning van Engeland geweest, dezelfde politiek als Karel zou gevolgd hebben; onbegrijpelijk, omdat het duidelijk is dat zijn hoofddoel was: bestrijding van Frankrijk en tegengaan van een verlangen naar oppergezag in Europa, in één woord, handhaving van het politiek evenwigt. Het Engelsche parlement werd in October 1674 ontbonden, omdat het Frankrijk vijandig was, maar door de voordeelen der Franschen werd Engelands koning meer bevreesd; de oppositie in 't parlement won meer en meer. Van Beuningen was ijverig werkzaam om het parlement tot den oorlog met Frankrijk aan te zetten. In Junij schreef Ruvigny, [2]) „depuis qu'ils sont ici, ils font voir qu'ils espèrent plus du parlement que de sa majesté britannique; ils ne voient que des gens du parlement." Ruvigny daarentegen was altijd met den koning bezig; dezen hield hij door geld aan de belangen van Frankrijk gehecht. Intusschen had Frankrijk in het Noorden afleiding gezocht. Zweden beloofde, tegen eene goede som, een

[1]) Mignet. IV p. 310.
[2]) Mignet. IV p. 318.

inval in Duitschland te doen. Te meer was dit noodzakelijk, nu de keurvorst van Brandenburg, na den inval der Franschen op Duitsch grondgebied, niet meer gebonden was aan zijn verdrag, en zich in Julij 1674 bij de groote ligue had gevoegd. Aanvankelijk was Zweden, hoewel de Fransche gezant in Stokholm dit land hevig tegen Brandenburg ophitste, tot den aanval in het keurvorstendom niet te bewegen; slechts na vele klagten van Lodewijk bij Sparre (toenmaals gezant te Parijs) kon hij het verkrijgen. In het Zuiden werd de opstand van Messina door de Franschen ondersteund, en in Oostenrijk was de Franschgezinde partij door sommige ministers nog vertegenwoordigd. Dit alles, gevoegd bij de nog aanzienlijke partij in Holland, die vrede wenschte, leidde er toe, dat toen Temple spoedig na den vrede van Westminster in den Haag kwam met het aanbod van Engelands mediatie [1]) omdat Karel verlangde „to lay the spanish territories together more in a round than the late peace let them," deze door de Staten-Generaal werd aangenomen. Om evenwel op korter en gemakkelijker wijze uit den oorlog te geraken, stelde dezelfde Engelsche gezant voor een huwelijk tusschen koning Karel van Spanje en de hertogin van Orléans, die als bruidschat zou bekomen de door Frankrijk in Vlaanderen genomen steden; dit plan werd niet aan den Franschen koning voorgesteld, omdat men wist dat het dezen slechts te doen was om uitbreiding van zijn eigen grondgebied. Koning Lodewijk wilde zich niet ongeneigd tot den vrede betoonen, en nam de mediatie van Engeland aan; hij kende de groote partij in Holland, die op zijne hand was. „Sa majesté," schrijft Louvois aan d'Estrades, [2]) „est assez bien infor-

[1]) Memoires of the Life, Works, and Correspondence of sir William Temple, by the Right. Hon. Thomas Peregrine Courtenay (1836) tom. 1 p. 429.

[2]) Camille Rousset-Louvois.

mée des dispositions des peuples de Hollande pour ne pas ignorer qu'il n'y a personne qui soit absolument disposé, et, que si M. le prince d'Orange et M. Fagel étaient dans les mêmes sentiments, elle serait bientôt conclue." Van de mediatie van Zweden kon er niet goed meer sprake zijn, nu het zich voor Frankrijk had verklaard en dus in de onderhandelingen te partijdig zou zijn; het beloofde echter dat de oorlog, dien het voerde tegen Brandenburg, zijne goede genegenheid jegens de Nederlandsche Republiek niet zou verminderen.

DERDE HOOFDSTUK.

Het congres te Nijmegen.

§ 1. INSTRUCTIES, PRELIMINAIRE QUESTIEN.

De bemiddeling van Engeland was door Lodewijk aangenomen; van den kant der Republiek bestond er geen twijfel, dat men niet eveneens daarmede tevreden zou zijn; de vraag was maar alleen, waar men de onderhandelingen zou hervatten. Koning Lodewijk was er tegen dat men, nu de keizer zich te Keulen aan eene zoo willekeurige daad had schuldig gemaakt, weder in eene Duitsche stad zou bijeenkomen. Nadat men over deze vraag veel tijd en moeite had verloren, stelde de koning van Engeland, den 22en Februarij 1675, Nijmegen als onderhandelplaats voor, hetgeen H. Ho. Mo. den 9en Maart goedkeurden. Deze gaven den 26en daaropvolgende eene algemeene instructie, volgens welke zij, op verlangen van Engeland, hunne meening omtrent den vrede bekend maakten, en wel dat: „ten aanzien van den keyser, het Duytsche rijck, churfursten ende leden van dien, hersteld worde de Westfaalsche vrede niet alleen, maar omdat deze overtreden is, te geven satisfactie aan keizer, rijk enz. voor allen geleden schade in dese oorlog. De zaken van Spanje en Frankrijk te herstellen op den voet

der Pyrenesche vrede, aangesien daar in te vinden is soodanigh interest dat aan de twee croonen gaff ende dede hebben eene volkomene vergenoeginge ende gerustheyt. Voor vereenig. provinciën: teruggave van Maastricht, mitsgaders de landen van Overmaze voor sooveel die by syn con. majt. syn geoccupeert, en dat Haar Ho. Mo. seer geerne sullen desisteren van hare wel gefondeerde pretensiën van vergoedinge van de geledene schade, indien haer hooge geallieerden maer mogen erlangen contenten en satisfactie, en den hertog van Lotharingen te restitueren de hertogdommen Lotharingen en Bar met hare dependentien."

De mediatie van Engeland was door de Zweden vooral te Weenen tegengewerkt. [1]) Ook de paus had zijne bemiddeling aangeboden, maar weigerde een gezant in eene Protestantsche stad te zenden, waarop de keizer hem antwoordde, dat deze zijne godsdienstoefeningen in 't nabij gelegen Ravenstein kon houden. [2]) Ook bood Portugal, in October 1676, [3]) zijne bemiddeling aan. Nog altijd bleef koning Lodewijk weigeren de onderhandeling te beginnen, alvorens Furstenberg was vrijgelaten. De middelaars drongen natuurlijk bij den keizer hierop aan; koning Karel stelde voor, hem in handen van een derden neutraal persoon te stellen. De paus, die hetzelfde verlangde, verzocht H. Ho. Mo. eveneens te intercederen, maar deze antwoordden 3 Februarij 1676 „dat zij dit niet konden doen voor hem, die hunne belangen altyd sooveel mogelyk had tegengewerkt, en nu door Gods oordeel in handen van hun bondgenoot den keizer was gekomen." Fursten-

---

[1]) Brief van Heemskerk aan R. P. 26 Aug. 74. Rijks-archief.

[2]) Actes et mémoires des négociations de la paix de Nimègue. (1697) tom. I, p. 150.

[3]) Lettres, mémoires et négociations de Ms. le Comte d'Estrades. (London (1743) VII, p. 319.

berg zelf verklaarde in Februarij 1676, dat hij niet wenschte dat de vrede van geheel de Christenheid om hem vertraagd zou worden, en gaarne wilde hij, als het noodig was, in handen van den keizer blijven totdat de vrede gesloten was.

De gezanten Colbert, d'Avaux en de hertog Vitry (de laatste werd ongesteid en door den, met de Hollandsche zaken zoo goed bekenden, d'Estrades vervangen) vertrokken plotseling den 28en December 1675. Te Charleville gekomen, moesten zij wachten op paspoorten van den keizer, welke deze weigerde, alvorens Frankrijk die voor de Lotharingsche gezanten had toegestaan. In Junij 1676 vertrokken zij eerst van daar [1]). „Mais," zoo schreef de geheime correspondent uit Frankrijk, den 18en Januarij 1676 [2]) „l'on ne doute point icy que le départ des deux plénipotentiaires n'a esté si fort précipité que pour donner aux peuples des fausses espérances de la paix, et pour amuser les princes ennemis pendant que l'on travaille incessament à la continuation de la guerre."

Den 4en Junij 1676 waren de reeds in Mei 1675 benoemde gezanten der Republiek in den Haag vereenigd. Het waren, behalve Hieronymus van Beverningk, Willem van Nassau Odijck en Willem van Haren. Ten einde lange discussiën over de instructie te vermijden, besloot men hun slechts mondeling kenbaar te maken op welke wijze zij den vrede konden sluiten, en ontvingen zij op acht door hen gedane vragen dit antwoord: [3])

1° Ondanks de wel gefundeerde eischen van de zeer groote

---

[1]) Mignet. IV, p. 398.

[2]) Ms. lias partic. briev. aan den Raad-Pensionaris. Rijks-archief.

[3]) Verbaal gehouden bij de heeren Hieronymus van Beverningk, Willem van Nassau ende Willem van Haren, Extraordinarise. Ambassadeurs ende plenipotentiarissen van de Hooge mogende Heeren Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, over alle het gene bij haar, ingevolge van Hare Ho. mo. Commissie van datum den 18 May 1675 ende opgevolgde resolutiën genegotieert ende verrigt is, omtrent de onderhandelingh van de vreedens-tractaten binnen de stad van Niemegen aangestelt. Fol. 5.

en irreparable schade door den oorlog geleden, stonden H. Ho. Mo. volgens resolutie van 26 Maart 1675 daarvan af, indien H. Ho. Mo. slechts contentement erlangen mogten voor de bondgenooten; op die proposities, die Engeland aan Frankrijk gedaan had, was geen antwoord gekomen, weshalve H. Hoogm. bij de resolutie van 26 Maart bleven; maar nu nog verlangden dat die der geallieerden, welke hunne pretensien er regtvaardig bijvoegden, in het plan van den vrede zouden moeten worden opgenomen.

2° Dat het te laat was nog over een armistitium te delibereren en de campagne reeds begonnen zou zijn; bovendien was 't belang van de verschillende partijen uiteenloopend, zoo dat men alle partijen er niet even ligt toe zou krijgen. Lodewijk zelf zou er wel niet zeer genegen toe zijn, daar hij voor den veldtogt reeds vroegtijdig gereed was. Een wapenstilstand te water was evenwel niet af te slaan, mits men slechts de belangen van Spanje in Sicilië en die van Brandenburg in de Oostzee behartigde.

3° Wat aanging het graafschap van Bourgondië met de alternativen van plaatsen, hieröver moest men nader met Spanje spreken. Wat de goederen van Zijne Hoogheid betroffen, zei hij zelf, dat hij niet wenschte dat die in aanmerking kwamen als 't nut van 't gemeen dit eischte.

4° Over Maastricht werd verder niet gesproken; natuurlijk wenschten H. Hoogm. dit terug te ontvangen.

5° Op de vraag der gezanten of men alleen over tractaten van vriendschap zou onderhandelen, was de meening eerst daarvoor te zorgen, met Frankrijk en Zweden tractaten van vriendschap te sluiten, dan voor het overige, vooral voor de commercie.

6° Men mogt niet beginnen voor dat alle gezanten in loco waren en slechts pari passu onderhandelen.

7° Het punt van de ceremonies aan de mediateurs overlaten en zelf alle ceremonie voorbijgaan.

8. Lotharingen geheel in rang met dien van een keurvorst gelijk stellen.

De instructie, welke Lodewijk aan zijne gezanten gaf, vindt men bij Mignet, tom IV, p. 390, en had ten doel eene naauwe aansluiting der Fransche gezanten aan de Engelschen en Zweden; daarentegen verwijdering zoeken te brengen tusschen de Spaansche en Hollandsche gezanten, en deze, zoo mogelijk, door mooije woorden tot den vrede over te halen.

Den 20en Januarij vertrokken onze gezanten en kwamen den 24en te Nijmegen aan; tot den 29en moesten zij in hun jagt blijven, daar hunne bagage nog niet was aangekomen. De huishuur was te Nijmegen zoo hoog, dat de Fransche gezanten klaagden, toen men hun ook zoo veel vroeg, dat men er alles op toelegde om het hun moeijelijk te maken. Onze gezanten betaalden *f* 700 's maands, [1]) hetgeen te duur was, zoodat zij in Junij 1677 aan hunnen huisheer om vermindering vroegen; deze weigerde het. H. Ho. Mo. besloten door gedeputeerden van 't Hof van Gelderland de huur te laten verminderen op *f* 500 's maands, 't geen de huisheer weigerde, tevens verlangende dat onze gezanten het huis ontruimden. In November 1678 bepaalden de Staten-Generaal dat de huur tot op 100 rijksdaalders moest verminderd worden.

Nog geene andere gezanten dan de Engelschen waren aanwezig. Beverningk schreef den 22en Februarij aan Fagel: [2]) „Courtin heeft aan Jenkins geschreven, dat Lodewijk niet zal nageven op het punt van de paspoorten voor Lotharingen, weshalve men wel geen congres tot de negotiatie te verwachten heeft; hij verlangt daarom eene reis naar zijn landgoed te mogen doen." Eindelijk, den 13en Mei, stond de koning die paspoorten toe, waarop de keizer en Spanje die voor de Fransche

---

[1]) Verbaal, fol. 452.

[2]) Ms. Rijks-archief.

gezanten verleenden, welke den 13den Junij te Nijmegen aankwamen. Temple was in den Haag gebleven, om daar nog over eenige preliminaire questiën te spreken. Met Oranje onderhield hij zich verscheidene malen over eene aangelegenheid, die voor Engeland zoowel als voor Holland van groote gevolgen geweest is. Reeds in 1674 was aan Oranje een huwelijk met prinses Maria van Engeland aangeboden, maar toen meende hij, dat de tijd daarvoor nog niet gekomen was.

Vóór het begin van den nieuwen veldtogt wilde hij, aangezien velen hem tot een huwelijk aanzetten en hij geene liefde voor iemand anders dan voor Maria gevoelde, met Temple als vriend daarover spreken. [1]) Oranje verlangde zoowel de publieke opinie daarover in Engeland te kennen, als ook iets naders omtrent het karakter van voornoemde prinses te weten. Temple zeide niets dan goeds van haar, en sprak met ophef van het voordeel, dat uit zulk een huwelijk voor Engeland en voor zijnen persoon zou voortspruiten. Lady Temple reisde met de brieven van aanvraag om hare hand naar Karel en den hertog van York.

Over enkele preliminaire questiën wensch ik nu kort wat te zeggen.

Op verzoek van de middelaars was er bepaald dat die gezant, welke 't laatst was aangekomen, van de reeds aanwezigen de eerste visite zou ontvangen, mits hij zijne aankomst vooraf liet aanmelden. De gewone twistvraag omtrent de uitgebreidheid der neutraliteit rondom de onderhandelplaats ontstond ook hier. H. Ho. Mo. waren ten laatste met een circuitus van ongeveer 2 uren tevreden; zelfs ontstond de vraag, in welke taal men het woord „neutraal" op de palen zou zetten. Eene nieuwe moeijelijkheid ontstond, ten gevolge van een reglement ter

---

[1]) Courtenay, I, pag. 467. — Temple. Mémoires.

bevordering van rust onder het dienstpersoneel der verschillende gezanten, waarbij [1]) het o. a. aan de lakeijen verboden was, zakpistolen of degens te dragen, en zij, bij onderlinge twisten aan de jurisdictie van den magistraat der stad werden onderworpen; ook werd het getal van pages en lakeijen bepaald bij de ceremoniële visites, 't geen voor allen gelijk was. Over deze laatste bepaling waren de Fransche gezanten ontevreden, meenende dat de eer van Frankrijk er door verminderd werd, als het hierin gelijk moest staan met de overige magten. Lodewijk zelf schrijft aan zijne gezanten: „Il serait facheux mess. que lorsque vous soutenez avec tant de dépence et tant d'éclat une si grande ambassade, vous fussiez confondus par le nombre des gens qui vous accompagneraient avec les ministres des moindres princes". En was nog niet onlangs, na de bekende ontmoeting van den Franschen en den Spaanschen gezant in de straten van Londen, door Spanje aan Frankrijk den voorrang toegekend? Na eenige woordenwisseling werd ook dit reglement aangenomen, alleen werd, op verlangen der Franschen, er bijgevoegd, dat het voor de toekomst niet zou prejudiciëren. Weder ander oponthoud ontstond over den vrijen doorvoer van brieven door Denemarken naar Zweden. Aangezien Denemarken dit weigerde, nam Frankrijk représailles, en weigerde den vrijen doorvoer van brieven naar Spanje.

De mediateurs deden hun best ook dit te regelen. Temple schrijft er in November aan Fagel de volgende woorden over [2]): „Sa Majesté a commandé à son ministre à Coppenhague de faire encore une fois de plus vives instances pour pousser cette affaire à la fin espérée, à nous aussi et à moi en particulier de vous écrire à vous prier de disposer les États à joindre

---

[1]) Actes de Nimègue.

[2]) Ms. Rijks-archief. lias Raadpensionaris 1676.

leurs offices à ceux de Sa Majesté par leur ministre à Coppenhague."

In September 1677 kregen de Staten-Generaal zelf klagten, dat in het hun bevriende land ook de brieven uit de Nederlanden geopend werden, en men in Denemarken naar Zweden niets doorliet van hetgeen slechts eenigermate achterdocht verwekte; eerst na vele aanvragen van Zweden en H. Ho. Mo. bij het Deensche hof, werd dit eindelijk toegestaan [1]). Nog eene preliminaire vraag, waarin Beverningk, zoo als ook in alle vorige, onvermoeid was om het congres daardoor niet te doen vertragen, betrof de paspoorten voor de gezanten. Toen de Franschen beweerden dat die allen, behalve voor de Denen, door hunnen koning reeds gezonden waren, ontvingen onze gezanten van de Staten-Generaal berigt, dat zij alleen die voor Spanje ontvangen hadden. Deze geheele langdurige onderhandeling is niet van zulk belang om er vele woorden aan te wijden; bij resolutie van H. Ho. Mo. verlangden deze zelfs paspoorten voor de gezanten van Brunswijk, Luneburg, Wolfenbuttel, Osnabrug, allen met den titel van ambassadeur [2]). Beverningk, die bij het ontvangen dier resolutie begreep dat men dit nimmer zou verkrijgen, gaf aan de Staten-Generaal in overweging om dit besluit in te trekken, waarop zij besloten deze vraag te regelen zoo als het te Munster geweest was. In Febr. 1678, toen reeds alle preliminaires waren afgehandeld, verlangde Luneburg nogmaals voor

---

[1]) Verb. fol, 637.

[2]) De titel van ambassadeur was voor gezanten van den eersten rang, alle de overige waren van den tweeden rang met den titel van envoyé, déρuté, plénipotentiaire. Het verschil tusschen beide werd streng in acht genomen, zoodat in eene ceremoniële visite de ambassadeur geen hand gaf aan den envoyé, ja, het ging te Nijmegen zoo ver, dat de tweede Brandenburgsche gezant bij eene visite der Franschen en Engelschen, hoewel in hetzelfde vertrek aanwezig, door deze niet eens werd aangezien.

zijnen gezant den titel van ambassadeur, die hem niet toekwam. De Franschen gaven alleen paspoorten voor den keizer, Spanje, Denemarken, Brandenburg en de Nederlandsche Republiek. Ik laat geheel daar de overige vragen aangaande die paspoorten; over alle vragen van ceremonie zegt Temple in zijne Mémoires: „Je regarde les disputes sur les cérémonies comme les impertinances attachées au caractère d'un ambassadeur, qui doivent leur naissance à des gens qui n'ayant aucun talent qui les rendit recommandables, ont voulus se faire valoir par une exactitude et une délicatesse ridicule sur les cérémonies."

In September besloten H. Ho. Mo. en lieten het aan de bondgenooten weten, dat men te Nijmegen den 11en November in alle geval de onderhandeling zou beginnen. De keizerlijke gezant, graaf Kinsky, was te Keulen ongesteld geworden; ik acht daarom de beschuldiging, dat de Keizer zijne gezanten niet zenden wilde, valsch te zijn. In een brief van onzen resident te Keulen [1]) (Bilderbeck) 8 December aan Fagel geschreven, leest men daarover: „De afgezant grave Kinski onthoudt hem nog alhier, synde wel indispoost, en soo als hij seght seer geincommodeert soodat hy bykans geduyrich het bedde houdt. Ick heb gisteren van syne Exell. selfs vernomen, dat syne keyserlycke majesteyt hem wel heeft belast, syne reyse sooveel mogelyck te spoedighen, maar dat vermits syne indispositie belet wierde soo groote diligentie te doen; echter werde hij sich soodra syne onpasselijkheid het soude toelaten op de reyse na Nymegen voorts te begheven." Blaspiel (gezant van Brandenburg) onderweg eveneens door ziekte opgehouden, kwam den 14en November aan. De Deensche gezant Hoegh was reeds den 12en November aanwezig. Nu het tijdstip voor het begin der onderhandelingon gekomen was, wilden de bemiddelaars

[1]) Ms. Rijks-archief.

eenen aanvang maken met het uitwisselen der volmagten. Beverningk verlangde slechts eenige dagen uitstel, daar alle gezanten juist onder weg waren. In 't geheim had hij reeds met d'Estrades afzonderlijke conferenties gehad, [1]) waarin hij zich uitte over den algemeenen wensch der Hollanders naar vrede, en nu Lodewijk de hoop van eenen separaten vrede nog niet opgaf, had ook Oranje nog menige verleiding van hem te weerstaan. Zoo [2]) schreef d'Estrades aan Pesters den 27en Augustus, dat hij wenschte eens met Oranje te spreken, om hem te toonen hoeveel hij tot den vrede zocht bij te dragen. „Je souhaisterai que son altesse en eust l'honneur tout entière et qu'il fut médiateur de ce grand différend (van separaat verdrag met Holland) et que faisant la paix générale les uns et les autres luy en fussent obligéz et que l'ancienne amitié et alliance fut renouvellé avec la France."

§ 2. ALGEMEENE TOESTAND DER OORLOGVOERENDE PARTIJEN, TIJDENS HET BEGIN DER HANDELINGEN.

Een slecht bewijs van onpartijdigheid gaf koning Karel, toen hij den 26en Februarij 1676 zijne alliantie met Frankrijk versterkte en verzekerde. De anti-franschgezinde Danbij had dit trachten tegen te werken door een verbond met de Staten-Generaal uit te lokken, maar te vergeefsch. De koning meende dat het van hem onheusch zijn zou, als hij zijnen geldschieter niet beter beloonde. Het geheele tractaat geeft Mignet; [3]) men beloofde elkanders vijanden niet te ondersteunen, en in art. 5 besloot men geen' vrede met de Staten-Generaal of met andere vorsten zonder gemeenschappelijke goedkeuring te zullen sluiten. De veldtogt van 1675 was voor de Franschen ongelukki-

---

[1]) d'Estrades. Lettres 14 Augustus.

[2]) Ms. Rijks-archief.

[3]) Mignet. IV, p. 382.

ger geweest dan die van 1676. In dit jaar (1676) sneuvelde de Ruyter, en onze nu slecht bestuurde vloot had in de Middelandsche zee menig verlies te ondergaan, hetgeen men ook eenigermate toeschreef aan de slechte hulp door de Spanjaarden verleend. Te land had Lodewijk Condé genomen, Aire en Maastricht vielen beide in zijne handen; vooral na het verlies dier laatste stad werd Oranje nogmaals door koning Lodewijk aangezocht om eenen vrede te sluiten naar Lodewijks wensch, en bood hij hem Maastricht en Limburg aan om dit als souverein te bezitten. Mignet [1]) geeft ons het weigerend antwoord van Oranje tegen een separaat verdrag, al kon hij er zelf voordeelen door verkrijgen. Alleen kon hij toestemmen in den vrede, als aan Spanje eene barrière werd gegeven, en hij wist wat Frankrijk verlangde dat door Zweden, wegens de schade in Duitschland aangerigt, zou worden toegestaan. Ondanks de verliezen wenschte hij den oorlog voort te zetten, en wilde zelfs al zijn geld en goed opofferen om zich betere generaals te verschaffen.

Bij den aanvang der onderhandelingen was Zweden, wien de oorlogsfortuin niet bijzonder gunstig was geweest, zeer geneigd tot vrede. Koning Lodewijk, die bevreesd was dat dit land gemakkelijk door Duitschland kon worden omgekocht, gaf Zweden de herhaalde verzekering van zijnen bijstand.

Reeds den 31en Julij 1676 schreef d'Estrades aan Pomponne [2]) dat Olivecrantz naar Utrecht was vertrokken, en met H. Ho. Mo. scheen te corresponderen over een' separaten vrede; d'Estrades was er niet bepaald tegen, omdat Frankrijk nu zijne eigene pretensies kon verhoogen. Lodewijk evenwel de hulp van Zweden noodzakelijk achtende, gelastte in een brief van 22 Augustus dat zijne gezanten aan de Zweden de verzeke-

[1]) Mignet. IV, p. 418.
[2]) d'Estrades. Lettres.

ring moesten geven, dat Frankrijk nimmer een vrede zou teekenen, waarbij Zweden zijne verlorene bezittingen in Duitschland moest afstaan. Een nog veel zekerder bewijs van het verlangen der Zweden naar vrede, heb ik gevonden in een geheim verbaal door van Beverningk gehouden, waarvan de minuten in het huis-archief van Z. M. aanwezig zijn. Hieruit blijkt, dat Beverningk den 18en September 1676 door Fagel ontboden was om, volgens order van gedeputeerden tot secrete zaken van Holland, met hem te spreken over eenige zaken van gewigt. Door deze geheime onderhandelingen, die dikwijls herhaald werden, vreesde Fagel dat er naijver tusschen Beverningk en van Haren kon ontstaan, en schreef hem daarover den brief, bij Schotel [1]) vermeld. Beverningk antwoordde aan Fagel den 19en September het volgende: „Intusschen verzoek ik u met syn Hot. te spreken over 't volgende: dat ick de Hr. Sweetsche Ambassr. vindt in eene groote becommeringe; dat den canselier van Sweden met syne cabale om haer te redden uyt haer ongelegenheyt besich sijn, om den Coninck te helpen brengen tot een absolute souvereiniteyt, gelyck men heeft gedaan in Denemarken; deze H. H. meenen dat onder andere middelen om sich contra aen te strengen noodigh is den vrede te bevorderen en te verhaesten, eer wel de progressen van eerstgenoemden soo groot worden, dat men het tot geen reden en sal connen brengen. De Zw. gezant heeft mij in confidentie gezegd dat Zweden gaarne uit den oorlog zou geraken." Hij voegt er bij, dat hij meende dat de vrede met Zweden zeer voordeelig zou zijn, om met des te meer magt tegen Frankrijk te kunnen handelen. Den 13en October vertrok onze gezant naar Lokhorst, maar reeds den 7en October was Silvercroon in 't geheim bij hem geweest, om hem te vragen of Olivecrantz, quasi eene visite makende aan zijne huisvrouw, gele-

[1]) Schotel. pag. 52.

genheid zou hebben met hem te spreken. Dit keurde Beverningk goed, en ontving bij die gelegenheid van hem twee memories, waaruit de wensch naar vrede voldoende bleek. [1])

De geheele zaak bleef zoo geheim, dat Olivecrantz verzocht dat die beide papieren alleen door hem of door een zeer vertrouwd persoon terug gegeven, en liefst niet overgeschreven zouden worden.

Na de conferentie te Lokhorst, keerde Beverningk naar Nijmegen terug, om te onderzoeken wat Zweden voor de bondgenooten, en wat Frankrijk aan Spanje zou willen afstaan, en dan zoo mogelijk, Zweden tot een separaat verdrag over te halen. Ook was in de conferentie met Fagel en gedeputeerden het noodzakelijke van eene barrière besproken, en de voornaamste steden, die men als het allergeringste verkrijgen moest, waren: Charleroi, Binch, Condé, Cortrijk, Ath, Oudenaarde, Doornik, Yperen, Rijssel, de sluizen van Nieuwpoort, Maastricht en Limburg. Naauwelijks was de gezant terug, of hij had een bezoek bij Oxenstiern afgelegd, die zeide van de Franschen niets te kunnen vernemen omtrent hetgeen zij wilden toestaan aan Spanje; hij zelf verlangde zeer met de Staten-Generaal te onderhandelen. Nogmaals keerde B. naar den Haag terug, waar hij van gedep. tot secr. zaken eenige mondelinge instructies ontving, waarvan ik het een en ander heb aangeteekend gevonden; [2]) o. a. „ons principaal interest eene suffisante barriére, dat wel te besorgen, het werk daarheen te drijven, sonder als nog te particulariseren, insisteren en eischen, ouvertures met conditien, Pesters aanhouden met d'Estrades te communiceren. De eyschen opstellen met de geallieerden, elk wat zij goedvinden. Generale vrede prefereren, anders particuliere. Aan de geallieerden te seggen beter nu wat nae te geven, als daar-

[1]) Bijlage 1.

[2]) Huis-archief van Z. M.

nae als wij onmagtig zijn en dan wel sullen moeten. In onse eyschen te amplieren dat wij nut van commercie hebben moeten op reglementen." Ook was er gesproken van de belangen der bondgenooten; dat men ze alle gedwee kon maken door die te dreigen met het intrekken der subsidies. Eenige artikelen uit het tractaat van 30 Augustus 1673, met den keizer en Spanje, schenen moeijelijkheden opgeleverd te hebben; men had daarin aan Spanje beloofd herstel van den stand van zaken, even als tijdens den vrede der Pyreneeën, en dat men slechts gezamelijk vrede zou sluiten.

Ook in de politiek van eenige andere staten was verandering gekomen.

In de Vereenigde Nederlanden (vooral in de provincie Holland en te Amsterdam), was eene groote partij sterk voor den vrede gezind. Door de weinige ondersteuning, die men van de bondgenooten ontving, had men deze bedreigd hun de subsidies van H. Ho. Mo. te onttrekken. Brandenburg en Denemarken antwoordden hierop, dat zij geheel van de subsidie wilden afzien, indien hunne veroveringen op de Zweden slechts gegarandeerd werden.[1]) „Door den vrede tusschen de Polen en de Turken," schreef Beverningk aan Fagel, „verwachten de Franschen menig voordeel [2]) o. a. „dat de geheele Poolsche militie in Fransche dienst zal overgaan om tegen Brandenburg of den Keijser te ageren." Hij had ook van de Franschen gehoord, dat de Turken met den keizer zouden breken. Op die wijze wist Lodewijk in het Oosten eene afleiding te vinden voor de Duitsche landen; te meer was dit noodzakelijk, nu de Fransche politiek aan het hof van den keizer niet meer door Lobkowitz werd vertegenwoordigd. Ook had de coalitie tegen Frankrijk den bisschop van Munster verloren, die, tegen betaling van

1) Estrades. VII, p. 353.

2) Huis-archief v. Z. M. Secr. verbaal.

32,000 écus 's maands, beloofd had de Franschen met 15,000 man te ondersteunen. Daarentegen was de coalitie den 28 Maart 1676 reeds versterkt geworden door het toetreden van den hertog van Nieuburg, die het voorbeeld van Brunswijk volgde. De belangen van den keizer en van Brandenburg waren, de Zweden geheel uit Duitschland te verjagen; H. Ho. Mo. verlangden dit eveneens, ten einde op die wijze de magt van Frankrijk eenigermate te verbreken. Engeland was nog onderling verdeeld; de koning was Lodewijk XIV toegedaan, terwijl het parlement van eene tegenovergestelde gezindheid was. De belangen van Frankrijk vorderden een particulieren vrede met de Vereenigde Nederlanden, ten einde later met des te meer magt de overige vijanden te beoorlogen.

Van de Fransche gezanten was d'Estrades omtrent de Hollandsche staatsgezinde partij zeer goed gezind. Vroeger in Hollandsche dienst, had hij na den dood van Frederik Hendrik de partij van Oranje verlaten, en zeide dat men zich nu aan de staatsgezinde partij moest houden, daar de andere geheel vernietigd was. Ook d'Avaux was even goed als zijn ambtgenoot ingelicht omtrent den toestand der Republiek; met de partijschappen, die hij later als Fransch gezant in den Haag op eene hoogst laakbare wijze aanstookte, was hij nu reeds bekend, en wist er in zijn belang partij van te trekken. Van de Engelsche gezanten was alleen Berclay eenigszins Franschgezind.

§ 3. ONDERHANDELINGEN TOT OP BEVERNINGK'S VERTREK NAAR WETTEREN.

Het tijdstip voor het wisselen der volmagten, vroeger op 11 November bepaald, was tot op 17 November uitgesteld. Deze gaven weder eene nieuwe reden om de onderhandelingen te rekken. Van weerskanten werden vele aanmerkingen gemaakt. In die der Zweden stond, dat zij genoodzaakt waren tot den oorlog; hetzelfde stond in die der Franschen, waarop

de Nederlandsche gezanten geene aanmerking beloofden te maken, als van den Franschen kant die der Nederlandsche gezanten ook werden goedgekeurd.

Men besloot, om tot een eind te komen, een algemeen formulier te maken voor de volmagten van alle gezanten. Beverningk deed alles om dit te regelen, en dreigde de bondgenooten afzonderlijk te zullen onderhandelen, als zij niet toegaven aan het voorstel ten opzigte van een algemeen formulier. 1) De mediatie van den paus werd in de volmagten van de R. C. vorsten opgenomen.

Door Beverningk werden de voorwaarden opgesteld, die men van Zweden en Frankrijk zou verlangen. H. Ho. Mo. veranderden die in dier voege, dat zij voor Frankrijk betroffen:

1°. Restitution de la ville de Mastricht, avec le comté de Vroomhoff et ce qui est de leur partage et droit sur les comtés et pais de Fauquemont, Dalhem, et Rolleducq, d'Outremeuse avec tout ce qui dépend de la ditte ville; une satisfaction entière des prétensions particulières de S. A. R. le prince d'Orange. (Deze werden later gespecificeerd, en bevatten: herstel van de stad en van 't kasteel van Oranje, met hetgeen er van oorlogsbagage in was; teruggave van de revenues door den graaf d'Auvergne getrokken uit 't prinsdom Oranje; heffing van een tol op de Rhone, zoo als vroeger; permissie eene belasting op het zout te mogen heffen; de jurisdictie van ½ uur om de stad). Estant resolus que ce qui concerne les pertes irréparables durant cette guerre, de sacrifier le tout au repos public, pourvue que les alliés de leurs hautes puissances trouvent aussi en même temps une satisfaction entière de ce qui leur est deu. Renonciation générale et particulière de toutes sortes de prétensions du passé et présent (de Franschen verlangden nog eene som uit het verdrag van Compiègne;

1) d'Estrades. VII p. 413.

de St. Gen. verlangden nog geld van Frankrijk wegens schepen bij 't beleg van Rochelle). Un règlement par lequel on puisse prévenir les incommodités qui naissent et surviennent d'ordinaire au fait du commerce et de la navigation réciproque du costé des souverains et des sujets de part et d'autre."

Jegens Zweden was de eisch in 't latijn en luidde: „Ut pax sit generalis, hoc duntaxat specialiter super addito ut in eo tractatu qui annuente Deo concludendus est, apponantur declarenturque leges et media quibus prospiciatur in commodis quae plerumque exoriri solent circa commerciorum navigationisque jura exercitiumque reciprocum, tam resspectu supremarum potestatum quam subditorum utriusque partis."

Nu eenmaal de eischen waren opgesteld, ontstond de vraag hoe geantwoord zou worden, schriftelijk of mondeling. De Hollandsche gezanten waren de eerste, die het voorstel der Franschen beaamden om dit bij monde te doen, 't geen later ook door de bondgenooten goed gevonden werd. [1])

De graaf Kinski kwam den 3en Januarij 1677, en wilde weder nieuwe moeijelijkheden maken omtrent de paspoorten, hetgeen door Beverningk gelukkig werd afgewend. De laatste had zich altijd meer en meer aan de Fransche gezanten aangesloten. „Het was veel beter" schreef d'Estrades [2]), „met hen te onderhandelen dan door de bemiddelaars," hetgeen Pomponne ook goed vond. Door hem werd de vrede als hoogst wenschelijk voorgesteld, zoodat koning Lodewijk kon zeggen, dat hij hoopte zeer spoedig met de Hollanders een verdrag te sluiten, en deze later als middelaars voor de verdere onderhandelingen te gebruiken. Het was natuurlijk, dat van de afzon-

---

[1]) St. Didier. Histoire des négociations de la paix de Niemègue. la Haye 1697 p. 52.

[2]) d'Estrades. Lettres, VIII, p. 14.

derlijke onderhandelingen spoedig iets uitlekte, waarover Beverningk met de keizerlijke en Spaansche gezanten woorden kreeg.

De eerste algemeene vergadering voor alle gezanten der ligue zou den 16en Januarij, en verder alle 14 dagen geregeld gehouden worden, hoewel Kinski het nog had willen uitstellen. Over de plaats waar men die houden moest, ontstond weder twist; daar men moest zorgen dat niemand er een voorrang in zoude zoeken, besloot men die op het stadhuis te houden. De keizerlijke gezanten matigden zich de eerste plaats aan, verder ging men door elkander zitten. Over het gehaspel omtrent ceremonieel schreef van Beverningk den 3en Februarij aan Fagel [1]) „maar sedert syn vyf en twintich nieuwe incidenten en questïen voorgevallen, tusschen die geallieerden en de partyen ten respecte van qualificatien van serenissimus potentissimus en van Frère, Cousin en van Spaansche, Sweedsche, Deensche talen enz. zoodat men alle de patientie verliest met de debatten van zoodanige bagatellen." (De titel van Serenissimus potentissimus werd door de Franschen aan den prins van Oranje betwist; de questie van Frère of Cousin doelt op den hertog van Lotharingen, welken Lodewijk alleen Cousin wilde noemen; de verschillende talen doelen daarop, dat ieder vorst zijne volmagten en eischen in zijne eigene taal wilde schrijven.) Beverningk verlangde er zeer naar, dat de bondgenooten ook nu spoedig gereed zouden zijn om de verschillende eischen te kunnen wisselen. Daar de gezanten van Lotharingen nog niet gekomen waren, ten gevolge der moeijelijkheden die de Franschen altijd met hunne paspoorten maakten, had de hertog met eigen hand zijne eischen geschreven. De 3en Maart was de dag voor de uitwisseling bepaald. Van de zijde der bond-

[1]) Ms. Rijks-archief.

genooten had men gewenscht, dat alle eischen gezamenlijk in een enkel tractaat behandeld wierden, en 't zelfde had Lodewijk vroeger voor zijne bondgenooten ook verlangd; nu werden ze allen afzonderlijk aan de mediateurs overhandigd, en ieder zou voor zich die kunnen beantwoorden. Men vindt alle propositiën opgenomen in de actes de Nimègue, tome II, p. 1 en volg. en ook bij St. Didier p. 35 en volg. De proposities, die Frankrijk aan H. Ho. Mo. deed, waren in eenen geheel anderen toon gesteld dan de overige [1]). Lodewijk beloofde de vorige vriendschap weder te willen betoonen, en de proposities der Staten-Generaal welwillend aan te zullen hooren. De Fransche gezanten lieten niets onbeproefd om de Hollandsche gezanten van hunne bondgenooten te scheiden, en vroegen, toen zij aan hun hôtel (Fransche) eene visite bragten „of de intentie was het geheele werck te schicken tot eene generale vrede onder alle de strydende partijen, dan off wy afzonderlijck onze zaken met haer wilden inschicken. Ende verklaarden in de laatste gevallen wat resoluter verklaring tot ons genoegen te kunnen doen." [2]) Hierop antwoordden de Hollandsche gezanten, dat zij ingevolge de tractaten geen separaten vrede konden sluiten, maar wel vooraf de vredesvoorwaarden wilden regelen tusschen Frankrijk, Zweden en de Staten-Generaal, om daarna de belangen der bondgenooten beter te kunnen behartigen. In dezelfde conferentie zeiden ook de Franschen, dat men de herstelling van Oranje niet anders kon toestaan dan statu quo ante bellum, daar de verwoesting reeds van vroeger dateerde. Ook het door de onzen geproponeerde handelsverdrag, op den voet van het jaar 1662 met het tarief van 1632, konden zij niet aannemen, omdat de koning, als souverein, de magt moest

---

[1]) Actes de Nimègue, II, p. 51, 54.
[2]) Verb. fol. 353.

behouden een tarief naar welgevallen te veranderen. Alleen het punt van de barrière werd toegegeven, hoewel Lodewijk nog te veel daarvoor in Catalonië en Sicilië terug verlangde. Dit was evenwel niet alles, wat Lodewijk deed om de Staten-Generaal te winnen; hij stelde nogmaals een wapenstilstand van eenige jaren voor, waarbij de oorlog overal elders zou voortgezet worden, alleen niet in de Nederlanden. Fagel en Oranje meenden dat men daarmede niets zou winnen; de laatste, die de steeds aangroeijende magt der Franschen geheel wilde breken, zeide: dat men dan niet bevrijd was tegen willekeurige aanvallen.

Om aan alle pogingen door woorden nog meer kracht bij te zetten, was reeds in 't begin van 1677 een Fransch leger Vlaanderen binnen getrokken. Valenciennes werd in Maart, Kamerijk in April door hen genomen. Beverningk heeft zich, na het verlies dier steden, jegens d'Estrades [1]) te veel uitgelaten over zijne goede verwachting van den vrede. Hij zeide eveneens aan den maarschalk, dat hij de overwinningen der Denen niet goedkeurde, daar deze vooral niet te magtig mogten worden in het Noorden. De politiek van Lodewijk met Zweden was: dit land zoodanig in zijne magt te houden, dat hij, zoodra hij voor zich vrede wenschte, het kon dwingen ook daaraan deel te nemen — daarom moest hij nu niet te veel hulp verleenen; maar dat Lodewijk, nu zij zoo bepaald tot den vrede overhelden — hetgeen hij nu ook gemerkt had — geene hulp zond, is waarschijnlijk aan gebrek in zijne eigene financiën toe te schrijven. Olivecrantz was naar Zweden vertrokken, schreef een agent van H. Ho. Mo. aan Fagel [2]) om daar te zeggen: „que les Français avaient traité la Suède fort indignement, sans reconnaître d'aucune manière les bienfaits qu'elle

---

[1]) Lettres. VIII, p. 192.
[2]) Ms. Rijks-Archief.

a reçu, ayant entre autre choses dans les conférences par les ambass. fait proposer des choses directe contraires aux intérêts Suédois." Beverningk beloofde daarom nu aan Estrades, dat men de Denen niet meer zoo veel zou bijstaan; hij drukte ook zijn wensch uit, dat de keizer door de overwinningen der Franschen beter gestemd zou worden om de vredesvoorwaarden aan te nemen [1]). De nadeelen, die men in den veldtogt leed (St. Omer en Charleroi vielen nog in Fransche handen) waren grootendeels aan de geringe ondersteuning der geallieërden te wijten, en Fagel, die tot nu toe zoo standvastig met den prins tegen een afzonderlijk verdrag met Frankrijk gesproken en gewerkt had, was in dezen tijd eenigszins daartoe geneigd [2]). Van hunne zijde klaagden de Spanjaarden over de slechte hulp van Oranje bij Charleroi. Deze klagten kwamen ook in Engeland, en van Beuningen schreef den 24^{en} Aug. 1677 aan den raadpensionaris, dat „die argwaan tegen Oranje hier weinig impressie sal maacken"). Van Beverningk moet na het verlies dezer vesting gezegd hebben: „à quelque chose malheur est bon" [4]). Ook de brieven uit Amsterdam gaven in die dagen aan d'Estrades nog duidelijker de verzekering van den onuitsprekelijken wensch naar vrede. Ten gevolge van deze verliezen, had het Engelsche parlement den koning nogmaals verzocht om Frankrijk met de wapenen te bestrijden. Van Beuningen, hierover aan Fagel schrijvende, zegt [5]): „dat het van 't grootste belang was, dewijl met het intreden van deze croon in de partije van geconfedereerde, met seer weinige of bijnae geen moeite aan de Fransche alle haer navigatie ende commercie op de oceaan soude worden benomen, ende dies een

[1]) d'Estrades. VIII, p. 234.
[2]) Lenting. Diss. de Casparo Fagelio Consilario Traj. ad Rhenum, 1849, p. 80.
[3]) Secr. Brieven Engeland. (Rijksarchief).
[4]) Mignet. IV, p. 460.
[5]) Secrete kas Engeland. (Rijks-archief).

afbreuck in haer finantie en eene armoede in 't volk soude werden toegebragt, die haer in 't korte soude in staat brengen om haer selven niet te kunnen defenderen jegens soo veel te samen gevoegde magten."

Daar het gewigt dezer toetreding algemeen bekend was, hadden alle mogendheden gezanten naar Londen gezonden om den koning en het parlement over te halen tot deelneming aan den oorlog. Koning Lodewijk, die tot Febr. 1677 reeds 27,300,000 livres de France aan Karel geleend had [1]), gaf aan de anti-Franschgezinde kooplieden, om deze te winnen, een handelsverdrag, waarin de regel „vrij schip vrij goed" erkend was (24 Febr. 1677). De veranderingen van het Engelsche parlement in die dagen, blijven voortdurend hoogst interessant. Het parlement erkende, dat het regt van vrede en oorlog aan den koning toekwam, maar besloot van zijnen kant geen geld te zullen toestaan, als de koning niet aan Frankrijk den oorlog wilde verklaren. Temple bleef te Nijmegen tegen den vrede gezind, en zeide tot Berclay [2]): „qu'il aimait mieux crever, que de faire la paix, comme la France était dans une si grande élévation." Zijn ambtgenoot Berclay, die zeer geneigd was tot den vrede met Frankrijk, werd naar Engeland teruggeroepen.

In de algemeene vergaderingen der gezanten kon men moeijelijk tot overeenstemming komen omtrent de wijze van onderhandeling. Beverningk had daarover in den Haag een rapport uitgebragt, waarop eene secr. resol. van 5 Junij 1677 volgde, „dat de gezanten alle officiën ende devoiren zoude doen en aanwenden ten eynde de strijdigheden, die tusschen hoogstd. sijne majt. ende dezen staat zijn ontstaan, mogen werden ter neder geleyt ende geacommodeert, ende dat deselve sullen wachten daartoe te geraacken, 't zij door interventie van de heeren

1) Mignet. IV, p. 435.
2) d'Estrades. Lettres. VIII, p. 350.

mediateuren of door haar eygene conduitie met de gemelde heeren ambas. ende plenipotentiarissen van sijne con. majt. van Frankrijk directelyck zelfs." Verder werd hun gelast twee tracten, een van vriendschap en een ander van commercie, op te stellen. In het eerste zou men blijven bij de vroegere voorwaarden; omtrent het tweede (handel) verlangden H. Ho. Mo. alle verhoogingen, sedert 1662 ingevoerd, afgeschaft te hebben, en dat de gezanten zouden trachten de belasting op de lakens, lijnwaad, gerafineerde suiker enz. zoo laag mogelijk te brengen; het vatgeld zou voor Fransche schepen gelijk moeten zijn met Nederlandsche en naar de grootte der lading berekend, slechts dan betaald worden, als 't schip uit eene Fransche haven naar eene vreemde (niet naar eene Fransche) vertrok. Op het einde der resol. bepaalden H. Ho. Mo. echter „dat de voorgen. artt. zoo van vrede als commercie, haar accomplisement ende prefectie eerst sullen hebben, zoo wanneer de strijdigheden, die de anderen hooge geallieerden met hoogstged. con. majt. van Franckrijk sijn hebbende, mede sullen wesen afgedaan."

Een handelsverdrag met Frankrijk was hoogst wenschelijk, want ondanks het decreet van Lodewijk van Mei 1677 voor vrijheid van vischvangst op de kusten, waren door Duinkerksche kapers vele vaartuigen weggenomen, die men niet dan na groote moeite terug kon krijgen. Zoo verlangde men ook met Zweden een nieuw handelsverdrag, daar het zóó gebruikelijk was zich van weerskanten niet te storen aan het bestaande, dat H. Ho. Mo. als een bijzonder voorbeeld van loyaliteit aanvoeren, dat een groot Hollandsch fregat eene menigte visschersvaartuigen in zee ongedeerd was voorbijgevaren. De onderhandelingen van Beverningk over de handelsverdragen gingen niet voor de hand, want noch eene afschaffing van het vatgeld, noch eene herstelling van het tarief van 1632, wilden de Franschen toestaan. Met regt kon d'Estrades den 31sten Julij aan Pomponne schrijven: „Une aussi languissante négociation qu'est à present

celle de Nimègue ne nous fournit pas monsieur, de grand sujet d'écrire au roi." Misschien zou het beter gaan, nu de eerste keizerlijke gezant, de bisschop van Gurk, gekomen was. Integendeel; de menigvuldige questies over ceremonieel bij de bezoeken kwamen weder te voorschijn, en Beverningk moest aan Fagel schrijven: „de heeren Franschen beginnen het point van den prins Wilhelm van Furstenberg weder levendigh te maeken, en ick ben beducht dat hetselve eenige verwyderingh met de heeren Keyserschen sal veroorsaken." [1])

Bovendien hadden de Fransche gezanten de eischen van Lotharingen niet willen beantwoorden, en bleven de Denen nog altijd den vrijen doorvoer van brieven weigeren. De raadpensionaris schreef den 17 Augustus aan Beverningk: „Ick en kan niet anders doen dan u Excellentie bedanken voor de goede yver die deselve gebruickt om het werck van den vrede voort te zetten, en ick hoope dat Godt de Heere almachtigh sijne moeyte en arbeit eyndelijk eens zal laten gelukken." Verder spoort hij Beverningk aan, om in 't geheim de zaak van de barrière met Frankrijk en zóó te regelen, „dat hy aan Sweden ook restitutie belooven kon, mits contentement gevende aan Brandenburgh, maar dat die barrière wat wyder zoude worden geëxtendeert; dat Sweden hierop zijnerzijds effort doen moest met te seggen, dat het nu den rechten tyd was, want dat de saecken souden reculeren, 't zy dan dat Franckryck off dat de geallieerden avantage op de andere kreegen, de moet soowel d'een als d'ander daardoor sullende aanwassen."

Het handelsverdrag, door de Hollandsche gezanten opgesteld, zond Beverningk met een brief van zijne hand aan Fagel. Grootendeels, schreef hij, was 't gedresseert op den voet van den jare 1662. De raadpensionaris maakte er eenige veranderingen in, zond het terug en verlangde, daar het eene vrijheid van

[1]) Verbaal. n°. 489.

handel zelfs gedurende den oorlog bevatte, dat het nog in dezen oorlog in praktijk gebragt werd. Om het vatgeld te bepalen, zou men de schepen laten meten en merken; naarmate van de lading zou men betalen, waaraan de Fransche schepen ook onderworpen zouden zijn. Daar de hertog van Lotharingen plotseling van zijn land niet alleen, maar zelfs van alle zijne papieren en goederen beroofd was, kon hij nog geene bewijzen aanvoeren om den twist over den rang zijner gezanten uit te maken. Nog altijd had koning Lodewijk geweigerd op zijne eischen te antwoorden, en verlangde nu vooraf paspoorten voor den bisschop van Straatsburg, die deze, als geen oorlogvoerende partij, niet kon eischen; hij was bovendien reeds in de volmagten der Fransche gezanten onder de algemeene woorden „alliés et adhérents" begrepen. Eene commissie van de gezanten der bondgenooten nam de zaken van Lotharingen in handen, daar zij merkten dat Lodewijk anders nimmer zou toegeven.

Temple klaagt met regt over Beverningk, dat hij alle geallieerden tot den vrede dwong „d'une manière fort pressante et un peu rude, et avec plus d'empressement au sentiment de quelques uns que ses maîtres ne le luy avaient ordonné." [1]) H. Ho. Mo. hadden nog niet gezegd dat zij tevreden waren met de Fransche eischen, zoodat Beverningk niet goed handelde met de bondgenooten bijna te dwingen den vrede aan te nemen.

Onderling begonnen de gezanten der bondgenooten ook wantrouwen te krijgen, ten gevolge van de geheime vergaderingen van Beverningk met de Franschen, en ook door het gerucht dat de Hollandsche envoyé uit Madrid schreef, namelijk dat Spanje een afzonderlijk verdrag met Frankrijk wilde sluiten, waarbij de Spaansche Nederlanden tegen Roussillon,

---

[1]) Temple memoires.

Messina en Pignerol geruild zouden worden. De keizer had daarom een nader verbond gemaakt met Munster, Keulen en Nieuwburg, waarbij men bepaald had hoeveel ieder hunner, in geval de oorlog doorging, aan troepen zou leveren.

Beverningk, die bijna elken maatregel, welke het voortzetten van den oorlog ten doel kon hebben, nadeelig achtte, vroeg aan den Spaanschen gezant Ronquillo hoe het mogelijk was, dat de keizer zulk eene alliantie kon sluiten „en daar het Godt niet belieft had de wapenen te zegenen, dat hij derhalven den wech des vreedens moesten inslaen off dat alles voort soude verloren gaen." Ware dit beginsel van onzen gezant aangenomen, en had men na het ondergaan van eenige verliezen terstond den vrede geteekend, men zou voorzeker weinig voordeelen hebben kunnen bedingen. De raadpensionaris was van een ander gevoelen en schreef aan Beverningk, dat naar zijne meening de Franschen meer zullen toestaan, als zij zien dat de bondgenooten sterker worden, en dat ook deze ligue Frankrijk tot gematigder voorwaarden zou kunnen brengen, „en Gode is seeckerlyck magtigh om de saecken ook eens een' anderen uitslagh te kunnen doen nemen." Men kende nu de voorwaarden, waarop koning Lodewijk vrede wilde sluiten, en wel ten gevolge van zijn antwoord op de door Engeland gemaakte proposities, te vinden bij Mignet IV, p. 479 en volh. Hij wilde alleen voor de barrière geven Charleroi, Ath en Oudenaarde, en dat niet dan tegen ruil van Charlemont, Yperen en Luxemburg. Lotharingen wilde hij herstellen, mits hij Nancij of Bar voor zich kon behouden. In Mei 1677 was eindelijk iemand van den hertog van Lotharingen gekomen, slechts den titel van envoyé had hij kunnen ontvangen. De Franschen, die de komst van dezen niet langer hadden kunnen tegengaan, gebruikten het oude argument van den bisschop van Straatsburg, om het antwoorden op de proposities van den hertog te weigeren. Beverningk schreef den 4en Oct. hier-

over aan Fagel: [1]) „Ick stelle die saeken nu disperaet, wat devoiren men ook daaromtrent moge doen, en zij hebben een pretext gevonden en opgeraept van den bisschop van Straesburg in paralelle te stellen, sonder daarvan te willen demorderen, daerover ick haer in 't particulier soodanigh bejegent hebbe, dat zy waeren in terminis non loqui; maer zij blijven evenwel persisteren."

Intusschen had Oranje, wien men vroeger geweigerd had een bezoek aan het Engelsche hof te brengen, eene uitnoodiging van den koning ontvangen. Spoedig had hij de reis aanvaard en trad, onder goedkeuring van de Staten-Generaal, den 15en November 1677, te London met Maria in het huwelijk. Op die wijze hoopte Karel de achterdocht, die in Engeland nog tegen hem bestond, te verwijderen, terwijl hij koning Lodewijk geruststelde, door aan diens gezant de verzekering te geven van zijne voortdurende vriendschap en gehechtheid aan Frankrijk. Te Nijmegen had de reis van Oranje voor het oogenblik eenige spanning veroorzaakt. Beverningk schreef aan Fagel: [2]) „De Fransche HH. hebben verklaart dat zij deze secrete conferentie (over 't handelsverdrag) met mij niet langer wilden continueren, maar dat ze voorttaen alles opentlijk wilden doen door middel van de mediateurs, en dit voornamentlijk om de reyse van zijne hoogheid naar Engeland." Oranje had in Engeland de gelegenheid waargenomen om zijnen oom te wijzen op de voortdurende magtsuitbreiding van Lodewijk, en verlangde dat hij die zou helpen bestrijden. Uit de gedenkschriften van Temple zijn ons de onderhandelingen, die daarover werden gevoerd, en de voorwaarden, die zij beiden voor den vrede vaststelden, bekend. Frankrijk zou aan den keizer en het rijk alles wat ontnomen was, terug-

[1]) Ms Rijks-archief.
[2]) Ms. Kon. Bibliotheek.

geven en Lotharingen in zijn geheel hersteld worden. Aan Spanje zou Frankrijk afstaan: Ath, Charleroi, Oudenaarde, Cortrijk, Doornick, Condé, Valenciennes, St. Guilloin en Binch. Tusschen Frankrijk en de Staten-Generaal zou wederkeerige restitutie van veroveringen plaats hebben. Koning Karel beloofde Frankrijk te overreden die voorwaarden aan te nemen, en zond daartoe Feversham als gezant naar Lodewijk.

De geheime brieven van van Beuningen bevatten alle de verzekering van den koning en den hertog, dat als Lodewijk de voorwaarden niet zou aannemen, Engeland Frankrijk daartoe door geweld van wapenen zou dwingen.

Hoogst verdienstelijk maakte van Beverningk zich door de goede behartiging der handelsbelangen: dit was het, wat de provincie Holland het allereerste en allermeeste wenschte. Beverningk onderhandelde bijna geheel alleen met de Fransche gezanten hierover. In Colbert, die even als onze gezant eenen vrede noodzakelijk achtte, vond hij eenen grooten tegenstander, daar deze het systeem van den Franschen minister, zijnen broeder, voorstond. In Holland bestond de hoop, dat men het verdrag nog gedurende den oorlog in praktijk zou kunnen brengen, — van daar de groote haast, die Beverningk er mede maken moest; maar de Fransche gezanten weigerden dit, en zeiden hem, dat het alleen ten doel had den oorlog voort te zetten, zonder dat de handel daardoor zou lijden. Wijl sedert het tractaat van 1662, door Colbert en de protectionisten, deels ook door de slechte verhouding tusschen Frankrijk en H. Ho. Mo. vele verhoogingen van het tarief hadden plaats gehad, meende de raadpensionaris dat nu, bij herstel der vorige vriendschap, het oude verdrag van anno 1662 noodzakelijk vernieuwd moest worden. Aanvankelijk bleven de Fransche gezanten er bij, dat hun koning zich de handen niet zoo kon laten binden, van geene verhooging of verandering van tarief te mogen invoeren. Zij veranderden den 9en October en stonden

eene vermindering toe; het tarief van 1667 zou op $\frac{2}{3}$, en iets later (14 October), beloofden zij het op de helft te zullen brengen.

Deze verminderingen zouden echter alleen betrekking hebben op suiker, tabak, lijnwaad, visch en lakens.

Opmerkelijk is het hoe Beverningk, te midden van de gewigtigste onderhandelingen, zoo dikwijls naar Lokhorst reisde, waar hij zich met de kleinste veranderingen in den tuin scheen te bemoeijen. Zoo verlangde hij den 4en October weder verlof, en gaf aan Fagel als reden op: „Ick hebbe eene inevitable nootsaacklykheydt om een dach of twee te moeten wezen op myn goedt. Ick ben van dessein om wel twee morgen landt te beplanten, en dat moet alles afgesteeken worden in syn ordre om vast te connen gaen aan 't spitten en graeven." Naast deze particuliere redenen waren er andere, die hem dwongen van tijd tot tijd naar Holland te gaan, zooals de herhaalde conferenties met Fagel en andere personen, en daar hij zeer bevreesd was in zijne brieven iets te veel te zeggen, getroostte hij zich liever de moeite telkens eene reis te maken. Terug gekomen, was hij in staat eene goede balans op te maken over het tarief van verschillende jaren, [1]) waaruit bleek dat het tatief van 1664 wel niet het voordeeligst was, maar men in vergelijking met het tegenwoordige veel zou kunnen winnen, weshalve men daaromtrent nadere instructies vroeg aan de gedep. tot secr. zaken. Bij secr. resol. 11 November 1677 besloten deze o. a.: „Dat zoo wanneer de coning van Franckryck het tarief van 1664 wil aannemen, dat men ten opsicht van deselve belasting, schoon die seer swaer voor de ingezetene dezer landen valt, sal nemen contentement ende satisfactie; dat Beverningk sal trachten de gerafineerde suyckeren te brengen op 't tarief van den jare 1632, sonder het werck daeraan te binden. Verder de belastingen in futurum sooveel mogelyck te declineren en dat

---

[1]) Bijlage 2.

de fr. gezanten eene acte van gerustheid gaven voor de zekerheid van prestatie van dit tarief van 1664 (dit was te meer noodzakelijk toen de Franschen weigerden dit tarief op papier te brengen, daar zij dan niet in de gelegenheid waren het te verhoogen); dat het vatgeld noyt meer dan eens sal mogen worden betaelt en door het billet van betaling in de andere haeven vrij zijn, en alleen naer derselver lading niet naer de capaciteyt sal worden geregelt; dat de ijking sal geschieden ten overstaan van de magistraet en den Hollandschen consul waer die sich sal bevinden; dat soo wanneer Beverningk het daarop eens zal worden het tractaat van commercie te maecken en sonder uytstel sal teykenen, maar wat belanght het tractaat van vrede, dat hetselve niet eerder effect zal hebben, voor dat de hooge geallieerden van desen staet hare saeken met de Co. van Vrankrijk mede sullen hebben afgedaen."

In eene conferentie met de Fransche gezanten, die het gevolg was van dit besluit, werden de Holl. gezanten met het opstellen van een diergelijk verdrag belast, hetgeen de Franschen evenwel niet gedurende den oorlog wilden invoeren. Een afschrift werd kort daarop aan de Fransche gezanten overhandigd (26 Nov.), die het reeds den 10en Dec. teruggaven met eenige aanmerkingen: in art. 7 verlangden zij het verbod door de onzen vastgesteld, om van weerskanten privilegiën toe te staan, te veranderen in een gebod om alles te betalen hetgeen wederzijds werd bepaald. Dit kon alleen dienen om het tarief spoedig te verhoogen, weshalve de Staten-Generaal er geen genoegen in namen; evenmin keurden gedep. tot secr. zaken het goed, oordeelende dat de Franschen dan gemakkelijk konden bevoordeeld worden boven de Hollanders. De overige aanmerkingen op sommige artikels waren niet van zooveel belang, en gedep. beloofden die geheel achterwege te laten, als men de regel „vrij schip, vrij goed" in zijn geheel wilde erkennen.

De duur van het tractaat zou 25 jaren zijn, en de ratificatie binnen 2 maanden moeten volgen.

Ten einde Beverningk in zijne pogingen om den vrede tot stand te brengen nog meer aan te sporen, en zoo mogelijk een separaat verdrag met Frankrijk te sluiten, hadden de Fransche gezanten zelven of door anderen een gerucht verspreid, dat Oranje met den Spaanschen gouverneur Villa Hermosa was overeengekomen om het volgende jaar nog eenen veldtogt te ondernemen. Fagel schrijft aan Beverningk, die hem naar de waarheid dier zaak gevraagd had: „dat het eene groote calumnie ende onwaerheijd was, zij mogt voortkomen van wie het oock mogt zijn", en verwondert zich hoe Beverningk, die wist dat zelfs, indien het waar was, de zaak geen gevolg kon hebben, daar het alleen aan de Staten-Generaal stond daarover te oordeelen, aan zulke praatjes eenig geloof kon hechten.

Hoewel de onderhandelingen over het tractaat van vrede weinig opleverden, bleven de goede gevolgen van Oranje's reis naar Engeland niet achter. D'Estrades zeide, dat de Franschen de eischen door Engeland gedaan in zoo verre wilden aannemen, dat zij zonder equivalent zouden afstaan: Kortrijk, Charleroi, Oudenaarde, Ath, St. Guilain, maar nimmer Doornik, 't geen een oud kroondomein was, noch Condé, noch Valenciennes. Lotharingen wilde koning Lodewijk herstellen, mits hij Nancy en een district van Moyenvic kon behouden, waarvoor hij in ruil zou geven eenige steden in de drie bisdommen. Van den kant van Frankrijk was ook verspreid, dat Engeland noch H. Ho. Mo. zouden staan op de restitutie van Doornik of Valenciennes. Beverningk scheen ook dit te gelooven; maar Fagel schreef hem [1]: „dat de restitutie van deze beide steden eene conditie was, sonder dewelcke de vrede niet soude konnen worden gemaeckt. Ick weet (voegt hij er bij)

[1]) Ms. Huis-archief van Z. M.

dat desen d'Estrades particuliere correspondentie heeft tot Amsterdam ende door zijn brieven de menschen daêr opzet,.... als ik eergisteren den heer de Lira sprak, konde ook wel sien dat er vrede op die condities bij Spagnie niet sal worden gedifficulteert." Toen Beverningk dit antwoord bragt aan de Fransche gezanten, meenden deze, dat hij zoo veel durfde vragen, steunende op de verandering van zaken, die in Engeland plaats had. Wat was daar voorgevallen? Toen de koning niet langer meende te kunnen weêrstand bieden aan den algemeenen wensch, had hij het parlement bijeengeroepen, hoewel hem door den Franschen gezant weder eene som gelds was aangeboden, als hij voortging met verdagen. Karel beloofde zelfs, ingeval van oorlog met Frankrijk, 30,000 man en 80 groote oorlogsschepen te zullen leveren, en verlangde Ostende als wapenplaats voor zijne legers. Van Beuningen schreef dat het nu ernst begon te worden, en zelfs toen het parlement weder voor 14 dagen verdaagd werd, bemerkte hij nog niet, dat Lodewijk er weêr de handen in had. Maar het was niet te verwonderen dat van Beuningen geene slechte vermoedens kon hebben, te meer omdat hij in dagelijksche onderhandeling was over eene defensieve alliantie tusschen Engeland en de Nederlandsche Republiek. Een tractaat [1]) werd geteekend den 10[en] Jan. 1678, maar werd bij secr. resol. van H. Ho. Mo. van 26 Jan. eenigsins veranderd. De bondgenooten hadden het tractaat van 10 Jan. leeren kennen, en sommigen klaagden er over dat hunne belangen er niet genoegzaam in waren erkend en behartigd. Vooral kwamen die klagten van den kant van Lotharingen en Spanje, later ook van den kant des keizers. Beverningk kon de beide eerstendaarmede gerust stellen, dat het exemplaar, 't geen zij in handen hadden, valsch was. Men had bij het herziene tractaat van 26 Jan. o. a. bepaald, dat Lotha-

[1]) Actes de Nimègue. II, p. 333.

ringen zou hersteld worden met alle die grenzen en plaatsen, zoo als het toen bestond, of wel zoo als het bestond tijdens de inbezitneming door Frankrijk. De keizer en het rijk zouden alles moeten terug ontvangen wat hun ontnomen was; in het bijzonder werd nog gesproken van de restitutié van Freiburg en alle genomen plaatsen in de Breisgouw. Men beloofde te zamen alles in het werk te zullen stellen om den algemeenen vrede te bevorderen, en Frankrijk te dwingen de gestelde condities aan te nemen. De raadpensionaris deed alles om door bemiddeling van Zweden deze voorwaarden door Frankrijk te doen aannemen. Fagel wees er op hoe het met Zweden voor goed gedaan zou zijn, als Engeland in de groote alliantie trad.

Van Beuningen schreef gedurig van den goeden geest, die nu in Engeland heerschte, en verzocht om nadere instructies, waarop H. Ho. Mo. bij secr. resol. van 15 Febr. schreven, dat zij niets liever wenschten dan herstel van den Pyreneschen vrede, zelfs nog meer, indien het zou kunnen geschieden, ten einde de magt van Frankrijk meer tegen te gaan; maar zij verkozen den vrede boven de voortzetting van den oorlog. Beverningk werd gelast hiervan aan de Fransche en Zweedsche gezanten kennis te geven, en nogmaals zijne beste krachten in 't werk te stellen om die over te halen den vrede op de gestelde voorwaarden aan te nemen. Hij merkte wel dat hun reeds lang alles bekend was, wat bij de Staten-Generaal besloten was; aan Lodewijk was immers geene secr. resol., geen separaat artikel onbekend. Daar Beverningk echter niet gaarne zelf zeide, dat de Staten-Generaal een herstel van den vrede der Pyreneën wenschten, had hij aan een minister der bondgenooten, dien hij wist dat reeds lang geheime conferenties met die heeren had, in uiterste confidentie zoo veel gezegd, als hij wilde dat hun bekend zou worden. (Den naam van dezen gezant heb ik nergens genoemd gevonden.) Sedert het vorige jaar was ook Fagel veranderd; toen misschien wat

geneigd tot een afzonderlijken vrede met Frankrijk, schreef hij nu aan Beverningk, dat hij en Oranje wel eenen vrede wenschten, maar slechts op dragelijke en eerlijke voorwaarden. De onderhandelingen over het handelsverdrag zette onze gezant met ijver voort, te meer omdat het zeker was, dat bij een oorlog van Engeland met Frankrijk het eerstgenoemde land allen handel met Frankrijk zou verbieden, en als er dan een verdrag van onzen kant bestond, 't geen zelfs in oorlogstijd zijne werking behield, zou men vele voordeelen kunnen behalen.

Doordien ook de hertog van York, in de hoop van heldendaden te kunnen verrigten, den oorlog uitlokte, was Lodewijk genoodzaakt nog iemand naar Londen te zenden (Ruvigny Jr.) om in 't parlement ook de verzekering te doen geven, dat hij niets tegen de instellingen en vrijheden van Engeland wilde ondernemen. Het huwelijk van Oranje wist Lodewijk in Engeland en Holland zwart te maken, zeggende: „dat die prins daardoor tot een absoluut gezag hoopte te komen." Ook de kracht der wapenen wilde hij gebruiken, voornamelijk op aanraden van Louvois, wiens politiek was, de conquérir la paix en avançant, et non l'acheter en reculant. [1]) Gent werd den 12en, IJperen den 25en Maart door hem genomen. De gevolgen, welke het innemen van Gent in Engeland uitoefende, waren voor Lodewijk nadeelig. Ook op herhaalde aanvraag van Bourgomaine en door de overwinningen van koning Lodewijk, was Karel nu genoodzaakt troepen naar Vlaanderen te zenden. [2]) 800 Man werden gezonden, die spoedig door meer troepen zouden gevolgd worden. De koning van Spanje had tot nu toe altijd geweigerd Engelsche troepen in de ZuidelijkeNederlanden of elders op te nemen, voor dat ook Karel tot de quadruple alliantie zou zijn toegetreden tusschen Engeland,

---

[1]) Camille Rousset. Louvois.
[2]) Brief van B. aan den Raadpensionaris. Rijks-Archief.

den keizer, Spanje en de Nederlandsche Republiek. Hierover nog een enkel woord. Den 31en Maart 1678 [1]) benoemde Karel, na de vele uitnoodigingen van Bourgomaine en Wallenstein (keizerl. gez.) zes commissarissen, die met deze beide en den Hollandschen gezant eene nieuwe alliantie tegen Frankrijk zouden maken. H. Ho. Mo. weigerden daartoe aan van Beuningen volmagten te zenden. Zij waren door Lodewijk reeds te zeer in 't naauw gebragt, en hoewel koning Karel een eigenhandig schrijven zond [2]) om van Beuningen in de gelegenheid te stellen de conferenties bij te wonen, konden zij er niet toe overgaan. Een berigt aan den raadpensionaris gevende, schrijft van Beuningen 15 April [3]): „Ondertusschen werd bij de Fransche amb. gepubliceert dat de vrede gemaakt is ende de coningh suspect gemaekt bij zijn parlement als tremperende in 't relacheren van de vredes-condities tot desavantage van de Sp. Nederlanden. Haar Ho. Mo. werden onder 't volk gedecrieert als quocunque modo den vrede begerende oock op de alder desavantageuste conditien, ende self als eenighe seggen sonder haer geconfedereerden."

Koning Lodewijk meende dat de Staten-Generaal zich ook inderdaad zouden onttrekken aan alle zamenwerking met Engeland en met hem vrede sluiten, indien hij nu een ultimatum stelde, waarin hij hun meer voordeelen dan aan de andere vorsten toekende. Den 14en April 1678 hadden inderdaad zijne gezanten aan de beide middelaars Jenkins en den Nuntius hunne voorwaarden gegeven. [4]) Vooraf ging een eisch tot volkomen satisfactie aan Zweden, — zonder dit wenschte Lodewijk geen vrede te sluiten; dan volgde opname van den hertog van Gottorp in het tractaat, herstel van den bis-

[1]) Actes de Nimègue. II, p. 365.
[2]) Ms. Rijks-Archief.
[3]) Ms. v. B. aan den Raadpensionaris. Rijks-Archief.
[4]) Actes de Nimègue. II, p. 396

schop van Straatsburg; en in vrijheidstelling van Furstenberg.

In Duitschland herstel van den Westf. vrede, alleen zou Frankrijk van het veroverde Freiburg of Philipsburg behouden. Aan Spanje zou Frankrijk teruggeven Charleroi, Limburg, Binch, Ath, Oudenaarde, Kortrijk behalve Menin, St. Gilain (van deze laatste vesting zouden de fortificatien worden geslecht.) Charlemont of Dinant onder bepaalde voorwaarden; daarvoor zou Lodewijk Franche Comté en de overige veroverde steden mogen behouden.

Aan de Staten-Generaal zou hij Maastricht terug geven en een handelsverdrag met hen maken.

Lotharingen zou hersteld worden onder het volgende alternatief, òf zoo als het was tijdens den Pyreneschen vrede, òf zoo als het nu was, behalve Nancy en den weg om van Frankrijk naar den Elsas en Franche Comté te komen; in ruil zou Frankrijk daarvoor geven Thoul; Marsal behield Frankrijk ingevolge een vroeger verdrag.

Voor den 10en Mei verlangde Lodewijk een decisief antwoord. Nog onlangs had de koning van Engeland in het tractaat met de Staten-Generaal bepaald, dat de keizer Freiburg noch Philipsburg zou verliezen; hij bleef er nu ook bij. De Staten-Generaal daarentegen schenen de vorige tractaten te vergeten, toen zij, ondanks de bedreiging van Frankrijk te zullen beoorlogen, wanneer dit de gestelde voorwaarden niet wilde aannemen, den 29en April besloten uitstel van den termijn te vragen, en Beverningk gelastten te zoeken dit te verkrijgen. Deze condities van Frankrijk waren genomen uit eenen brief van koning Lodewijk aan Barillon, waarvan de Fransche gezanten in Nymegen afschrift hadden ontvangen. Zij hadden er aan Jenkins kennis van gegeven met den wensch, dat hij dit niet verder bekend zou maken, omdat het waarschijnlijk was, dat te Nymegen toch geen vrede met alle bondgenooten zou tot stand komen. De wensch van Lodewijk om met zijne vijanden,

behalve met de Staten-Generaal, in oorlog te blijven was duidelijk. De keizerlijke gezanten meenden dan ook die voorwaarden, die niet door de Franschen waren voorgesteld, maar door de Engelschen waren gegeven, te moeten afslaan [1]) De president Canon (envoyé van Lotharingen) maakte aanmerkingen dat het land van zijnen heer al te zeer zou verdeeld worden door de verschillende wegen. De Spaansche gezant meende dat nu men met Engeland aan het onderhandelen was, er niets moest gedaan worden hetgeen dien koning kon choqueren. De gezanten van Denemarken en Brandenburg waren niet te Nymegen aanwezig; hunne aanmerkingen moest men later afwachten. Den 5en Mei verlangden de Fransche gezanten nog eene verandering in de voorwaarden, en wel, dat men in hun land de gevlugte Messinezen zou herstellen. Hoe was het mogelijk vóór den 10en Mei antwoord te geven? d'Estrades, die onzen regeringsvorm kende, wist dat het onmogelijk was. Misschien hoopten de Franschen, dat H. Ho. Mo., van wier verlangen naar vrede zij langs zijdelingsche wegen reeds dikmaals verzekerd waren, slechts een kort uitstel vroegen om quasi met de bondgenooten er over te spreken, maar den separaten vrede intusschen zouden doordrijven. En waren er niet voorbeelden dat eene enkele stad daartoe magtig genoeg was? De stad Amsterdam was met hare twee burgemeesters, Hooft en Valkenier, ijverig aan 't werk om den vrede tot stand te brengen. Intusschen naderde de fatale termijn met rassche schreden; men moest noodzakelijk antwoord geven. Beverningk, die reeds inzag welken afloop de zaak nemen zou, liep de tijden vooruit. Terwijl H. Ho. Mo. in eene secr. resol. van 6 Mei hem den last gaven te vernemen, of Lodewijk, wanneer zij verklaarden, dat zij voor zich op de gestelde voorwaarden, den vrede wilden sluiten,

---

[1]) Verbaal. fol. 883.

eenig uitstel zou willen geven om met de bondgenooten er over te spreken, verzocht hij d'Avaux hem gedurende een wandeling op de wallen der stad te ontmoeten, om hem in 't geheim iets mede te deelen. Hij gaf hem de verzekering dat H. Ho. Mo. voor zich den vrede wilden sluiten, terwijl hij eerst eenige dagen later daartoe bij eene nieuwe resolutie gelast werd, en dat alleen, wanneer zij eenig uitstel konden krijgen van den termijn van 10 Mei, om aan de bondgenooten dien vrede „smakelijk te maken." Ook verklaarden zij hierdoor niet te verstaan van hunne hooge geallieerden af te gaan of zich in eenigen deele van hen af te scheiden. Het is opmerkelijk, dat ondanks deze laatste bepalingen Utrecht, Friesland en Gelderland nog vele aanmerkingen maakten, en Zeeland er tegen protesteerde, daar men te ver ging met afzonderlijk te beloven, de voorwaarden aan te willen nemen. Het was onder voorzitterschap van Holland, dat dit besluit was genomen. [1]) Als wij de Fransche berigten nagaan, blijkt het, dat Beverningk meer gezegd heeft dan hem gelast was. Uit de dépêche, bij Mignet IV p. 562 opgenomen, blijkt o. a., dat Beverningk aan d'Avaux verzekerde, dat men niet aan een algemeenen vrede dacht en ook de Staten-Generaal zich daaraan niet zouden storen, als zij maar niet genoodzaakt werden de wapenen tegen hunne bondgenooten te keeren. Het is moeijelijk uit te maken wat Beverningk in der daad gezegd heeft, maar niet te verwonderen zou het zijn, dat hij in zijnen ijver voor den vrede en eenigermate vertoornd op de bondgenooten, die weinig hulp gezonden hadden, en op hunne gezanten, die nu eens afwezig waren dan eens andere zwarigheden maakten, dat hij, zeg ik, zich te zeer heeft uitgelaten en hierin den last van H. Ho. Mo. is vooruitgeloopen. Behalve de handelwijze van van Beverningk, die aan de Fransche gezanten hoop

[1]) Secr. resol. v. H. Ho. Mo. 9 Mei 1678.

gaf op een afzonderlijk verdrag, werd d'Estrades daarin nog versterkt door brieven van van den Bosch uit Amsterdam, waarvan ik alleen dien noemen wil, waarin hij d'Estrades uitnoodigt om Lodewijk tot een afzonderlijk verdrag over te halen; [1]) Amsterdam zou terstond met de gedane propositie van koning Lodewijk tevreden zijn. Wat kon Lodewijk XIV meer verlangen? Was zijn wensch niet altijd geweest een afzonderlijk verdrag met de Staten-Generaal? Ten einde zijne goede gezindheid nogmaals te toonen, stelde de Fransche koning een' wapenstilstand voor, zelfs tot ultimo December; hij wist wel, dat de bondgenooten het over de voorwaarden daarvan nimmer eens zouden worden. Maar de Staten-Generaal keurden reeds dit voorstel af, en verlangden alleen uitstel van dien termijn van 10 Mei; des noods een wapenstilstand, maar nooit langer dan voor 3 maanden, om de bondgenooten te bewegen de Fransche voorwaarden aan te nemen. [2]) De vrijheid van vischvangst, in het begin van 1678 aan Nederlandsche schepen ontnomen, werd door Lodewijk nu weder toegestaan aan schepen van minder dan 60 last; hij verlangde nu dat H. Ho. Mo. iemand in zijn leger zouden zenden om met hem te kunnen onderhandelen.

Lodewijk zag wel in dat de Staten-Generaal het ernstig meenden, en wenschte nu persoonlijk den vrede te sluiten om ook dien roem niet te missen. Aanvankelijk waren onze gezanten (d'Avaux noodigde een hunner uit) er zeer tegen, voornamelijk, of liever alleen, omdat zij eene al te groote achterdocht bij de bondgenooten konden verwekken; langzamerhand echter werden zij door den loop der omstandigheden daartoe gedwongen. De wapenstilstand werd, zoo als te verwachten was, door de bondgenooten geweigerd; de legers waren nu juist in aantogt,

---

[1]) Mignet. IV p. 548.
[2]) Secr. resol. v. H. Ho. Mo. 11 Mei.

en om die in hunnen marsch tegen te houden, zeiden ze, ware eene dwaasheid. [1]) Boreel en Dijkveld, die naar Brussel waren gezonden om den gouverneur der Spaansche Nederlanden tot het aannemen der Fransche voorwaarden over te halen, hadden een ontwijkend antwoord bekomen. Den 15en Mei werd die fatale termijn tot den 20en verlengd, 't geen natuurlijk van geen nut zijn kon. Zoo waren de Staten-Generaal het eigenlijk alleen, die bepaald de voorwaarden der Franschen aannamen, en daarbij reeds eenig voordeel van vrede hadden gesmaakt. Zij besloten daarom, [2]) „dat door het aannemen der voorsz. conditiën het overige deel der Spaansche Nederlanden alleen kon worden geconserveerd, en geprevenieerd het apparent verderff van dezen Staat."

Beverningk verzocht nu aan Jenkins, dien men gedurende een ruim tijdsverloop geheel buiten de onderhandelingen had gelaten, om verlenging van den termijn van 20 Mei te vragen. Jenkins verlangde daartoe de toestemming van alle bondgenooten. In eene algemeene vergadering der gezanten kon men tot geen eenparig besluit komen; daar kwam ook de voorgestelde wapenstilstand ter sprake, waarover de bondgenooten het eerder schenen te zullen eens worden. De Spaansche gezanten stemden terstond toe, en de overige beloofden een spoedig antwoord. De duur er van gaf nog aanleiding tot tweespalt: de Franschen verlangden 6 maanden, de bondgenooten 6 weken. Intusschen herhaalde koning Lodewijk, bij een eigenhandig schrijven van 18 Mei uit het kamp van Deinse, zijne uitnoodiging om met iemand, door H. Ho. Mo. gezonden, direct te onderhandelen. [3]) Lodewijk schildert de Staten voor, alles wat zij door den vrede zouden verkrijgen,

---

[1]) Verb. fol. 446.
[2]) Secr. resol. v. 11 Mei.
[3]) Actes de Nimègue. II, p. 402.

voornamelijk belooft hij zijne oude vriendschap en genegenheid terug te geven. Te Gent kon men hem nu aantreffen. Wat moesten de Staten-Generaal doen? Zij verlangden naar vrede; hunne bondgenooten waren voor het grootste gedeelte niet bereid de gedane propositie zoo aan te nemen, ook zag het er met de Engelsche alliantie nog treurig uit. De commissarissen waren wel met van Beuningen in menige conferentie getreden, en hadden hem gevraagd op hoeveel troepen van wege de Staten-Generaal men kon rekenen. [1]) Over verbod van invoer van Fransche waren, over de quadruple alliantie sprak men veel, maar tot doortastende daden kwam men niet. Hoewel Temple den koning opentlijk verklaarde, dat de condities te Nijmegen gesteld, ruineus voor de christenheid waren, die hen, en alle andere potentaten zouden bederven, [2]) en de commons geen geld wilden toestaan, tenzij koning Karel Frankrijk den oorlog verklaarde, en zijne Franschgezinde ministers wilde verwijderen, [3]) hoewel dit alles geschiedde en de koning aldus zeer goed ingelicht was omtrent den wensch van zijn volk, maakte hij weder een geheim tractaat met Lodewijk, dat hem 6,000,000 lieres bezorgde, waarvoor hij tevens beloofde neutraal te zullen blijven. [4]) De Brandenburgsche gezanten zeiden aan de onzen, dat zij een antwoord hadden gekregen omtrent den wapenstilstand, en verklaarden dat de keurvorst geheel bereid was om den vrede te sluiten, wat meer is, dien zelfs wenschte „alleen dat die eerlyck en bestandigh zij"; hij beloofde nog een groot aantal troepen te zenden. Moesten de Staten-Generaal, nu zij wisten dat ook Brandenburg met hen wilde onderhandelen over een gewensch-

---

[1]) Brief van Beverningk aan Fagel. Rijks-archief.
[2]) Brief van Beverningk aan Fagel (10 Mei). Rijks-archief.
[3]) Lingard. XII, p. 125.
[4]) Mignet. IV, p. 578.

ten vrede, zich aan dien wensch storen? Zij meenden genoeg te doen met de verklaring af te leggen, dat zij hunne bondgenooten niet zouden verlaten, en gelastten van Beverningk zich in allerhaast naar den koning te begeven met de herhaalde verzekering, dat zij niet wenschten van hunne bondgenooten af te gaan; om die tot den vrede over te halen, moest Beverningk voor hen eenen wapenstilstand van 6 weken vragen. [1]) Nu had Lodewijk zijn zin gekregen; hij kon nu onderhandelen met den man van wiens verlangen naar vrede hij menigmaal door zijne gezanten had kennis gekregen.

§ 4. CONFERENTIE TE WETTEREN, ONDERHANDELINGEN TOT OP DEN VREDE VAN DE REPUBLIEK MET FRANKRIJK 10 AUG. 1678.

Beverningk, die tot hiertoe alles wat hij vreesde dat tegen den zin der bondgenooten kon zijn, zeer geheim had ten uitvoer gebragt, maakte vele aanmerkingen, toen hem door de Staten-Generaal en die van Holland gelast werd de reis te ondernemen. Hij waagde het echter den stap te doen, en opentlijk als vredemaker waarschijnlijk aan een afzonderlijk verdrag (den afloop der onderhandeling zag hij wel vooruit) erkend te worden.

Hij vertrok „ongaarne" [2]) den 15en Mei van Nijmegen „in eene karos met 6 paarden en voorts met wagens en paarden en met een goet aantal van edellieden, pages en lakeien." Fagel schreef hem nog eenige brieven met instructies o. a. dat de Spaanschen verlangden: Doornik, Condé, Bavaij, Maubeuge, de Verge van Menin, St. Guillain, Charlemont en Dinant geraseerd en aan Luyck gerestitueerd; hiermede zou Spanje tevreden zijn, hoewel het gaarne nog Valenciennes, Ype-

---

[1]) Secr. res. v. H. Ho. Mo. 24 Mei.

[2]) Verbaal fol. 1029.

ren en Cassel had; vooral alles in 't werk te stellen, dat Lotharingen geheel hersteld zou worden. Zweden, meent hij, verlangde niet geheel hersteld te worden; op die wijze kon men Brandenburg ook tevreden stellen, en hoewel Fagel de belangen van dat land hem nogmaals in 't bijzonder op het hart drukt, daar men wel bedenken moest wat en hoeveel men daaraan te danken had, meent hij dat men het best handelde omtrent de zaken van 't Noorden, nogmaals te Nijmegen eene nadere conferentie te houden. Dit had niet ten doel die bondgenooten te verlaten, maar de zaken van 't Noorden waren te Nijmegen nog zoo weinig besproken, dat het noodzakelijk was, dat de bondgenooten elkander daar of onderling zochten te verstaan. Fagel schreef hem [1]) hoogst verblijd over zijn vertrek: „Ik zal u niets anders zeggen, dan dat ick zeer verblyt ben te verneemen, dat u Excell. zich op de ryse begeven heeft, wenschende dat den Almachtigen Godt syn segen tot het bevorderen van den vrede wil geven." Ook de belangen van Oranje moest Fagel hem nogmaals herinneren, want de prins zelf wilde daarover niet gaan spreken.

In 't kamp van Wetteren aangekomen, werd Beverningk door Pomponne verwelkomd, en spoedig had hij een lang onderhoud met dezen minister, waarin Beverningk vooral wees op het herstel van Lotharingen, op de barrière en op de belangen van Brandenburg, maar Pomponne bleef van eene andere opinie omtrent deze punten dan onze gezant.

Tegen 1° Junij werd van Beverningk eene private audientie met den heerschzuchtigen koning aangezegd, ten einde de gronden voor eenen vrede te leggen, naar den wensch van voornoemden vorst. In het slaapvertrek van den koning, waar Beverningk plaats moest nemen voor eene tafel met kaarten bezaaid, verzekerde laatstgenoemde den koning dat de Staten

---

[1]) Verb. n° 786.

Generaal den vrede wilden teekenen, maar dit niet konden doen zonder hunne bondgenooten; daarom verlangde hij 1° eenen wapenstilstand van 6 weken, ten einde die voor den vrede te winnen, en 2° gematigder voorwaarden. [1]) Lodewijk maakte met een omhaal van schoone en vleijende woorden zijne verontschuldiging van geene andere voorwaarden te kunnen toestaan. Hij had de kaarten voor zich en wees aan, dat hij nu eenen vrede wilde hebben, dien de Spanjaarden niet meer zoo gemakkelijk zouden kunnen overtreden; daartoe wilde Lodewijk die plaatsjes voor zich houden, waarover later nog twist zou kunnen ontstaan. Ondanks alle betuigingen van Beverningk, dat hij voor Lotharingen niets meer te vreezen had, meende de koning zich van dat land ook zoo te moeten verzekeren, dat hij er nimmermeer den minsten overlast van zou behoeven te duchten. In plaats van iets voor de bondgenooten toe te staan, zeide Lodewijk, dat bijaldien zij iets tegen de Republiek wilden ondernemen, hij hen zou helpen beoorlogen. Een wapenstilstand wilde Lodewijk geven voor 6 weken, gelijk aan die van 't jaar 1668: voortzetting van den oorlog te velde, zonder dat de steden aangetast mogten worden. Onmogelijk is het, alles juist te weten te komen wat toenmaals besproken werd; zooveel is zeker, de uitslag der onderhandelingen beviel aan den koning; dit blijkt zoowel uit het goede getuigenis omtrent Beverningk na de conferentie, als ook uit het geschenk, dat de koning hem als bewijs van zijne hooge tevredenheid aanbood, waarvoor hij, daar men nog in oorlog was, moest bedanken; het geschenk bestond in 2 portretten van den koning, met diamanten omzet.

Den avond na deze conferentie, schreef onze gezant aan Fagel [2]) dat hij naar zijne capaciteit alles zoo ver gebragt had

[1]) Verbaal fol. 1051.
[2]) Ms. Rijks-archief.

als hij kon, en nu in aller ijl naar den Haag zou vertrekken; den 4[den] Junij kwam hij daar aan en bragt èn bij de Staten-Generaal èn bij de Staten van Holland rapport uit omtrent zijne missie; hij had een brief van den koning voor de Staten-Generaal mede gekregen, waarin Lodewijk zijne blijdschap kenbaar maakte — mogt hij in de gelegenheid zijn — zijne vorige goede genegenheid aan H. Ho. Mo. weder te kunnen bewijzen. De Staten-Generaal besloten dat hun gezant naar Nijmegen zou vertrekken, om te zoeken de gezanten der bondgenooten te winnen tot het aannemen der voorwaarden door Frankrijk gesteld, en wel omdat de Spaansche Nederlanden in zulken slechten toestand waren, dat men bij voortduring van den oorlog het geheele verlies dier provinciën moest verwachten; dit was nog noodzakelijker geworden, daar ook van den kant van Engeland geene hulp was aangekomen. Bovendien moest hij van de Fransche gezanten wat gematigder bepalingen verwerven. In eene algemeene vergadering van gezanten, te Nijmegen op den 31sten Mei gehouden, had Beverningk het besluit van de Staten-Generaal toegelicht, maar het was natuurlijk dat daar sommigen, zoo als Brandenburg, niet eens de juiste voorwaarden voor hun land vernamen, de meesten met de voorwaarden ontevreden waren.

Toen men na dit onderhoud in 't leger verzekerd was, dat de Nederlandsche Republiek vrede zoude sluiten, namen de memoriën en protestatiën der bondgenooten tegen een diergelijk afzonderlijk verdrag aanmerkelijk in getal toe. In hunne geschriften verklaren de gezanten, dat zij zeer gaarne eenen vrede wilden sluiten, of wijzen op de hulp die zij aan de Staten-Generaal verleend hebben; zoo o. a. schreven zij den 16en Junij [1]) dat zij vertrouwden op de eerlijkheid van H. Ho. Mo. om de gemaakte tractaten in acht te nemen „et à

[1]) Reg. v. Holland, afdeeling Duitschland p. 835.

ne rien permettre qui puisse être contraire à de si saints et solemnels engagements. Il est de la prudence de l'ennemi, de presser une affaire dont il ne croit jamais venir à bout que par des surprises. Il semble que son dessein n'estant qu'a rompre le noeud des alliances et en separant les alliez a vaincre l'un après l'autre d'autant plus aisément." Maar zulke geschriften konden het gewenschte doel niet bereiken. Op een ander schrijven van den Brandenburgschen envoyé in den Haag, namen de Staten-Generaal wel een besluit [1]) waarbij zij hunnen gezanten verzochten pogingen aan te wenden, om de neutraliteit van Kleef, Berg en Ravestein te verkrijgen; maar ook weinig meer wilden zij doen. Koning Lodewijk was reeds zoo overtuigd van hun verlangen, en van hunne meening dat de vrede uiterst noodzakelijk was, dat hij zelfs tegen zijne belofte van geene steden te zullen aanvallen, Bergen omsingeld had, en geen toevoer van levensmiddelen wilde toelaten, dreigende die stad te zullen behouden als ze hem, vóór dat de vrede geteekend was, in handen viel. Hoe duidelijk het ook was dat de koning zich aan geene verdragen stoorde, de Staten-Generaal protesteerden er alleen tegen, — maar van hunnen kant dreigen de onderhandelingen af te breken, als hij zijne belofte niet wilde gestand doen, dat wilden zij niet. De meening der Staten-Generaal was, dat de voortzetting van den oorlog voor hunne belangen nadeelig zou worden, hetgeen immers de bondgenooten ook niet konden verlangen. Beverningk trad met de Fransche gezanten in conferentie, om over de punten, waarin men nog verschilde, tot een gewenscht resultaat te komen. Over het verdrag van vrede was te Wetteren reeds veel gesproken; hierin moest men alleen de pretentiën van Oranje, aan wien de Franschen den titel van prins weigerden te

) Secr. res. v. H. Ho. Mo. 23 Junij.

geven, regelen. Bij separ. art. werden die behandeld, en bevatten o. a. herstel van Oranje, van zijne verdere goederen in Franche-Comté, van Warneton en andere hem toebehoorende heerlijkheden; later werd dit vermeerderd met den eisch van teruggave van alles, wat hem te Munster door Spanje beloofd was; dit laatste was eene belofte van Spanje, waaraan Frankrijk meende niet te mogen voldoen. In het handelsverdrag bleven het tarief en eenige andere kleinigheden nog te regelen over. Overigens zorgde Beverningk dat de tractaten nu geheel zoo werden gereed gemaakt, dat men die slechts behoefde te teekenen. Aan den Spaanschen gezant schreef hij: [1]) „il n'y a à mon advis autre expédient à nous sauver nos restes que de se déclarer promptement et sans marchander, que l'on accepte de par sa majesté les conditions telles qu'elles ont été proposées. Je vous conjure de faire en sorte que le tout soit applany au premier jour." Deze onderhandelingen hadden alle geheel buiten de middelaars om plaats gehad; ook de gezanten der bondgenooten hadden er weinig of niets van geweten, en juist hierdoor had Lodewijk zooveel gewonnen. Teregt zegt Mably: [2]) „Traiter à l'insçu de ses alliés avec son ennemi principal, c'est lui fournir un moyen presque sûr de les débaucher." Alleen trachtte men voor de bondgenooten in het verdrag te verkrijgen, dat ieder hunner, die verlangde toe te treden, in het tractaat moest worden opgenomen.

Maar ook de Fransche koning had bondgenooten; eerst had hij voor zich zelven gezorgd. Niet voor dat het de wensch van Lodewijk was, zou Zweden den vrede mogen sluiten; daartoe had hij de magt in handen. Tot nu toe waren alle onderhandelingen, welke de gezanten van dit land beproefd hadden, door zijne tegenwerking zonder goed gevolg gebleven. Zoo

---

[1]) Ms. Rijks-archief.

[2]) Oeuvres politiques de M. l'Abbé de Mably. I p. 14.

was b. v. over het handelsverdrag tusschen de Staten-Generaal en Zweden, waarvan de eersten reeds lang geleden een project hadden overgeleverd, bijna nog geene degelijke onderhandeling gehouden. Nu de vrede met Frankrijk zoo nabij was, waren de Zweden genoodzaakt die quaestie uit te maken, en besloten zij het tractaat voorloopig in generale termen te zullen teekenen, om het later meer uit te werken; bijaldien men het dan niet eens werd, zou men het arbitrium van Frankrijk aannemen [1]. (De grondslag voor het nieuwe verdrag zou dat van 1656 en 59 zijn.) Op eens verlangden de Franschen ook schadevergoeding voor Zweden. Het was voornamelijk de vesting Bergen, die zij gaarne nog voor dat de vrede gesloten was wilden nemen, als ook de overtuiging dat de Staten-Generaal zich niet aan hunne bondgenooten zouden binden, die hen dreef tot dien eisch voor Zweden. In eene conferentie met de Fransche gezanten op den 24^{en} Junij, denzelfden dag dat de Staten-Generaal aan hunne gezanten den last gaven om den vrede met koning Lodewijk nog deze maand te teekenen [de wapenstilstand, dien hij had toegestaan, duurde tot 1 Julij], zeiden de Franschen, geene steden te willen ontruimen, alvorens aan Zweden satisfactie was gegeven. Nogmaals werd onzen gezanten gelast voor de neutraliteit van Kleef zorg te dragen, zoo ook voor het ophouden der vijandelijkheden, terstond nadat het verdrag gesloten was; in art. 13 wilden de Staten-Generaal het twijfelachtige „sans distinction" enz. toestaan, als zij den algemeenen regel, „vrij schip, vrij goed" wilden erkennen. [Art. 13 luidde: Tous les sujets et habitants de France et des provinces unies pourront en toute seureté et liberté naviger et trafiquer avec leurs vaisseaux et marchandises et sans distinction de qui en sont les propriétaires, etc.] Maar op geen van alle vragen kreeg men een goed en gunstig ant-

[1]) Verbaal fol. 1181.

woord. Beverningk klaagt er over, dat de Franschen zoo veranderden [1]. „De Franschen zijn veranderd in den dag tot de nacht en ik werde bericht, dat hier een Fransch coopman van Amsterdam is die aan de gemelde heeren Franschen geeft alle deze inspiratiën, en datt er niet zoo onredelijck bedacht can worden, dat de heeren regenten van dij stadt niet en sullen toestaan om den vrede quovis pretio te hebben; dat heeft mij in mijne siel bedroeft, niet soo seer omdat ick hebbe ondervonde dat daardoor zijn inutil gemaeckt alle mijne gedachten, en het beleijt 't welck ick tot eer en nuttigheijt hadde gesocht toe te brengen, maar bijsonderlijck omdat ik sije dat het geheele vredenswerk ons sal ontschieten." In 't oog vallend was de haat der Franschen jegens Brandenburg. Beverningk schrijft er aan Fagel over: „De Franse verklaeren herhaeld Brandenburg nergens in te willen verschoonen, en willen Zweden altijd bijstaan om te verhinderen dat Brandenburg ooit satisfactie krijgt. Voor Brandenburg," zegt hij, „is niets en over als galch en rat." Ondanks deze bedreigingen schenen de Staten-Generaal sterk voor een verdrag gezind te blijven, en ten einde door de bondgenooten niet gedwongen te worden (nu Frankrijk zoo blijkbaar zich aan geene beloften stoorde) den oorlog voort te zetten, achtte Beverningk het beter de algemeene vergadering der gezanten op 27 Junij niet bij te wonen. Te meer verlangde Beverningk dit, daar hij van de gezanten der bondgenooten als uit één mond hun wensch naar vrede zou moeten hooren. Allen waren daartoe geneigd; de keizerlijke gezanten vereenigden zich zelfs met het plan van een wapenstilstand voor zes weken. Alleen de evacuatie van de steden der barrière hield den vrede tegen. De Staten-Generaal verklaarden dit als conditio sine qua non aan te nemen, maar als de Franschen toegaven, beloofden zij den

[1]) Ms. Rijks-archief. Br. aan Raadpensionaris. 27 Junij 1678.

vrede te zullen teekenen. Deze verklaarden van hunnen kant nimmer te zullen gedoogen, dat Zweden eenige satisfactie aan Brandenburg gaf. Daar de hoop van vrede door de onzen niet geheel was opgegeven, besloten zij met de Franschen de tractaten nogmaals door te loopen en de nog bestaande geschillen te vereffenen. Het vroegere twistpunt, in art. 13 van 't handelsverdrag, hadden de Franschen toegegeven, maar zij kwamen met eene andere verandering in hetzelfde art. Zij weigerden het verlof van vrijen handel van koopmanschappen, „geladen in neutrale schepen, van eene vijandelijke plaats naar eene neutrale, of van d'eene vijandelijke stad naar een andere." [1]) Op die wijze konden de Hollanders, na den vrede met Frankrijk, handel drijven met de vijanden der Franschen; ondanks alle moeite, welke men deed om het te verkrijgen, moest Beverningk hierin toegeven [2]). Het vatgeld verlangden de onzen even als in 1662 geregeld te hebben, onder belofte van alle excessen en vexatiën, die tegenwoordig bij de heffing gepleegd werden, af te schaffen; na den vrede zou men het geheele art. uitvoeriger regelen. Deze beide art. bleven zoo bij het teekenen van den vrede. Ook het vredestractaat werd nogmaals artikelsgewijze behandeld. De Franschen wilden in het 5e art. niet toestaan de teruggave van de genomen goederen van particulieren, behalve die van den graaf van Auvergne, omdat deze met name in het art. over den prins van Oranje genoemd werd. Beverningk gaf daarin toe. De Franschen, die ons land en zijne inwoners tevens gebruikten om er zooveel mogelijk geld uit te halen (zij hadden o. a. vroeger altijd, zoodra zij in eene stad kwamen, op de stadsklokken beslag gelegd, en slechts tegen betaling van eene goede som gelds mogt men die behouden) hadden ook nu gevraagd, dat de contributiën niet bij het tee-

---

[1]) Verb. fol. 1300.
[2]) Verb. fol. 1532.

kenen van den vrede zouden ophouden, maar dat men ze tot October zou mogen blijven heffen. Hoewel dit verzoek hoogst onbillijk was, meenden H. Ho. Mo. [1]) dat men misschien andere voordeelen daarvoor in plaats kon verlangen, en niettegenstaande zij herhaaldelijk klaagden over de hooge lasten, die de goede inwoners hadden moeten betalen, stonden zij die onregtmatige vordering toe en gelastten hunnen gezanten den vrede daaraan niet te binden; ook moesten de onzen bedingen, dat de wederzijdsche pretensiën vernietigd werden. De Franschen, die er op uit waren later nog van die kleine verschilpunten voordeel te trekken, verlangden dat men het niet zou doen; des noods wilden zij dit nader door commissarissen laten regelen, doch de Staten-Generaal weigerden ook dit uitdrukkelijk.

De termijn van 9 maanden, om ingeval van oorlog tijd te hebben tot het redden van goederen, was den Franschen te lang; slechts 6 maanden wilden ze toestaan. Nog andere eischen zal ik hier voorbijgaan, om alleen te spreken over de behandeling der bondgenooten. Het was natuurlijk, dat de onzen nog pogingen in 't werk stelden, om die in het verdrag op te nemen en allen afzonderlijk daarin op te noemen; even duidelijk was het, dat de Franschen niet konden toestemmen diegenen in een verdrag in te sluiten, met welke zij in oorlog bleven; daarom stelde Beverningk voor die op te nemen, welke binnen 6 weken de voorwaarden aannamen. Ook dit beviel den Franschen gezanten niet, waarop men onderling goed vond die zaak te regelen, zoo als het te Munster geweest was: dat een ieder de gelegenheid zou hebben binnen 6 maanden na den vrede te mogen toetreden, mits het door Frankrijk en de Staten-Generaal werd toegestaan. Daar op deze wijze de opname der bondgenooten waarschijnlijk door Lodewijk altijd kon tegengehouden worden, keurden de Staten-Generaal dit plan af, en

[1]) Resol. v. H. Ho. Mo. 7 Julij 1678.

verlangden dat een ieder zou worden opgenomen, die te gelijk met hen den vrede zou sluiten of binnen 6 weken daarna. Spanje zou men nu terstond in het verdrag insluiten [1]). Ook verlangden de Staten-Generaal, dat zij, die in het tractaat werden opgenomen, den vrede zouden guaranderen en de vrijheid hebben nieuwe bepalingen omtrent de guarantie van den vrede hunner bondgenooten te kunnen maken. Over het handelsverdrag waren de Staten-Generaal tevreden, indien de veranderingen, welke Beverningk had voorgesteld, werden aangenomen. De prins zag ook in, dat men geheel handelde naar den wil der Franschen. „Ik weet wel," schrijft hij [2]), „dat wij met de Franschen niet en tracteren, maar de wetten ontvangen"; hij zegt tevreden te zijn, als ook zijne propositiën naar hun zin worden geregeld. Onjuist is de meening van hen, die beweren dat de prins door middel van zijne pretensies den vrede zou hebben tegengewerkt. Beverningk verwondert er zich eveneens over, dat men zich zoo laat trekken en slepen [3]). Nu men nogmaals de tractaten had herzien en de geschilpunten geregeld waren, hoopten H. Mo. Mo. nog wat te bewerken door een uitvoerig bewijs van de onregtmatigheid van den eisch voor Zweden [4]). Aangezien koning Lodewijk reeds vroeger gezegd had, dat de vrede terstond nadat die geteekend was van kracht zou zijn, en men niet wist hoe ver de eisch van satisfactie voor Zweden kon gaan, vooral omdat dit land nog altijd den Hollandschen schepen veel overlast aandeed, was men in staat menigen grond tegen de nieuwe pretensie aan te voeren.

In Engeland en bij alle oorlogvoerende partijen had de eisch van satisfactie eene verandering van zaken veroorzaakt. Ook

---

1) Resol. 7 Julij 1678.

2) Verbaal n° 905.

3) Ms. Rijks-archief. Brieven aan den Raadpensionaris.

4) Res. v. St.-Gen. 19 Julij 1678.

Beverningk schreef [1]), dat hij de argumenten van de Franschen voor Zweden zeer zwak vond, en dat hun beweren, van Engeland verzekerd te zijn, slechts diende om ons de suspicie te benemen, dat zij van dien kant zeer bekommerd zijn, en dat zij dien slag zoeken te breken.

In Engeland was, na het nieuwe geheim verdrag met Lodewijk, het Parlement ontbonden; reeds waren vele troepen afgedankt, maar de nieuwe tijding deed alles veranderen. Van Beuningen schreef [2]) 5 Julij, dat men 't in het Hoogerhuis niet eens was geworden over het afdanken van het leger, „maar de onverwaghte tijdinge van ongenegenheijt die de franse op de tractaten tot Nijmegen toonen, om haere belofte tot restitutie van steden aan de Sp. te voldoen, voor dat de vrede in 't Noorden tot haer vernoegen zij gesloten, hebben de gedagten omtrent de voortgangh van den vrede seer verset; in eene gemeene vergadering der beide huizen werd toch besloten op aandrang der Commons tot debanderen der troepen, en wel omdat men alles wat van 't hof komt verdacht houdt; nu meent 't Lagerhuis de gedebandeerde troepen spoedig weer bij een te krijgen en zelfs te vermeerderen". In een volgenden schreef hij: „in yeders aangezight is te lesen dat eene nieuwe vereeniging met haer Ho. Mo. tot conservatie van de Spaansche Nederlanden de hertelijcke wens en de begeerte is van deze geheele natie." De Koning had aan dien wensch geen weerstand kunnen bieden en reeds had hij troepen naar Vlaanderen gezonden; ook werd het tractaat, onlangs met Frankrijk gemaakt, niet geratificeerd [3]), maar Temple naar den Haag gezonden, met last een verdrag met de St. Gen. te sluiten om gezame-

---

[1]) Ms. Rijks-archief.

[2]) Secr. Brief uit Engeland. Rijks-archief.

[3]) Mémoires de ce qui c'est passé dans la chrétienté. 1672—79. par Ms. le chevalier Temple. la Haye 1692.

lijk den oorlog tegen Frankrijk voort te zetten, als dit land niet binnen een door hen bepaalden tijd van de satisfactie voor Zweden wilde afzien. Zoo mogelijk, moest hij ook betere voorwaarden zoeken te verkrijgen. Onze gezant van Leeuwen zou Temple begeleiden. Te Amsterdam wist Temple in een onderhoud met hen, die het meest voor den vrede gezind waren, aan te toonen, hoezeer het Lodewijk alleen om uitbreiding van gezag te doen was, weshalve men daar goed vond den oorlog voort te zetten; een tractaat tusschen beide landen kwam spoedig tot stand [1]). Maar ondanks alle beloften der Amsterdamsche magistraten om te werken voor het ten uitvoer brengen van zulk een verdrag, blijkt uit brieven aan d'Estrades, hoezeer zij tegen de voortzetting van den oorlog waren en den vrede wenschten [2]). Van den kant der bondgenooten werd in eene vergadering met Gedep. tot Buitenl. Zaken bij geheime resolutie het getal der troepen opgemaakt. Reeds waren 14,250 man aanwezig en nog 10,000 waren op weg om hulp te komen verleenen. Blaspiel schreef den 22sten Julij aan Fagel [3]) dat de keurvorst nog 7 regimenten zou zenden. Allen toonden hoeveel hun aan eenen generalen vrede gelegen was, en de vrees dat de Staten-Generaal een afzonderlijk verdrag zouden sluiten, lokte groote beloften uit en deed hen eene krachtige poging tot het voortzetten van den oorlog aanwenden.

Misschien waren de Fransche gezanten gezind, reeds spoedig van den nieuwen eisch voor Zweden afstand te doen, en schenen verzekerd te zijn dat H. Ho. Mo. niet meer op de neutraliteit van de Kleefsche landen zouden aandringen, indien zij van hunnen kant beloofden de Hollandsche grenzen niet te zullen schenden; ten minste, zij begonnen in eenige steden van

---

[1]) Actes de Nimègue. II p. 553.

[2]) Mignet. IV p. 605.

[3]) Ms, Rijks-archief.

de toegestane barrière de vestingwerken te vernielen. Vauban had in 't begin van Julij bepaalden last daartoe gekregen; het was tegen de voorwaarden, waarin dit alleen voor St. Guilain bedongen was. Het veroveren van Bergen lachte den Franschen zeer toe; tot op den 10en Augustus hadden zij, ingevolge het tractaat van Engeland met de Staten-Generaal, tijd hunne beslissing op te schorten; binnen dien termijn hoopten zij nog meester van voornoemde vesting te worden. Ten einde de onderhandelingen te Nijmegen te rekken, kwamen zij met allerlei vreemde plannen voor den dag, o. a. met een verzoek om weder een gezantschap naar Gent te zenden, welligt ook in de hoop van daardoor de bondgenooten nog meer te kunnen verdeelen. Misschien hoopte Lodewijk vóór dien tijd koning Karel over te halen, om, ondanks het verdrag met de Staten-Generaal, hun geene hulp te verleenen.

Nogmaals werd aan de Franschen eene memorie ingeleverd [1]), waarbij de Staten-Generaal hunne handelwijze regtvaardigden, en verlangden dat de Franschen van hunnen nieuwen eisch afstand zouden doen. De Franschen beweerden dat dit H. Ho. Mo. niet aanging, en verklaarden hunnen eisch niet te zullen laten varen; van onzen kant, zeide men, geen' vrede te zullen sluiten, zoo het niet geschiedde. Behalve deze memorie werd de heer Jacob Boreel, president, schepen en raad der stad Amsterdam, naar Nijmegen gezonden [2]) met den last „alle meest krachtige ende civile officiën aan te wenden om de ambass. en de plenipotentiarissen van syn Con. Maj. van Franckryck te bewegen dat deselve de voorsg. tractaten van vrede willen profectioneren, sluyten ende teeckenen, sonder de voors. non evacuatie van de voors. steden langer te accrocheren aan de voors. satisfactie ende restitutie van Syn

[1]) Resol. van St.-Gen. 22 Julij. Actes de Nimègue. II p. 520.

[2]) Secr. resol. van 23 Julij.

Co. Maj[t] van Sweden, en soo sy daertoe niet gequalificeert zouden mogen wesen, haer sullen versoecken alle officien omtrent syn Maj[t] aan te wenden, ten eynde deselve mach werden gepermoveert, daertoe de noodige ordres te geven."

Boreel kwam den 29[en] Junij te Nijmegen aan; weldra had hij een onderhoud met de Fransche gezanten, die ondanks al zijne moeite niet wilden afgaan van hunnen eisch van satisfactie voor Zweden. Nogmaals kwamen zij met het plan, iemand naar den koning te zenden, hetgeen, daar voornamelijk in den eisch voor Zweden de groote moeijelijkheid lag, niet noodig scheen, en men te Nijmegen die zaak even goed kon bespreken. Onze gezanten meenden, dat men nimmer voldoening zou kunnen krijgen, en schreven aan de Staten-Generaal [1]) dat zij zich bezwaard vonden de evacuatie als conditio sine qua non aan te nemen. Behalve deze vergoeding voor Zweden, waren er nog twee principale vragen te regelen, alvorens men het tractaat zou kunnen teekenen; de eerste was deze: De Fransche gezanten verlangden dat men na den vrede de vijanden van Frankrijk niet meer zou bijstaan. De Spaansche gezant de Lira, die het meest van alle overigen geneigd was den vrede te sluiten, schreef, toen hij deze pretensie hoorde, uit den Haag, dat men òf volgens den wensch van H. Ho. Mo. den 10[en] Augustus den vrede moest sluiten, òf wel vasthouden aan 't geen men met de Engelschen bepaald had; deze vraag van neutraliteit was alweer iets geheel nieuws. Hij zeide: „Ces chicanes continuelles de nos ennemis, sans jamais scavoir oû nous en sommes, et ces armistices que l'on propose seulement quand nos armes sont en estat d'avoir quelque avantage sur eux, ne sont plus à tolérer, et nous aymons mieux de nous perdre en malheureux que duppes." De Spaansche gezanten te Nijmegen verklaarden dat, al was ook de vrede tus-

[1]) Regist. v. Holl. afdeeling Duytschland, fol. 886.

schen hun land en Frankrijk gesloten, zoo als te wachten stond, zij den keizer niet mogten verlaten. Beverningk was van eene andere meening; hij schreef[1]) aan Fagel den 29en Junij, dat hij voor zich er niet tegen was te beloven de vijanden van Frankrijk na den vrede niet meer bij te staan. De zaak had wel wat voor zich; daar men, indien de vrede eens gesloten was, ook verlangen kon dien langs geene zijdelingsche wegen voort te zetten. Deze laatste meening waren ook de Staten-Generaal toegedaan.

De tweede vraag was de neutraliteit van de landen van Kleef. In een brief van Beverningk hierover, leest men: [2]) „Ick ben over die neutraliteyt seer becommert, en meen dat wy sonder die neutraliteyt geen gerustheyd hebben kunnen." Ook de raadpensionaris meende dat men de meest mogelijke moeite moest doen om die te verkrijgen, voornamelijk ook uit vrees, dat men er anders, zoo als in 't jaar 1672, veel last van zou ondervinden, en voornamelijk nu Lodewijk zoo hevig op den keurvorst vertoornd was. En waartoe verlangde men zoo dringend eene barrière in het zuiden? Was die niet als conditio sine qua non aangemerkt? Zou de vrees voor Frankrijk als nabuur grooter wezen, wanneer men dien in 't zuiden of wel meer oostelijk had? Eindelijk besloten de Staten-Generaal [3]) ook in dezen de bondgenooten aan hun eigen lot over te laten, en zagen er van af de neutraliteit van de Kleefsche landen te bedingen.

Alleen bleef dus de ontruiming der barrière-steden overig. Beverningk's meening heb ik reeds op pag. 91 aangetoond; hij vond het verkeerd dien eisch als conditio sine qua non te beschouwen. Zou de glorie van Frankrijk het gedoogen hiervan afstand te doen? Voorzeker, als zij het in hun belang noo-

---

[1]) Rijks-archief Ms. lias brieven aan den Raadpensionaris.

[2]) Ms. Rijks-archief.

[3]) Secr. resol. 5 Aug. 1678.

dig vonden. Buiten koning Karel om, die zich over 't algemeen weinig bemoeide met de gewigtige aangelegenheden van zijn rijk of die van andere rijken, en liever verkoos zich met beuzelarijen bezig te houden, werden in 't paleis van de hertogin van Portsmouth belangrijke maatregelen genomen. Barillon benevens du Cros, gezant van Luneburg en waarnemend envoyé van Zweden, hadden met de hertogin menig onderhoud over plannen om den vrede te verkrijgen. Allerwaarschijnlijkst werd du Cros door Barillon betaald om den Zweedschen gezant te dwingen, zelfs zonder nadere instructies er van af te zien om nog vóór den vrede satisfactie te verlangen. [1]) Reeds den 28en Junij schreef van Beuningen aan Fagel een gezegde van du Cros: „dat Sweden niet geinclineert is om Frankrijk aan te zetten tot eene rupture met dit rijk, en eerder Sweden sal desisteren van de bewuste non evacuatie der steden; de minister van den koning meende echter dat Zweden nimmer iets tegen haar eigen belang zou ondernemen." Aan Beverningk schreef Fagel den 3en Aug. dat hij van Silvercroon gehoord had, dat de Zweden niet zouden willen dat de vrede in Europa om hunnent wille werd tegengehouden, maar als wilde hij zijn wensch hem nog eenmaal kenbaar maken, schreef hij tevens: „Ick sie nu een veel grooter eenigheydt onder ons, en mistrouwen tegen Frankrijk als te voren. Sy hebben een groote kans gehadt en verloren. De tractaten met Sweden sullen apparent morgen hier afloopen; de lust tot de vrede doet de commercierende steden saecken passeren die ick noyt soude toegeven, en die men seeckerlyck hierna beclagen sal." Temple was nog in den Haag; het door hem gemaakte tractaat was geratificeerd, en reeds waren eenige duizend man naar Vlaanderen overgescheept; weldra zouden er meer volgen. Eensklaps bragt du Cros hem den last om naar Nijmegen te vertrekken [2]), en den Zweedschen

[1]) Courtenay. II, p. 12. [2]) Temple. Mémoires, p. 382.

gezanten te verzekeren, dat koning Karel ná den vrede alle zijne krachten zou inspannen, om aan hun land alles te doen teruggeven wat zij in dezen oorlog hadden verloren. Tevens reisde du Cros in persoon naar de onderhandelplaats, om de Zweden, ingevolge den algemeenen wensch, te doen afzien van het niet ontruimen der steden door de Franschen. Hoe du Cros aan die instructie gekomen is, wist niemand te zeggen; zooveel was nu echter zeker, dat de vrede geteekend kon worden. Op verlangen der Zweden deden de Fransche gezanten afstand van de bekende pretensie, en de Staten-Generaal besloten [1]) dat onze gezanten „op de sachtste, beleefste en discreetste maniere bij monde ende geschrifte sullen voordragen aan de franse gesanten en haer met alle civiliteyten tot het teekenen van de voorsegde tractaten nodigen". Tevens beloofden zij voor den vrede van de overblijvende partijen een gezantschap naar Frankrijk te zullen zenden. De memorie, waarbij onze gezanten op den 9en Augustus aan de Franschen vriendelijk verzochten den vrede te willen teekenen, vindt men Actes de Nimègue, II, p. 580. Den 10en Augustus, des morgens ten 10 ure, kwamen de drie Fransche gezanten aan het hôtel van het Hollandsch gezantschap, om hun te antwoorden op de memorie van den vorigen dag; dat zij, nu de Staten-Generaal de neutraliteit van Spanje in den verderen loop des oorlogs wilden guaranderen, geneigd waren terstond de steden der barrière (eerst zeiden ze slechts sommige) te ontruimen. Beverningk gebruikte deze gelegenheid om tevens te vragen eene geruststelling omtrent het vernielen der werken in de grensvestingen, en beloofde, dat men na den vrede met de Zweden de onderhandelingen over het handelsverdrag ijverig zou voortzetten. Men sprak nog eens over alle artikels; bijna uit elk in 't bijzonder zochten de Franschen nog eenig voordeel te

[1]) Secr. resol. van H. Ho. Mo. 8 Aug. 1678.

behalen; zoo wilden ze bij de ontruiming van Maastricht een magazijn en vrije passage over de hoofdbrug behouden; voor de inwoners der stad verlangden zij allerlei privilegies [1]). Ook wilden ze, dat men de afgedankte troepen zou verhinderen in Spaansche dienst over te gaan, waarop Beverningk antwoordde, dat men alleen reden tot klagen zou hebben, als deze troepen in dienst traden van eenen vorst, die met Frankrijk in oorlog bleef, 't geen met Spanje het geval niet was, terwijl dit rijk voor de steden, die het terug ontving, meer bezetting noodig had. De negen maanden respijt moest men op verlangen der Franschen tot op zes verminderen; aan Oranje werd de titel van „monsieur le prince" toegekend. Over het algemeen kan men het niet genoeg op prijs stellen, dat de bekwaamheid van Beverningk zoo goed opwoog tegen de sluwheid van d'Avaux, die gaarne ten koste der Nederlanden eenige voordeelen aan zijn land wenschte te bezorgen. De belofte van neutraal te zullen blijven in den verderen oorlog moesten onze gezanten toestaan, en tot de neutraliteit van Kleef had Beverningk (omdat Fagel hem door iteratieve brieven daartoe had aangemaand [2]) eene vergeefsche poging aangewend.

In het handelsverdrag moest Beverningk toegeven, dat men geene waren in neutrale schepen zou laden, om die te vervoeren naar havens, toebehoorende aan de vijanden van Frankrijk; het vatgeld zou even als in 1662 geregeld worden, met belofte van alle excessen te zullen tegengaan.

Na die conferentie schreef Beverningk aan Fagel [3]): „Tot drij uijren nae den middagh met de heeren Fransche ambassadeurs gebesoigneert op de ingredienten van de tractaten van vrede ende van commercie, hebben wij alle articulen ingeschre-

[1]) Verbaal, fol. 1517.
[2]) Verbaal.
[3]) Ms. Rijks-archief.

ven en geadjusteerd soo wel en soo net als ons eenigzints doenlijck geweest is. Wij scheijden nu om soo alles te laten stellen in 't net en noch desen avont te teekenen." De Brandenburgsche en Deensche gezanten waren door de lange conferentie met de Franschen, juist op dien laatsten dag van den termijn in het Engelsche verdrag bepaald, te meer opmerkzaam geworden, en kwamen geheel ontevreden naar den afloop vragen.

Alvorens men zich begaf naar het hotel van d'Estrades, werd den Spaanschen gezanten nog eens uitdrukkelijk gevraagd of zij niet wenschten toe te treden; deze weigerden, voornamelijk op grond van de belofte om in den oorlog, dien de keizer met Frankrijk voortzette, neutraal te moeten blijven; overigens waren zij met de gestelde voorwaarden tevreden. „Wij hebben ons laet in den voornacht (10 Aug.)," zoo leest men in 't verbaal [1]), „getransporteert aan het hostel van den heer marechal d'Estrades, ende daer onder Godes heijlige segen de tractaten ondergeschreven ende wij malckander gefeliciteert." Deze felicitatiën waren bij onze gezanten zeker welgemeend, maar ook van den anderen kant hebben ze daarbij wel voorzien de ontevredenheid der bondgenooten. Den volgenden dag schreef de Brandenburgsche envoyé Meinders [2]): „on s'était attendu qu'ils auraient eu au moins tant d'esgards aux alliances si réligieusement contractées, que de se réserver la faculté d'assister aussy bien leurs alliez que la France demeura en estat d'assister la Suède, et que surtout ils auraient fait réflexion sur la sûreté du pais de Clèves de laquelle dépend sans doute celle de l'état." De protesten der overige gezanten vindt men bijna alle in de Actes de Nimègue gedrukt. De vrede was gesloten zonder de bemiddeling der Engelschen, die, zeggende alleen voor den generalen vrede gezonden te zijn, niet geneigd

---

[1]) Verbaal, fol. 1541.

[2]) Ms. aan den Raadpensionaris.

waren een afzonderlijk verdrag te teekenen, zelfs niet als de bemiddelaars daarvan aangezien te worden. (De Garden, II, p. 107, wijkt in zijn verhaal over het teekenen van den vrede af van hetgeen ik daarover gevonden heb. Zoo als die schrijver het voorstelt, zou men onze gezanten misschien wel van eene niet geringe ligtvaardigheid kunnen beschuldigen). De onderhandelingen waren tot den laatsten dag gerekt, zoo als ik aanmerkte, ook omdat de Franschen de vesting Bergen nog hoopten te veroveren. Ondanks de beloften van geene steden te zullen aantasten, hadden zij die stad omsingeld, en weigerden een ieder er levensmiddelen in te brengen. Oranje was vertrokken om die vesting te ontzetten, en misschien hoopte hij, ondersteund door de getransporteerde Engelsche troepen, aan de Franschen een gevoelig verlies toe te brengen, om dan betere voorwaarden uit te lokken. Onkunde leidde sommige schrijvers er toe, om den prins te beschuldigen den veldslag op 14 Aug. geleverd te hebben, nadat hij reeds de tijding van den vrede had ontvangen. Beverningk's getuigenis zal in casu voorzeker als onpartijdig kunnen gelden (hij was immers in de tegenwoordige tijden lang niet prinsgezind). Uit zijn rapport, bij de Staten-Generaal voorgedragen, [1]) blijkt, dat hij de missive aan Oranje meêgegeven had met het pakket van Jos. Balsasos, en eerst later vernam dat die courier was tegengehouden. In de brieven van Pesters [2]) uit het kamp, vindt men alle bijzonderheden omtrent den slag; zelfs in eenen van den 14en vindt men nog geen berigt hoegenaamd over den vrede [3]).

---

1) Secr. Resol. H. Ho. Mo. 20 Aug.

2) Ms. Rijks-archief.

3) Het is verwonderlijk dat Mignet Oranje niet heeft vrijgesproken in deze zaak; te meer was ik daarover verwonderd, toen ik den brief las, welken genoemde schrijver aan den baron van Grovestins schreef den 27en Dec. 1841 (Histoire des luttes et rivalités polit. III, p. 226), waarin voorkomt: „le témoignage du négociateur de Nimègue (Beverningk) concourt à prouver que le prince d'Orange ignorait que la paix fût déjà signée lors-

Ten einde rapport over den vrede uit te brengen bij de Staten-Generaal, was Beverningk naar den Haag vertrokken en verlangde, nu de vrede geteekend was, als gezant ontslagen te worden en in het vervolg van alle andere commissiën te worden geëxcuseerd, waarop H. Ho. Mo. besloten „hem voor zijne genomene moeite, ijver, vigelantie en goede conduite bij denselven tot bereijckinge van het ooghmerck van den Staat in dese syne ambassade bygebracht en aengewent te bedancken, en daernevens denselven te versoeken als nogh daerin ten uyteinde van de sake ende tot dat de voorseyde vreede geratificeert ende gepubliceert ende alles finalyk afgedaen sal zyn te continueren." [1]) Spoedig werd hem weder gelast naar Nijmegen te vertrekken, daar de Staten-Generaal verlangden dat de bondgenooten eveneens hunne tractaten in die stad nog zouden teekenen. Fagel schreef aan van Beverningk, dat hem wel is waar de wijze van handelen niet beviel, maar hij nu hoopte dat ten minste de bondgenooten ook tot vrede zouden komen. Beverningk schreef herhaaldelijk aan Fagel, dat zijne particuliere zaken te veel benadeeld werden, als hij langer te Nijmegen blijven moest. Tusschen hem en Fagel ontstond een verschil van meening omtrent de wijze hoe verder te handelen. Beverningk meende dat men den vrede met den keizer niet te spoedig moest tot stand brengen, daar onze vorige Noordsche bondgenooten dan te veel zouden benadeeld worden. Fagel daarentegen meende, dat als men spoedig vrede tusschen den keizer en Frankrijk kon sluiten, de Franschen verhinderd zouden worden troepen naar het Noorden te zenden, en op die wijze de Zweden het eerste konden gedwongen wor-

---

qu'il livra la bataille de Saint Denis. Du reste, la lettre confidentielle du stadhouder au pensionaire Fagel le ferait croire au besoin, toute seule, tant elle respire la sincérité." Dit schreef Mignet, vóór dat hij zijn beroemd werk had uitgegeven.

[1]) Secr. resol. 20 Aug.

den iets af te staan. Het is echter mijn doel niet hier alle andere onderhandelingen in hare bijzonderheden te laten volgen. Wij hebben Beverningk's stelling bij den vrede van Nijmegen uit het voorafgaande reeds genoeg leeren kennen; daar hij echter ook tot het sluiten der overige verdragen zoo veel bijdroeg, acht ik het niet onnoodig daarover in een volgende § het een en ander te laten volgen.

§ 5. DE OVERIGE VREDES-TRACTATEN TOT OP BEVERNINGK'S VERTREK UIT NIJMEGEN.

Reeds den 12en Aug. werden de projecten der tractaten tusschen Spanje en Frankrijk gewisseld, en zouden die als 't ware onder bemiddeling der Hollandsche gezanten gesloten worden. Evenwel ontstonden er weder zoo vele moeijelijkheden, dat het scheen alsof de vrede nog ver verwijderd was. Uit een brief van onze gezanten, opgenomen door prof. Vreede in zijne Inleiding tot eene gesch. der Ned. diplom. 1e ged. Bijlage p. 123, kan men de verschillende nieuwe eischen der Franschen leeren kennen. De Spaansche gezanten hadden reeds vroeger verklaard de Fransche voorwaarden te willen aannemen; nu waren deze laatste in menig opzigt veranderd. De Staten-Generaal verlangden dat hunne gezanten vóor Spanje zouden werken, en dit land, Beaumont, en alles wat de Franschen aan de andere zijde der Sambre eischten, behouden zou. Ook de koning van Engeland nam hunne partij op. Van Beuningen schreef, [1]) „dat koning Karel getoont had niet van meening te zijn, dat men in deze aan Frankrijk moest toegeven, in 't speciaal niet het punt der Messinezen; dat die eisch onbillijk was, omdat Messina voor 't einde van den oorlog in handen van Spanje was geweest." De Staten-Generaal hadden bepaald geweigerd hunnen vrede met Frankrijk te ratificeren, alvorens

[1]) Secr. brief aan Fagel. Rijks-archief.

die van Spanje en Frankrijk gesloten was, daar de barrière voor hen van 't grootste belang was, en hadden H. Ho. Mo. daar niet zoo vast op gestaan, waarschijnlijk hadden wij Frankrijk in 't zuiden als nabuur gekregen. Beverningk kon echter den 13en Sept. aan de gedep. tot secr. zaken schrijven, dat de Fransche gezanten afstand deden van hunne nieuwe pretentiën. Daarop werd de vrede door de Ned. Republiek den 22en September afgekondigd. Te Nijmegen, waar nog alle de bondgenooten voortdurend in onderhandeling waren, besloot men geene uiterlijke teekenen van vreugde (b. v. vuurwerken) te doen plaats hebben; integendeel was het zaak voor de bondgenooten met alle krachten te werken. Aan het gezantschap, dat van wege de Staten-Generaal naar Parijs vertrok, werden de belangen van Brandenburg en Lotharingen ter bijzondere behartiging opgedragen, en hetzelfde werd Beverningk herhaaldelijk gelast. Onze gezant verklaarde daarom aan Oxenstiern, dat bijaldien de Fransche troepen iets tegen het land van Kleef ondernamen, men dit alles zou toeschrijven aan Zweden, daar het om hunnent wil geschiedde. Deze waren, hoewel Fagel aan Beverningk schreef, [1]) dat Frankrijk hen preste iets aan Brandenburg af te staan, niet genegen hunne pretensiën te laten glippen, maar hielden vol, dat Frankrijk beloofd had hen bij te staan, en zij niet genoodzaakt zouden worden een voet lands af te staan.

Door den Nuntius was een wapenstilstand voorgesteld, die volgens de Fransche gezanten slechts 6 weken, naar 't verlangen der bondgenooten 6 maanden moest duren; hierover kon men niet tot eene eenparige meening komen. Nu de vrede met Spanje en Frankrijk geteekend was, waarbij de Staten-Generaal het meeste belang hadden, en waartoe ook Beverningk veel had bijgedragen (hij had o. a. ook de Fransche gezanten ge-

---

[1]) Ms. Rijks-archief.

zegd, dat bijaldien zij daarin niet toegaven, de prins van Oranje dadelijk den oorlog zou voortzetten [1]) verlangde hij eene reis te mogen doen naar zijn landgoed. Van langen duur mogt zijne afwezigheid niet zijn; de loop der onderhandelingen zou te veel daardoor benadeeld worden; hij was altijd de man die de brieven schreef, en door wiens handen al 't overige ging. De inval in de Kleefsche landen en de benadeeling van onzen handel in de Oostzee waren twee punten, die spoedige regeling vereischten; vóór dat dit echter geregeld werd, kwam de vrede met den keizer en Frankrijk tot stand. Hierover iets naders.

Reeds den 7en Nov. schreven onze gezanten aan de Staten-Generaal [2]) dat de keizerl. gezanten aan Frankrijk wilden afstaan Freiburg met een „transitum innoxium sine territorio per viam ordinariam;" maar Frankrijk was daarmede niet te vreden, en in December schreef Beverningk verscheidene brieven aan Fagel, waarin hij meende dat die vrede waarschijnlijk in 't geheel niet tot stand zoude komen. De keizer, Lotharingen en andere vorsten hadden reeds dikwijls verklaard de oude voorwaarden te willen aannemen, en meenden, ingevolge art. 19 van de vrede van 10 Augustus, daartoe in staat te zijn; de Fransche gezanten weigerden het en vermeerderden zelfs hunne eischen. Beverningk schreef, dat de grootste moeijelijkheden waren ten getale van vier, en wel:

1°. De Franschen verlangden herstel van den Westfaalschen vrede.

2°. De keizer moest beloven de vijanden van Zweden niet meer te helpen.

3°. De keizer moest beletten, dat iemand anders de vijanden van Zweden bijstond.

---

[1]) Mignet. IV p. 656.

[2]) Reg. v. Holland, Duitschland.

4°. Aan Frankrijk moest de keizer eenige steden afstaan, opdat het in de gelegenheid zoude zijn Zweden te kunnen ondersteunen.

Door al deze nieuwe eischen werd ook de ratificatie van den vrede tusschen Frankrijk en Spanje tegengehouden. De Spaansche gezanten hadden verklaard daartoe niet te kunnen overgaan, omdat de keizer en de hertog van Lotharingen dan geheel alleen in oorlog bleven. Beverningk bewerkte een uitstel van die ratificatie; den 3en Febr. kwam de vrede met den keizer eindelijk tot stand. Tot op het laatste oogenblik was men in grooten woordenstrijd geweest. Beverningk schreef [1], dat „in de onderhandeling voor den vrede van Zweden en den keizer (welke gelijktijdig met de onderhandelingen over het verdrag tusschen den keizer en Frankrijk gehouden werden) men in soodanige hevige dispute is geweest, dat de hooge parties re infecta van malcanderen scheijden met wat onstuijmigheijt." Gelukkig werd ook die vrede (tusschen Zweden en den keizer) weldra daarop geteekend. Voortdurend waren in Vlaanderen Engelsche troepen aan wal gezet, en van Beuningen had herhaaldelijk aan de Staten-Generaal afgeraden hunnen vrede te ratificeren. Nadat dit echter geschied was, werkten de Engelsche gezanten krachtig voor den algemeenen vrede. Voor Brandenburg konden zij, evenmin als Beverningk, iets verkrijgen. Oranje had aan laatstgenoemden in een geheim onderhoud de belangen der bondgenooten opgedragen; maar niets kon baten. Lodewijk gevoelde zich nu sterk, het bondgenootschap was verbroken; hij waagde een inval in Kleefsland, waardoor de Hollandsche grenzen in gevaar kwamen. Vele Hollandsche onderdanen, die goederen op de grenzen bezaten, waren reeds daarvan beroofd, en de Staten-Generaal moesten

[1]) Ms. Rijks-archief.

menige klagt daarvoor hooren. Voor dat Zweden met Brandenburg vrede wilde sluiten, verlangde het dat en Denemarken en Brandenburg eene acte zouden teekenen, waarbij zij verklaarden de voorwaarden van 15 April te willen aannemen; voorts admissie van de ministers van den hertog van Holstein-Gottorp en 't ontslag van eenige gevangenen, die op Bornholm gestrand waren. Den vrijen doorvoer van brieven had Denemarken eindelijk toegestaan, maar de voorwaarden van 15 April kon geen van beide landen aannemen. „De Zweden," schrijft Beverningk aan Fagel [1]), 4 Febr., „syn onverdrachelyk fier geworden tegen een yeder en speciael oock tegen ons, en renverseeren al wat wij in onze conferentie meenden wel onderbouwt te hebben, zelfs de essentieelste ingredienten."

Maar van den kant van Frankrijk was men niets toegefelijker. Beverningk berigtte zelfs, dat het de conditiën van 15 April niet meer zoude toestaan aan Brandenburg, en indien de keurvorst zich niet spoedig verklaarde, zou Frankrijk voor den bisschop van Keulen bovendien Lipstadt eischen. Den 27en Maart werd een wapenstilstand tot 1° Mei aan Brandenburg en Denemarken toegestaan en door hen geteekend; den 29en Junij daaropvolgende, kwam de vrede met Brandenburg te St. Germain tot stand. Denemarken, van alle vorige bondgenooten verlaten, moest, even als Brandenburg, een voor hem weinig gunstig verdrag teekenen den 2en Sept. te Fontainebleau. De verdragen met de kleinere vorsten waren ook alle geteekend, alleen dat van Zweden met de Staten-Generaal bleef achter. H. Ho. Mo. hadden gewenscht de tractaten van vrede gelijk met die over den handel te teekenen.

In het nieuwe handelsverdrag met Zweden wenschten zij niet de bepalingen van 't verdrag van 1673 opgenomen te zien [2]),

---

[1]) Ms. Rijks-archief.
[2]) Secr. Resol. H. Ho. Mo. 25 Oct.

omdat men daarin veel had toegegeven, in de meening, dat hun dit vergoed zou worden te Keulen, waar de Zweden toen bemiddelaars waren. H. Ho. Mo. verlangden daarom de tractaten van 1640, 45, 56 en 67 als grondslag aan te nemen, en de regel „vrij schip, vrij goed" moest ook daarin erkend worden. Dit was vooral noodzakelijk, daar men vele onzer schepen in de Oostzee wegnam. De onderhandelingen vorderden zoo langzaam, dat onze gezanten om hunne terugroeping verzochten, hetgeen door de Staten-Generaal niet werd ingewilligd, daar zij verwachtten, dat de tractaten met dat land spoedig zouden geteekend worden; het duurde evenwel nog eenen geruimen tijd, en verscheidene gezanten waren reeds vertrokken. De voornaamste moeijelijkheden in het handelsverdrag met Zweden waren: de eisch van H. Ho. Mo., dat de Nederlandsche schepen geen hooger belasting in den Sond zouden betalen dan de Zweedsche, die, daar zij dien tol vrij konden doorvaren, veel beterkoop geladene koopwaren in de Oostzee konden leveren en veel spoediger eene lading daarheen konden krijgen. Bij secr. resol. [1]) hadden de Staten-Generaal besloten, dat men aan onze gezanten te Nijmegen moest schrijven alles aan te wenden, om de schepen van Nederlandsche onderdanen gelijk te stellen met die der Zweden; vervolgens wenschten H. Ho. Mo. de clausule, dat men de Nederlandsche Republiek zou behandelen als quaevis gens amicissima. Hierover werden wel de meeste woorden gewisseld, daar de Zweden het aanvankelijk in 't geheel niet wilden inwilligen. In het vredesverdrag verlangden de Zweden voorts eene belofte, dat H. Ho. Mo. neutraal zouden blijven in den verderen oorlog, hetgeen, nu Zweden de laatste mogendheid was die vrede sloot, geheel overbodig was geworden. Den 10en Oct. kwam

---

1) Secr. Resol. van de Staten-Generaal, 8 Mei 1678.

het verdrag tot stand. Aan Beverningk's ijver hadden wij het gunstige handelsverdrag te danken. Vier dagen later (14 Oct.) verlieten onze gezanten de stad Nijmegen, en bragten den 19en Oct. bij H. Ho. Mo. rapport uit omtrent de geheele negociatie [1]).

---

[1]) Verbaal, fol. 2431.

VIERDE HOOFDSTUK.

Beoordeeling van den vrede en van Beverningk's onderhandelingen. — Karakterschets.

De begeerte, die van Beverningk had om na den vrede tusschen Frankrijk en de Nederlandsche Republiek van zijn post ontslagen te worden, was grootendeels daaraan toe te schrijven, dat hij wist dat velen hem beschuldigden, en er eene groote partij tegen hem bestond, die er mede bekend was, dat hij de doordrijver van het afzonderlijk verdrag was geweest. Basnage noemt dezen vrede niet zonder regt „la paix de Beverningk."

Daar wij uit het voorgaande zijne onderhandelingen en den geheelen vrede, die niet van elkander te scheiden zijn, hebben leeren kennen, wenschte ik die hier kort te beoordeelen, om met eene algemeene karakterschets van onzen gezant te eindigen.

Men ging verder dan hem eenvoudig te beschuldigen, toen men Beverningk ten gevolge van zijne handelwijze in regten wilde betrekken. [1]) Hiertoe had men echter geene geldige bewijzen;

---

[1]) Temple. Mémoires, p. 417.

integendeel, zijne verdiensten aan de Republiek en voornamelijk aan den handel bewezen, waren groot. Zonder zijn ijver en zijne schranderheid had men nimmer zulk een voordeelig handelsverdrag met Zweden of Frankrijk verkregen; maar daargelaten de beschuldigingen, die hem zijn verblijf te Nijmegen onaangenaam maakten, was het niet te verwonderen, dat hij ook naar rust verlangde. Op hem rustte de last der briefwisseling met de Staten (de meeste, ja bijna alle brieven zijn van hem); de brieven van anderen, die hij daarenboven nog had te beantwoorden, en de resolutiën, die hij dagelijks moest ten uitvoer brengen, gaven hem bij dag noch bij nacht eenige verpoozing; en had hij niet die groote vaardigheid, zoo dikwijls in hem geroemd, bezeten, nimmer ware hij in staat geweest alles uit te rigten wat hij gedaan heeft.

Heeft Beverningk tegen de instructies gehandeld? De instructies, die hij uit den Haag en van elders ontving, heeft hij altijd naar behooren opgevolgd en met ijver ten uitvoer gebragt, hetgeen hem gemakkelijk viel, daar zij altijd naar zijnen wensch waren.

Door de provincie Holland, die door de stad Amsterdam geheel geregeerd, tegen elken prijs den vrede wenschte, was hij als gezant naar Nijmegen gezonden. In die provincie, en vooral in de groote handelstad, ging het handelsbelang boven al het andere, en al moest men ook een strook lands verliezen, den vrede had men toegestaan. Zoo besloot de vroedschap van Amsterdam in Mei 1678 [1]) „dat de handel en navigatie, zijnde de eenigste subsistentie van de staet, vermindert, de burgemeesters derhalve na verwisseling van vele redenen van eenparigh verstand waeren, dat de continuatie van den oorlogh, soo moderaet die ook soude mogen werden ge-

[1]) Secr. Resol. v. Holl. 3 Mei 1678.

voert, notoirlijck in korte tijt de ruine van staet sonder eenige hopen van herstellinge naer sich slepen soude, en verder dat men selfs deze gestelde condities moest prefereren in deze omstandigheden, als men er spoedig niet voordeeliger kon verkrijgen, en gelast de vroedschap te schrijven aan van Beverningk en aan de Fransche gezanten om alles te doen tot het spoedig maken van vrede." Door zulke instructies aangezet, is het niet te verwonderen dat van Beverningk in zijnen ijver voor den vrede wel eens wat te ver is gegaan, zoodat men zelfs de gewaande dronkenschap, waarvan Schotel en Wagenaar melding maken, bij gelegenheid eener ontmoeting met d'Avaux niet behoeft te veronderstellen (de bekende geschiedenis waarvan ik op pag. 73 sprak). Beverningk zelf zegt nergens dat hij zulk eene list gebruikt heeft; buitendien stond hij op eenen veel te vertrouwelijken voet met d'Avaux, dat hij hem dit wel durfde zeggen zonder zich beschonken te houden.

De mogelijkheid dat hij inderdaad beschonken was, wil ik niet tegenspreken; bewijzen echter kan ik het niet, tenzij ik het argument van Schotel, maar in sensu contrario wil gebruiken: dat hij gewoonlijk niet zeer matig was.

Beverningk heeft ten opzigte van het ten uitvoer brengen der instructies niet verkeerd gehandeld; maar zoo even beschuldigde ik hem dat hij de instructies wel eens vooruitgeloopen is; vooral op het punt der geheime onderhandelingen, kan ik hem niet verdedigen.

Uit de brieven van d'Estrades blijkt, dat Beverningk reeds vóór dat de volmagten waren overgeleverd, diergelijke conferenties met de Fransche gezanten had; zelfs Temple klaagt er in zijne mémoires over. Dit juist bragt het grootste nadeel aan de bondgenooten toe; hierin was hij de instructies der Staten-Generaal vooruit. Eenen geruimen tijd, nadat hij die geheime conferenties begonnen had, kreeg hij daartoe eerst officiëlen last van zijne meerderen. Zoo blijkt uit het verbaal, dat men

het afleggen van een bezoek aan de gemalin des gezants gebruikte, als eene gelegenheid om met den gezant zelven te spreken over de gewigtigste aangelegenheden. Als gezant van Holland, was Beverningk zeer tegen de slecht renderende uitgaven voor den oorlog; vooral de geldelijke subsidies aan de bondgenooten hinderden hem. In eene conferentie in 't begin van 1676, deelde Beverningk daaromtrent zijne meening in de volgende woorden [1]) mede: „Ick en sije oock geen verbant waarom men dije soude moeten continueren en meene, dat H. Ho. Mo. ten quaetste sich noch tegen Vranckrijck kunnen defenderen." Vreeselijk groot waren die hulpgelden evenwel niet; Holland betaalde van 1672 tot ult. Dec. 1677 alles te zamen *f* 6,970,494. [2]). Dat sommige vorsten zelfs zonder subsidiën den oorlog wilden voortzetten, heb ik vroeger reeds aangetoond.

Omtrent de beoordeeling van den vrede is eene eerste vraag de reeds vroeger opgeworpene, of men den vrede toen moest beoordeelen alleen naar den toestand van 't oogenblik, of dat men ook op de latere gevolgen moest letten. Hoewel ik geheel overtuigd ben, dat het voorspellen op zwakke gronden in de politiek zeer moeijelijk is, vooral in die tijden, toen de tractaten, welke men met Frankrijk sloot of gesloten had, door dit land slechts als oogenblikkelijke verpoozingen werden aangemerkt, geloof ik dat hiermede dit geval niet kan vergeleken worden. Hier gaf men toe aan het verlangen en den wensch van koning Lodewijk; hier stelde men hem in de gelegenheid om zijne plannen ten uitvoer te brengen; men kende die. Ik wil niet spreken van een streven naar een universale monarchie, maar het is niet te ontkennen dat eene voortdurende uitbreiding van gebied de wensch was van Lodewijk XIV. Den oorlog voort te zetten en aan alle ongemakken en ongeneugten daarvan

[1]) Ms. Huis-archief van Z. M.
[2]) Geh. Rapport. finantiën van Holland 1678, p. 264.

te blijven blootgesteld, als men meende eenen goeden vrede te kunnen verkrijgen, het ware dwaasheid geweest. Veel dwazer was het evenwel eenen vrede, waarbij men dagelijks blootgesteld bleef aan overlast en wraak der vijanden, te verkiezen boven een sterk bondgenootschap tegen hem, die naar het oppergezag streefde. Nu stelde men dezen in de gelegenheid de verdeelde bondgenooten achtereenvolgens te bestrijden, zoodat zij tot het teekenen van vernederende voorwaarden genoodzaakt konden worden.

Prof. Vreede schrijft in zijn geleerd werk over de geschiedenis der Ned. diplomatie [1]) dat men bij de beoordeeling van den vrede slechts vragen moet „of in de toenmalige gesteldheid van zaken, de voortzetting van den krijg raadzaam en mogelijk was."

(Dat zijn Hooggeleerde hier de latere gevolgen niet wil verdedigen en die eveneens veroordeelen zal als ieder ander is duidelijk.) Omtrent de bovengenoemde vraag is hij reeds uitstekend wederlegd door Mr. Groen van Prinsterer [2]), zoodat ik er slechts weinig wensch bij te voegen. Dat men toen ter tijd niet denken moest aan hetgeen men zeker te wachten had, kan ik niet inzien. Wie zal eene handeling goedkeuren waarvan men, ik zeg niet voorspellen, maar met zekerheid bepalen kan, dat zij slechte gevolgen zal hebben? Wie zal eenen vrede goedkeuren, als men gewaarschuwd wordt dat uit de voorwaarden spoedig nadeelige gevolgen zullen voortspruiten? Was er niet bij de vredesvoorwaarden een geheel stuk van onze grenzen zonder barrière opengebleven? Had men in 't zuiden de barrière niet alleen bedongen ten einde Frankrijk niet als nabuur te krijgen? En nu liet men dat gedeelte der

---

[1]) Pag. 260.

[2]) Archives ou Correspondance inédite de la maison d'Orange Nassau. 2e S. tom. V, Prolégomènes.

grenzen open, waar men den Franschman binnen kort kon verwachten. Het toestaan van de neutraliteit der Kleefsche landen had koning Lodewijk voortdurend geweigerd, ten einde zich naar dien kant nog te kunnen uitbreiden en daartoe vasten voet te blijven houden. Zacht zou die streek zeker niet behandeld worden; de wraak tegen een vorst, die hem verhinderd had in zijn plan tot verovering der Nederlandsche Republiek, mogt niet met geringe krachten uitgeoefend worden. Maar de oogen der Staten-Generaal waren te verblind om deze nadeelen in te zien; alleen op de vreugde van den toekomstigen vrede hield men den blik gevestigd. Nog meer: men geraakte door dit afzonderlijk verdrag uit het bondgenootschap, en kon niet meer op de oude geallieerden als vrienden rekenen; veeleer moest men die nu vreezen als vijanden. Wel schreef Beverningk aan de Staten-Generaal dat de gezanten der bondgenooten bij hem waren komen protesteren, maar dat hij ze gevonden had zonder aigreurs. Zoo was het evenwel niet, en geen hunner was zeker vrij van aigreur jegens de Staten-Generaal over hunne handelwijze. Dat men waarschuwingen genoeg had gekregen; daarvan nog eenige bewijzen. De geheele taktiek van de Fransche gezanten om de bondgenooten te verdeelen, was bekend; uit het voorgaande is reeds genoegzaam gebleken, hoe Lodewijk alles deed om de Staten-Generaal tot een afzonderlijk verdrag uit te lokken, hij beloofde dan meer in zijne voorwaarden te zullen toegeven; door deze en meer andere beloften wist hij H. Ho. Mo. in den val te krijgen. De keurvorst van Brandenburg, die schrandere en verstandige vorst, waarschuwde o. a. [1]) met deze woorden: „Eenen vrede waarby men huyden scheydt uit den oorlog en morge hem nog veel schadelyker te vrezen heeft, is immers tegen alle inconveniënten en reden.” Ook van Beuningen, dien prof. Vreede de verreziende noemt (p. 227), schreef aan

[1]) Rijks-archief. Regist. v. Holland, afd. Duijtschland. 21 Maart 1678.

Fagel [1]), dat bijaldien Frankrijk de evacuatie der steden toestond, de voorwaarden nog als te voordeelig waren voor dit land; verder, „dat Karel niet soo zeer voor Vranckryck is als men denkt; dat een bittere haet van Engeland op H. Ho. Mo. sal nalaeten, indien se door het verhaesten van een separaten vrede van de hoope, die se op de tegenwoordige demarches van dit hoff bouwen, werden gepriveert, verliesende daermede de staet de vrucht van alle haer kostelycke arbeyt, omtrent haer geconfedereerden, ende de vrede de gerustheyt die niet anders als in een naauw gesloten garentie van alle de geïnteresseerden in deselve is te vinden." Den 10 Mei 1678 schreef hij nog aan Fagel dat men in Engeland een separaat verdrag ten hoogste afkeurde, en hij, zoo als ook van Leeuwen, schijnt zich evenmin daarmede te kunnen vereenigen. Fagel, die in 1677 over de bondgenooten geklaagd had, schreef in Augustus 1678, toen men nog in de gelegenheid was den oorlog voort te zetten, dat hij nu veel meer eenheid onder hen opmerkte, en de oorlog met kracht kon worden voortgezet. Men was voorts onderrigt van de plannen van Lodewijk tegen de landen van den keurvorst. Was die handelwijze der Staten-Generaal eene belooning voor zijne bewezene diensten? In Julij waarschuwden Brandenburg en Denemarken tegen een afzonderlijk verdrag. [2]) De getuigenis van Oranje wil ik hier niet als geheel onpartijdig aanhalen; toen kon men hem nog niet zoo achten als hij later toonde waardig te zijn. Van hem bestaan overigens genoeg bewijzen omtrent zijne afkeuring van een afzonderlijk verdrag, „Fuit enim" zegt van Hogendorp [3]) „in pace ineunda, non minus quam in bello gerendo acerrimus Gallorum adversarius."

---

[1]) Ms. Rijks-archief.
[2]) Register Holland. Rijks-archief.
[3]) v. Hogendorp. Dissert. de Guil. III, p. 37.

Klinkhamer heeft in zijne dissertatie [1] de Staten-Generaal in het sluiten van dit verdrag, naar mijn inzien ten onregte, willen verdedigen. Zonder verder vele gronden daarvoor aan te voeren, schrijft hij: „nec diffetemur eos (Stat.-Gen.) prudenter magis quam generose rem egisse, plus cura suis quam aliorum commodis impendentes." Dat de voorwaarden ook een nadeel bevatten, zal mij, hoop ik niet worden betwist, maar nog nader wensch ik de vraag te stellen: Hadden H. Ho. Mo. dan voor zich alle voordeelen verkregen, waarop zij met regt aanspraak konden maken? De aanval tegen de Ned. Republiek, die door koning Lodewijk zelf onregtvaardig gevonden werd, gaf aan de Staten-Generaal regt om vergoeding van oorlogskosten te vragen; deze regtmatige vordering hadden de Staten-Generaal opgeofferd, mits hunne bondgenooten satisfactie kregen. Nu sloot men een verdrag zonder zich aan de bondgenooten te storen (Spanje uitgezonderd, waarbij echter het eigenbelang — de barrière — in 't spel was), en toch verlangde men geene vergoeding van oorlogskosten. Kon men zeggen dat de Staten-Generaal voor zich alles verkregen hadden wat hun toekwam? Alleen aan de kleine rij van grensvestingen had men zich gehecht, in de meening dat dit een genoegzame waarborg voor hunne onafhankelijkheid zou zijn, en al had Spanje ook daarbij nog zoo veel verloren, daaraan dacht men verder niet. „Amsterdam was zelfs zoover gegaan," schreef Fagel aan Beverningk [2]) 14 Sept., „dat het de ratificatie van onzen vrede niet aan den vrede van Spanje met Frankrijk wilde binden."

Eene verontschuldiging, die evenwel de vredebreuk met de bondgenooten niet kon goed maken, bestond er; H. Ho. Mo.

---

[1]) Klinkhamer. Dissertatio de bello propter successionem regis Hispaniae gesto pace Rheno-trajectina composita. 1829 Utrecht.

[2]) Ms. Rijks-archief.

kwamen er telkens op terug: het was de slechte toestand hunner financiën. Geheel uit de lucht gegrepen was dit voorwendsel niet; het is de moeite waard er op te letten, en daar een ieder het inzag, waren ook zij, die in de gegeven omstandigheden voor het voortzetten van den oorlog werkten, voor eenen *goeden* vrede gestemd. In Holland was men ten achteren met het betalen der soldyen, en wel volgens het geheime rapport [1]) was men op 1 Januarij 1678 voor 't zuider-kwartier sedert 19 Julij 1677, en voor 't noorder-kwartier ongeveer sedert een jaar achteruit. De leeningen, die men van 1672—1678 in Holland gesloten had, bedroegen een kapitaal van *f* 38,599,423—10 Cts., „waardoor de provincie Holland beswaart was met 89,385 Gld. 4 Stv. en 11 deniers jaarlijks aan lijfrenten ende interessen." (De interest, tegen welken deze leeningen zijn aangegaan, schijnt tamelijk laag geweest te zijn). De kosten der ambassade waren aanmerkelijk geweest; van 1672 tot ult. December 1677 bedroegen die in 't geheel *f* 2,231,108—6—8, behalve de kosten voor huishuur en allerlei andere posten, waarvan Beverningk (van het midden van 1673 tot ult. Dec. 1677) voor zijn deel had ontvangen *f* 185,548-16-10. Al deze uitgaven waren juist Holland een doorn in het oog; als men slechts voordeelen voor den handel kon verkrijgen, was deze provincie geneigd tot den vrede. Daarbij waren de belastingen reeds alle hoog opgevoerd. In 1676 kon men aan Brandenburg geene subsidies verleenen; [2]) ondanks dit verzuim bleef de keurvorst van Brandenburg getrouw in zijne ondersteuning. Maar zag het er, vraagt de onpartijdige beoordeelaar, bij de vijanden beter uit? In Frankrijk waren reeds herhaalde oproeren geweest over de drukkende belastingen; reeds op

---

[1]) Rapporten en memoriën over de finantiën van Holland, met de bijlagen, in de jaren 1678 enz. p. 15.

[2]) Stenzel. Gesch. des preuss Staates. II, p. 371.

het laatst van 1674 had men belastingen gelegd op de kerken; de contributiën, die de veroverde steden moesten betalen, waren daarom ook aanmerkelijk [1]). De prins van Oranje geeft daar ook een berigt van in een brief aan Fagel van 10 Augustus 1675 [2]), „la France manque d'argent; il y a beaucoup de révoltes dans ses provinces; tout le monde est mal content." De subsidies aan verschillende vorsten, de sommen voor de ambassades en voor omkoopingen waren ook in dat land groot. De slechte toestand in Zweden blijkt vooral duidelijk uit de geheime onderhandelingen der Zweedsche gezanten met Beverningk, en later getüigen er de brieven van onze geheime correspondenten van. Toen men het gebrek aan geld bij de vijanden kende, moest men zorgvüldig oppassen, er nimmer iets van te laten blijken, dat men zelf ook in moeijlijke omstandigheden verkeerde. Zoodra de vijand dit zeker wist, kon hij hopen, dat de tegenpartij spoedig den vrede zou sluiten, en nu klaagden de Staten-Generaal het meest van allen over de onmogelijkheid, waarin zij waren, om den oorlog voort te zetten. Wat dus de verontschuldiging op 't punt der financiën betrof, zij was waar; echter verkeerde de vijand in gelijke, en misschien nog ongunstiger omstandigheden, en daarom kan men die in dit geval niet als geldig aannemen. Om daarvoor de bepalingen van vroegere tractaten te verbreken, was niet geoorloofd.

Uit al het voorgaande blijkt, dat de oorlog niet doelloos noch onraadzaam voor de Nederlandsche Republiek was; ik geloof veeleer dat de oorlog raadzaam was, omdat men op de beloofde hulp der bondgenooten kon rekenen, en het verzwakte Frankrijk een laatsten slag zou kunnen toebrengen. Het is waar, dat men tot hiertoe altijd weinig staat op koning Karel had

---

[1]) Ms. geh. correspondent. Rijks-archief.

[2]) Mignet. IV, p. 363.

kunnen maken; naauwelijks had hij eene alliantie met de Nederlandsche Republiek gesloten, of hij verzekerde aan koning Lodewijk, dat hij aan hem even gehecht bleef als vroeger. Hij had door de publieke opinie, d. i. door den wensch der natie gedreven, een anti-Fransch ministerie (Danby) moeten verkiezen boven het Franschgezinde Cabal; openlijk had hij zich moeten aansluiten aan de Staten-Generaal, en door het algemeen verlangen voortgestuwd, troepen naar Vlaanderen gezonden. Hij zelf had zich echter weinig met de politiek bemoeid; slechts om geld te krijgen, had hij het. parlement gedurig ontbonden, en zich daardoor aan den Franschen koning onderworpen. Nog den 13en Februarij 1678 schreef Louvois aan Barillon: [1]) „Rien ne peut être plus utile au service du Roi que d'empêcher que le parlement d'Angleterre ne s'accorde avec le roi de la grande Bretagne, pour faire la guerre à la France, et quand on ne pourrait pas l'empêcher tout à fait, ce serait toujours un grand bien d'en différer la résolution douze ou quinze jours, et de mettre par là le Roi d'Angleterre hors d'état d'envoyer des secours aux Espagnols, qui puisse rendre plus difficiles les entreprises que le roi projette dans le mois prochain. Cela est d'une telle conséquence que non seulement l'argent que le roi a laissée à votre disposition, mais encore tout celui qui sera nécessaire pour y parvenir ne doit pas être épargné." Ongelukkigerwijze was het de Franschgezinde hertogin van Portsmouth, die inderdaad regeerde; zij had ook het vertrek van du Cros bevorderd. Het tijdstip was evenwel daar, dat er een einde moest komen aan de Franschgezinde politiek. In alle deelen van Engeland wenschte men den oorlog met Frankrijk, vooral na de laatste overwinningen in 1678 door de Fransche troepen behaald. In de straten van Londen hadden reeds vele volksoploopen plaats gehad, waarbij men zich hevig

---

[1]) Camille Rousset. Louvois, p. 486.

uitliet over de Staten-Generaal, die blijkbaar overhelden tot eenen afzonderlijken vrede met Frankrijk; Hollandsche onderdanen werden openlijk beleedigd, en wie kan zeggen, welk een einde zulke demonstraties zouden hebben kunnen nemen. Zeer ligt zou het tot hevige en moeijelijk te stuiten omwentelingen gekomen zijn, als de koning nog langer had blijven weigeren aan het algemeen verlangen des volks toe te geven. Nu eenmaal het bondgenootschap verbroken was, had Lodewijk te veel gewonnen; de magtige Republiek zou geen deel meer nemen in den oorlog, en koning Karel bleef bij enkele bedreigingen. Zoo was Engelands koning door zijn lange dralen een der oorzaken, die de Republiek tot den vrede dwong. In dien tijd had koning Lodewijk gelegenheid gehad de Staten-Generaal te winnen, zoodat zij alle nadeelen, die uit de zich uitbreidende magt van Frankrijk konden voortvloeijen, vergaten.

De overige bondgenooten beloofden eveneens hulp te zenden. Tot nu toe had men echter niet zoo veel hulp ontvangen, als men kon verwachten. De generaal Knoop [1]) schrijft over den veldtogt van 1674: „Men kan gerust aannemen dat in 1674, van de zijde der bondgenooten, alleen de Republiek den oorlog met nadruk en beleid voerde, dat onder de legerhoofden der bondgenooten, alleen Willem III den naam van goed veldheer verdiende.” Was niet in 1675 Montecuculi door de bevelen van Lobkowitz verhinderd met daden de Nederlandsche Republiek bij te staan [2]), zoodat de keurvorst van Brandenburg, die noch ondersteuning van den keizer, noch subsidie van de Staten-Generaal ontving, een verdrag van neutraliteit had moeten teekenen? (Een vrede met Frankrijk te sluiten, weigerde de

---

1) W. J. Knoop. Krijgskundige en geschiedkundige geschriften. (1862). III, p. 201.

2) Pfister. Geschichte der Teutschen bis zur Auflösung des Reiches 1829, V, p. 58, 59.

keurvorst bepaald.) Nog in 1674 waren de keizerlijke bevelhebbers ongeneigd met de Fransche troepen handgemeen te worden. Het gedrag van den keurvorst zal men zeker niet ligtvaardig kunnen noemen, vooral niet toen hij spoedig daarop, getrouw aan zijne belofte in het verdrag gegeven, de wapenen weder opnam en geheel alleen den oorlog tegen Frankrijk en tegen de Zweden, die nu ook in zijn land waren gevallen, voerde. Eenige moeite had hij om Denemarken en de Republiek er toe te krijgen, hem bij te staan en den oorlog aan Zweden te verklaren. Hij, die in 1672 het eerst de Republiek ondersteunde en die hielp redden, en gedurende den geheelen oorlog (soms zonder ondersteuning) de Zweden krachtig bestreed, had in 1678, toen men in minder gevaarlijke omstandigheden verkeerde, zijne beloofde hulptroepen niet teruggehouden. Het is niet te ontkennen, dat er eigenbelang bijkwam; de provincie Pommeren had hij, ten minste voor een gedeelte, gaarne behouden. Aan den Franschen gezant te Londen had de keurvorst uitdrukkelijk laten weten, dat hij geneigd was tot den vrede, als hem een gedeelte van voornoemde provincie zou worden toegestaan. Lodewijk scheen in 1678 ook niet ongeneigd die voorwaarden te willen aannemen, maar door het afzonderlijke verdrag met de Staten-Generaal was zijne aanvankelijke toestemming onnoodig [1]. De geheime onderhandelingen der Hollandsche gezanten hadden weldra ten gevolge gehad, dat de Franschen zich weinig uitlieten over den vrede met de overige bondgenooten. Had men openlijk en gezamelijk onderhandeld — en zoo behoorde het — allerwaarschijnlijkst had de keurvorst eenen generalen vrede geteekend, waarbij hij afstand deed van Pommeren. Nu echter werd hij prijs gegeven aan de magt van koning Lodewijk. De keizer, die Brandenburg begon te vreezen, indien het Pommeren behield, sloot daarom nog

1) Stenzel. Geschichte des Preussischen Staates, p. 381.

vóór den keurvorst een afzonderlijk verdrag, wel inziende dat Brandenburg nu veel meer zou moeten toegeven.

Ook de keizer beloofde in 1678, toen hij zag dat de Staten-Generaal het begonnen te meenen, meer hulptroepen. Hij was er toe in staat, en tot dat men eenen generalen vrede zou hebben verkregen, was hij gaarne in oorlog gebleven. Zijne gezanten waren het, die te Nijmegen de meeste moeijelijkheden maakten en meest altijd wat te laat kwamen; van daar dat de voortvarende Beverningk met hen in eene minder gunstige verhouding stond, en deze gezanten weinig wisten van hetgeen de Hollandsche afzonderlijk onderhandelden.

Over Spanje had men meer regt van klagen; dit land bemoeide zich wel het minste van allen met den oorlog, hoewel het er een groot belang bij had. Het was innerlijk zeer verzwakt; de groote schatten, die jaarlijks werden ingevoerd, versmolten in de handen der grooten, en de schatkist had er weinig voordeel van. Zooveel was echter zeker, dat men ook van hunnen kant op hulp kon rekenen, totdat Frankrijk betere voorwaarden toestond. Nu men in de gelegenheid was met een sterk bondgenootschap Frankrijk te blijven beoorlogen, werd aan den „engloutisseur de pays et d'état à tort et à travers" (zoo noemt hem van Beuningen in een' brief van Lionne aan Pomponne van 1 Febr. 1669) de gelegenheid gegeven om zich nog meer te verrijken.

Toen men na het teekenen van het verdrag, door de nieuwe pretensies van Frankrijk op Beaumont en Bouvignes, of door de weigering, ondanks art. 19 van 't verdrag van 10 Aug., de bondgenooten in het verdrag op te nemen, had ingezien dat men veel te gematigde bepalingen met dit land gemaakt had, en men des noods in de gelegenheid was nogmaals krachtig tegen Lodewijk op te treden, en door geweld van wapenen hem te dwingen, verzochten de Staten-Generaal alleen dat de Franschen die pretensies introkken, waarmede de Amsterdamsche Heeren niet tevreden waren, zeggende „dat nu men den vrede verkregen had, de ratificatie

van het verdrag niet meer daaraan moest accrocheren." Met regt konden de Franschen zeggen [1]) „mit Holland haben wir einen schlauen, mit Spanien einen schlauen und vortheilhaften, mit dem Kaiser einen schlauen, vortheilhaften und höchst rühmlichen Frieden geschlossen." Het is natuurlijk dat in de mémoires van den Franschen secretaris St. Didier, de St. Gen. — evenwel zonder genoegzame gronden, — worden verdedigd.)

Koning Lodewijk schreef in eene mémoire „mais ayant appelé la prudence à mon secours, je conclus la paix à des conditions honorables, résolu de remettre la punition de cette perfidie à un autre temps." Behalve deze getuigenis van Lodewijk, dat hij den vrede slechts aanzag als eene oogenschijnlijke verpoozing om zich intuschen weder te versterken, wensch ik de woorden van eenige beroemde geschiedschrijvers aan te halen, om hunne meening over den vrede te doen kennen. Zoo schrijft Heeren [4]) „dat de grootste gevaren ontsproten uit den aard en de wijze waarop de vrede tot stand kwam. Frankrijk had de verbindtenis tegen zich vaneen gescheurd; deze vaneen scheuring verhinderde, dat een nieuw verbond in langen tijd kon tot stand komen, en gaf Lodewijk gelegenheid om alle voordeelen zijner staatkunde in te oogsten." Mignet eindigt zijn voortreffelijk werk met de woorden: „Louis atteignit à Nimègue l'apogée de sa grandeur". Ranke [5]): „Was vorlangst von den Franzosen ins Auge gefasst, das war zu Nimwegen nahezu vollendet." In het werk over Louvois [6]) leest men: „Toutefois la Hol-

---

[1]) Pfister. p. 70.

[2]) St. Didier. p. 176.

[3]) Camille Rousset.

[4]) Heeren. Handboek der geschiedenis van de Staatsgesteldheid van Europa, vertaald door Mr. Dorn-Seiffen. 1850. p. 243.

[5]) Französische Geschichte, vornehmlich im sechzehnten und siebzehnten Jahrhundert, 1852. III, p. 435.

[6]) Camille Rousset. p. 557.

lande avait plus sujet d'être fière après le traité d'Aix la Chapelle qu'après la paix de Nimègue, tandis que la gloire de Louis XIV, obscurcie comme d'un nuage en 1668, dix ans plus tard éclatait radieuse sur l'Europe éblouie." Ook ik schaar mij aan de zijde van hen, die den vrede afkeuren, omdat men aan Lodewijk XIV de gelegenheid gaf zijne veroveringsplannen voort te zetten. Mably meent, dat van nu af aan Lodewijks magt begon te verminderen, daar hij zich den algemeenen haat op den hals haalde; het is waar, dat Duitschland verbitterd op hem was, maar nu hij de handen aan den eenen kant vrij had, kon hij met meer kracht elders ageren en Duitschland weerloos maken. De Hongaren, met welke hij reeds sedert eenige jaren goed vriend was, wist hij door geld tegen hunnen heer den keizer op te zetten [1]. [Het geld werd aan den Franschen gezant te Weenen gezonden, die het in handen der Hongaarsche opstandelingen deed komen.] Ook van de Polen en Turken wist hij in zijn voordeel partij te trekken [2]. Ik begrijp niet, hoe Mably zijne meening wil volhouden; Lodewijk bleef immers ongestoord voortgaan met het uitoefenen van geweldenarijen; het ergste stond men te wachten. De onder vorm van regt ingevoerde chambres de réunion werden kort na den vrede ingesteld; de oogenblikkelijke verbittering heeft geen zijner plannen verijdeld.

Over de vraag, of de prins van Oranje voor den separaten vrede gestemd was, kan ik hier niet zwijgen, vooral omdat de bewijzen mij duidelijk voorkomen, dat hij daartegen was en bleef.

In eene memorie van Ms. de B. (iemand uit de omgeving van Oranje) vond ik daarover het volgende [3]: „La paix de

---

[1]) Schlosser. Weltgeschichte, XVI, p. 570.
[2]) Salvandy. Hist. de Pologne, II, p. 436.
[3]) Ms. Bibliotheek van wijlen prof. Tijdeman.

Nimègue faitte à de conditions qui ne plaisaient point du tout à ce prince, et qu'il avait taché de traverser, lui attira l'inimitié de la France, qui ne garda presque plus de mesures avec luy, il ne menagea aussi point cette couronne et se déclara hautement contre les infractions du traitté de Nimègue et les nouvelles prétensions quelle faisait de quelques bailliages, dont elle faisait estendre la jurisdiction jusques aux portes de Namur et dans tout le pays d'Alost."

Uit de menigvuldige berigten, die wij verder aangaande zijne afkeuring van een afzonderlijk verdrag bezitten, wensch ik er slechts eenige aan te voeren. Zoo bij Basnage [1]), waar hij over de voorgestelde condities van Frankrijk in Junij het volgende zegt: „Qui voudra jamais traiter à l'avenir avec la république si elle rompt des engagements aussi solennels.... qu'on n'exige pas que je donne mon assentiment à une paix que je considère non seulement comme ruineuse mais qui de plus me parait honteuse." Uit een berigt van Pesters [2]), „qu'il ne pourrait jamais sauver sa réputation d'avoir abandonné l'empereur et les autres princes de l'empire ses alliés;" zoo was zijne meening in 1677. In September 1678 zeide Oranje aan d'Avaux [3]): „qu'il avait été fort contraire à la paix, qu'il était persuadé que les États abandonnaient trop légèrement leurs alliés." Uit brieven van Fagel, bij Lenting opgenomen, blijkt zijn verlangen eveneens, en de Fransche gezanten, die goed er van onderrigt waren, klagen er luide over, dat Oranje den vrede (zooals koning Lodewijk dien wenschte) tegenwerkte. Het regt van vrede en oorlog behoorde ook alleen aan de Staten-Generaal; de prins had er niet over te oordeelen. Men kan niet zeggen, dat hij in zijne adviezen den vrede heeft

---

[1]) Annales. II, p. 915.
[2]) Mignet. IV, p. 422.
[3]) Mignet. IV, p. 668.

goedgekeurd, want naar Bergen vertrokken, overviel hem de tijding van het teekenen aldaar. Dat hij evenwel eenen goeden vrede verlangde, toonde hij, toen hij in Junij aan de Staten van Holland voorstelde, om, wegens den slechten staat der financiën eenige troepen af te danken; dit bewijst nog niet, zooals professor Vreede meent, dat hij voor een afzonderlijk verdrag gezind was, waarmede veel te veel gezegden en handelingen in strijd zijn. Nog kort te voren had hij aan van Beverningk de belangen der bondgenooten dringend aanbevolen; zijn eenigste wensch was zich van hen niet te scheiden.

Toen reeds door zijne vijanden erkend als een buitengewoon groot staatsman, zag de prins, als handhaver van het politiek evenwigt van Europa in, dat door dezen vrede aan Lodewijk te veel magt in handen was gelaten, en men veeleer zulke magtsuitbreiding had moeten tegengaan. Maar het was moeijelijk hem toen als volkomen onpartijdig te beschouwen, en de groote talenten, welke hij later toonde te bezitten, kon men toen nog niet in hem waarderen. Dat de prins zijne belangen in 't geheel niet gebruikte als een middel om den vrede tegen te werken, heb ik op pag. 87 reeds aangetoond; uitdrukkelijk zeide Fagel nog aan Beverningk, dat Oranje te vreden was met de voorwaarden, zoo als die door de Franschen gesteld waren.

Over Beverningk's karakter zal ik eens 't gevoelen van een zijner tijdgenooten mededeelen:[1]) „Ms. de Beverningk de Tergouw, reconnu pour un des plus habiles hommes de l'Europe quoyque fort estimé à la cour lorsque j'y entray, n'y paraissait que lorsque la nécessité des affaires l'y appaillait; le prince n'avait pas peu le gagner comme tant d'autres, parce qu'il l'avait trouvez d'une droitture et d'une intégrité incapable de

1) Ms. Mémoires de Ms. de B. Bibliotheek van prof. Tijdeman.

pouvoir le faire gauchir dans tout ce qu'il jugait estre de l'interest de la patrie, il ne laissait pas de le consulter quoiqu'il n'en attendit aucune lache complaisance. Dans touts les traités ou il a été plenipotentiaire, il s'y est toujours destingué sy glorieusement que les ennemis même luy ont rendu la justice qu'ils devaient à son habilité; le roy de france même qui en est si bon connaisseur publia après la conférence qu'il eut avec luy prês de Gand l'an 1678 qu'il avait plus expédié d'affaires avec cett habil homme dans une heure que les plénipotentiaires n'aurait que faire en plusieurs jours et reçut de ce grand prince des marques distingués d'estime et de considération. Il avait un interieur sévère qui imprimait du respect, s'expliquait aussy heureusement qu'il pensait avec éloquence, fertile en expediens, aucun tour ne luy échapait mais jamais le secret, comme il parait à la paix deNimègue. Je ne pourrais le mieux faire connaitre qu'en rapportant l'emblême que je vis sous son portrait dans sa maison à Lokhorst prés de Leyde; ce grand homme était peint modestement en manteau et habit noir, la main appuié sur une table d'oû pendaient sept grands sceaux de l'état qui signifiaient autant de plein pouvoirs, on voiait paraitre une belle perle entre ses vilaines et raboteuse écailles qui l'enveloppait et au dessous ces mots. Ne me quaerieris extra. C'est à dire on ne chercherait pas un sy riche joyeau sous une sy simple apparence au dehors, faisant une allusion à la modestie et simplicité de l'habit et de l'homme qui cachait un esprit sy sublime."

Door allen die over Beverningk geschreven hebben, is zijne kunde en bekwaamheid als uit één mond geroemd, hetgeen ook ik doen moet. Uit de verbalen zijner verschillende missiën blijkt, hoe dan op hem meest alle werkzaamheden, ja alles wat van eenig belang was, neêrkwam. Niet geneigd om onnoodig vele woorden over eene zaak te verliezen, wist hij die vlug en tevens in korten tijd af te doen. S^t. Di-

dier[1]) zegt van hem: „il est expliqué et laborieux, et a l'esprit vif;" op eene andere plaats: „il n'est pas moins habil qu'expédient." Wicquefort schrijft van hem:[2]) „C'est sans doute un des premiers hommes des Provinces Unies pour la négotiation. Il n'y a point d'affaire si difficile qu'il ne démesle lorsqu'il s'y veut appliquer. Si on en veut des preuves il ne faut que voir le traité qu'il fit conclure à Clève avec l'évesque de Munster en l'an 1660, et il n'a pas moins heureusement négocié à Madrid, touchant les importants intérets des provinces de Flandres. S'il n'a pas réussy à Cologne, il s'en faut prendre à la mauvaise disposition des esprits et à la méchante conjoncture des affaires." Verder: „Il aime mieux se posseder dans la sollitude champêtre que de nourrir le chagrin que les affaires luy donnent; quand à son caractère il se trouvera que sans une petite irrégularité qui se rencontre dans son humeur il n'y a rien qui ne soit achevé." Hoewel hij bij Schotel wegens zijne gewone matigheid geprezen wordt, geloof ik dat Wicquefort met deze irrégularité ook op zijne onmatigheid heeft willen wijzen. De Witt schreef hem daarover als vriend de volgende woorden [3]) in een brief van 3 Julij 1654: „Ik moet hier met UEs permissie bijvoegen, dat, gelijck ick op UE's jongste overcomste herwaerts in 't gene deselve doenmaels heeft gerelateert, onder anderen met bysondere aengenaemheydt aengehoort hebbe de verseeckeringe quod tot o absentiae tuae tempore nec veneri nec Baccho litaveras, met een vast voornemen omme 't selve oock op de tweede reyse van gelycke te observeren, als nu niet sonder eenige alteratie van goeder handt bericht onfange hebbe, dat UE. 't voorz. voornemen soude

1) St. Didier, p. 116 en 181.
2) L'ambass. et ses fonctions, II, p 211.
3) Deze plaats ben ik aan de welwillendheid van prof. R. Fruin verschuldigd.

te buyten gegaan syn." Reeds vroeg had de Witt in hem groote kundigheden bemerkt en hem in menige zending gebruikt; ook de zendingen, welke de Staten-Generaal hem daarna opdroegen, heb ik ter loops aangegeven. De beginselen van zijnen vriend de Witt had hij reeds spoedig aangenomen, welke aanvankelijk ter goeder trouw, en welligt uit volle overtuiging, later in partijhaat ontaardden. Beverningk was niet zoo naauw met de partij van de Witt verbonden als de raadpensionaris het geweest was; deze was geheel één daarmede. Niet altijd bleef hij getrouw aan die beginselen; voor dat men wel dacht, keurde de man, die in 1653 in 't geheim de acte van seclusie aan Cromwell overhandigd had (voor dat het origineel exemplaar door zijne ambtgenooten ontcijferd was) de beginselen van de Witt af. Die verandering had reeds in 1657 plaats gehad; het juiste tijdstip is niet aan te geven, maar in een geloofwaardigen brief van dit jaar (van Aitzema) leest men [1]: „Car l'on voit des signes si manifestes dans les principaux loyales d'Hollande, qu'ils sont pour retourner seuls le prince d'Orange, qu'à peine on puisse douter. Je scay que n'a guerre le Sr. Beverningk a dit en compagnie: je vous bois à la santé de prince d'Orange, l'autre luy dit: prenez garde! vous offensez le protecteur! sur quoy Beverningk dit: F. du Cromwell; si le prince d'Orange était en age je desieray estre un de ses premiers ministres."

Koning Lodewijk scheen die verandering bemerkt te hebben, zoodat hij er veel op tegen had, dat hij als gezant naar Breda zou gezonden worden, omdat men niet meer op hem kon rekenen. Ook d'Estrades schrijft over hem in eenen brief van 1 December 1667 [2]: „Van Beuningen et Beverningk ont déclaré hautement que la République n'était pas libre si tous les emplois et les

---

1) Thurloe. State papers, VI, p. 13.

2) d'Estrades. Lettres, IV, p. 260.

charges dépendaient d'une seule famille." De Witt, aan wien Beverningk natuurlijk niets daarvan liet blijken, meende voortdurend op hem staat te kunnen maken; deze zeide toen o. a. aan d'Estrades [1]) „qu'au fond il (B.) était bien intentionné, et qu'il m'en répondoit comme de lui-même."

In 1672 toen voor 't oogenblik de partijhaat gestild was, en de Witt als de eenige schuld van den oorlog en alle verdere onheilen was vermoord, waren aller oogen op Oranje gevestigd. In de verdediging van 't vaderland werd de prins toen ijverig door de plannen van Beverningk bijgestaan en Oranje als de redder van 't vaderland beschouwd. Over de gezindheid voor de partij van Oranje werd hij in verschillende brochures aangevallen; zoo vindt men o. a. in een dier geschriften: [2]) „De prins had veel meer kunnen doen, als hij niet door sommige menschen, zoo als Beverningk, daarin verhinderd was. Deze, die in 1654 de acte van seclusie hielp maken, maar nu veinst te behooren tot de partij van Oranje om zich te wreken van de ghewese raadpensionaris, wiens formele vijand hij geworden is, sonder eenighe reden tot recompence van alle de weldaden die hij van dien heer genooten heeft. Oranje merkt het niet, omdat deze te veel drukte en sorge heeft, soodat hij niet ontdeckt heeft de dubbelhartigheid van dien heer, denwelcke nevens syne confidenten besloten heeft Hollandt ende Zeelandt te maken tributaris van Engeland, ende den koningk van Vrankryk te laten in het besit van hetgene hy door de wapenen heeft geconquestreert." Hij wordt daarin zelfs beschuldigd van aan Montbas eigenhandig geschreven te hebben, dat die zijn post moest verlaten. Ware dit het geval geweest, men had hem niet anders behandeld dan menig ander

---

1) d'Estrades. Lettres, p. 124, 256.

2) Verhael van 't voornaemste 't gene dese staet sedert eenige jaren is overgekomen.

verrader. Had Beverningk zich in die dagen willen verrijken, groote sommen kon hij van koning Lodewijk ontvangen hebben, als hij naar zijnen wensch had willen handelen, maar het was de onomkoopbaarheid, die hij in die droeve tijden met slechts drie andere staatslieden, volgens de getuigenis van een Franschman, gemeen had. Dat hij evenwel toen de Groot naar het leger van Lodewijk vertrok, niet ongeneigd was den vrede te sluiten, blijkt uit een brief op pag. 11 aangehaald. In tweederlei opzigt is deze brief merkwaardig; vooreerst blijkt er uit, dat hij toen reeds afweek van de meening van den prins, aan wien hij verzocht het antwoord niet te adresseren; (de prins kon niet met zulke vernederende voorwaarden genoegen nemen), maar vervolgens is, naar het uiterlijk te oordeelen, deze brief door de Groot aan Beverningk teruggezonden. Wij bezitten meer dan een bewijs dat Beverningk dikwijls zijne brieven terugvroeg. Het stond in verband met zijn karakter om, zoo mogelijk, als het te vermijden was, de gewigtige aangelegenheden niet op schrift te behandelen. De vele reizen, die hij gedurende het verblijf te Nijmegen naar Holland deed, waren ook om politieke redenen noodig. Herhaaldelijk vindt men in zijne brieven, dat hij het beter oordeelt deze of gene zaak mondeling te bespreken. In die tijden was het voorzeker ook verkieselijker, daar men bijkans geen geheim van brieven kende; welken maatregel van voorzorg men ook nemen mogt, de inhoud der secr. brieven was den vijand meestal reeds spoedig bekend. Bij Beverningk was het evenwel meer dan eene voorzigtigsheidsmaatregel; het was bij hem schijnbaar eene vrees om openlijk en rondweg voor zijne meening uit te komen. Ik zal mij vergenoegen met twee brieven uit geheel verschillende jaren aan te halen, waardoor het voorgaande bewezen wordt. [1]) Den 3en April 1654 schreef de Witt aan van Beverningk:

---

[1]) Beide plaatsen ben ik aan de welwillendheid van prof. R. Fruin verschuldigd.

„Soo haest eenige occasie sal hebben omme aan U. E. in seeckerheyt, buyten de wech van d'ordinaris post yets te connen doen overbrengen, sal ick niet naerlaeten, volgens U. E's versoek, deselve te laten toecomen de gerequireerde brieven van den 20en en van den 27en der voorlede maandt, oock andere van gelijcke natuere die voor dato geschreven syn ofte naer dato noch geschreven souden mogen worden." En in een secr. brief van 1 Maart 1670 schrijft de Witt hem wederom „ende gaat voorts, volgens U. E.'s begeerte, hiernevens de voors. deszelfs missive in originali weder terugge."

Hierdoor wordt het duidelijk, waarom men betrekkelijk weinig gewigtige brieven van hem vindt. Waarschijnlijk vernietigde hij de teruggezonden exemplaren, daar ik deze ook niet in het familie-archief (berustende in het huis-archief van Z. M.) terug vind. In een aldaar aanwezig verbaal van onzen gezant bij Brandenburg, waarin al de bijbehoorende missiven aanwezig zijn, mist men alle brieven van Beverningk, hoewel volgens het verbaal vele gewigtige missiven behoorden aanwezig te zijn. Prof. Vreede meent dat van zijne briefwisseling met Oranje nog veel moest te voorschijn komen; waarschijnlijk evenwel zal men er nooit meer van vinden dan hetgeen tot nu toe bekend is. Met Oranje trad hij ook liever, als eene of andere belangrijke aangelegenheid het vereischte, in gesprek, en van de nog aanwezige brieven aan dezen prins handelen de meesten over militaire aangelegenheden, meestal van minder belang.

In 1674 nog tegen het verlaten der bondgenooten, [1]) aan welke men beloofd had alleen een gezamelijken vrede te sluiten, ging hij (B.) langzamerhand meer en meer van dit verlangen af. De beginselen van de partij van de Witt waren in Franschgezindheid ontaard; d'Avaux, die uitstekend goed met de partijen in de Republiek bekend was, zegt het im-

[1]) Mignet. IV, p. 272.

mers zelf in 't begin van zijne négociations, [1]) dat die fractie geheel aan Frankrijk verbonden was. Toen de goede vrienden van Oranje hem ten sterkste afrieden om de hem opgedragen souvereiniteit van het hertogdom Gelder aan te nemen, daar het voor zijnen persoon en het vaderland nadeelige gevolgen kon hebben (men heeft wel eens beweerd, dat dit aanbod van Fransche zijde kwam), drong Beverningk bij den prins er op aan, dat hij dit aanbod zou aannemen. [2]) Toen hij later uit Nijmegen aan Fagel schreef, dat er een Amsterdamsch koopman was, die aan de Fransche gezanten allerlei berigten uit het vaderland bezorgde en het verkrijgen van een goeden vrede tegenhield, door hun te verzekeren dat men de Franschen alles zou toegeven, verzocht hij aan Fagel hem er niet mede te belasten dien verrader op te sporen, daar hij hem toch niet vinden zou. Dat dit slechts eene niets beteekenende verontschuldiging was, bleek duidelijk; door zijne groote en talrijke omgeving, en door menig ander hulpmiddel was het hem gemakkelijk dien man te vinden; alleen de vrees dat hij bij de Fransche gezanten ongenoegen zou veroorzaken of den vrede kon tegenhouden weerhield hem daarvan. In een brief van 6 October 1676, verzekert d'Estrades [3]) reeds van hem „nous avons trouvé dans lui beaucoup de bonne volonté et une sincère intention de prévenir tout ce qui pourrait rompre les négociations de la paix."

Van het verkrijgen van eenen generalen vrede meende hij reeds spoedig na den aanvang van het congres niet veel goeds te kunnen verwachten, en voor de algemeene conferentie der gezanten, waarin men het eerste aller belangen kon bespreken, was hij

---

[1]) d'Avaux. Négotiations.

[2]) Wagenaar. XIV, p. 345.

[3]) d'Estrades. Lettres.

niet geneigd. [1]) Veeleer meende hij, zoo als blijkt uit eene zijner dépêches van 31 Aug. 1677, [2]) „indien wij het werck konnen magtigh worden sonder interventie van mediateurs, gelyck ick op dien voet nu arbeyde, dat meen ick dat meest secuur en glorieust souwde zijn", (hij sprak hier van vrede der Republiek alleen met verzekering der barrière). Duidelijk was het, dat hij overhelde tot de Amsterdamsche partij, bij welke het voordeel van den vrede boven alles de voorkeur verdiende; met die partij werd hij tot het uiterste gedreven. Den 11en Junij 1678 schreef hij nog aan de Staten van Holland, dat men de bondgenooten van 't Noorden door het beloven van neutraal te blijven niet moest verlaten, maar reeds van den 29en Julij is een berigt aan Fagel aanwezig, dat hij voor zich er niet tegen was te beloven later de vijanden van Frankrijk niet meer bij te zullen staan. [3]) Na den afloop van het congres van Nijmegen bedankte hij voor alle publieke ambten, alleen bleef hij curator der Leijdsche academie. Hij sleet de rest zijner dagen op zijn buitenverblijf Lokhorst, vanwaar hij, wegens zijne belangstelling in de bibliotheek en den hortus der academie, dikwijls een uitstapje naar Leiden deed. Bij gelegenheid van een dier bezoeken op den 23en October 1690, zegt men dat hij op de trappen der bibliotheek struikelde, ten gevolge waarvan hij zich eene koorts op den hals haalde, welke hem den 30en Oct. 1690 in 76jarigen ouderdom uit het leven wegnam [4]).

[1]) d'Estrades. Lettres. VIII, p. 80.
[2]) Ms. Rijks-archief.
[3]) Ms. Rijks-archief.
[4]) Schotel. p. 67.

Bijlage n° 1.

—

Memoire I.

1. Le principe que messrs les alliéz semblent avoir qu'il faut faire la Suède perdre afin que la France soit obligée à rendre ses conquêtes n'est point fondée puisque cette obligation de la France depend de sa seule volonté, quî est ambulatoire et qui penchera plustôt à d'autres moyens propres pour luy asseurer les dittes conquêstes.
2. Ce principe la semble justement d'estre inventé, de ceux qui se tentent servir des subsides des navires et de la milice de messrs les Etats Généraux pour conquester sur la Suède et la mettre dans un tel Estat qu'aprez il leur sera facile à la ruiner entièrement aussitôt qu'ils voudront et lorsque personne ne le pourra empêcher.
3. Il faut considérer si messrs les alliéz gagnent trop sur le Suède, cela servira à la France pour les tirer a son partij, leur présentant à guarantir leurs conquestes dont on a dejà veu des tentatifs. Et il est certain que depuis la paix des pyrenées la France a faict des alliances avec le Denemarc pour l'associer dans les affaires d'Allemagne avec des conditions très ruineuses à la Suède, et qui sont les fondements de la monarchie que la France medite. Tellement qu'il n'est point à douter que la France n'inciste encore sur les mêmes traces et que le Denemarc a surquoy se fonder dans ce point ce qu'on pourra prouver par plusieurs raisons.
4. La seule cause qu'a porté cet etat à s'allier avec d'autres puissances contre la Suède a esté son procedé, de quelques années trop interessé pour la France. Il semble de la que quand cet Etat peut estre asseuré d'un autre procedé en tout convenable à ses propres interests que la cessation de la cause doit estre ensuivie de la cessation de l'effect qui est la guerre présente. Et il vaut toujours mieux faire rentrer la Suède dans les interests de cet Etat par un espèce de bénifice en luy faisant avoir une bonne paix laquelle peut estre accompagné d'autres profits d'une liaison très estroicte et d'un commerce florissant qu'a la mettre dans le désespoir, pour chercher son salut par des remèdes desesperées.
5. Comme messrs les alliez ne feront jamais la paix que la France n'aura restitué la Sicile, la Franche-comté, la Lorrainne et ce qu'elle tient

dans l'Allemagne par la guerre presente et que le Pays-Bas d'Espagne sera mis dans une seureté convenable. Il semble qu'ils ne pourront jamais espérer ces conditions la, que par la contraincte ou d'une guerre plus forte ou pour le moins d'une craincte égale a une telle guerre. Or en faisant la paix avec la Suède et la tirant dans les interests de cet Etat mess[rs] les alliez auront obtenu le moyen susdit que seul est propre pour la ditte paix.

6. La liberté d'Allemagne est le soutien de la liberté de cet Estat et la la paix de Westphalie est la liberté d'Allemagne. C'est pourquoy quel interest mesme de cet Estat ne permet point que la ditte paix soit violée ou achevée dans aucun point.

7. Les terres que la Suède à dans l'Allemagne luy sont plutôt a charge qu'aucun profit, mais l'interest de tous ceux qui veulent que la liberté d'Allemagne soit conservée, veut que la Suèdc retienne ses terres afin qu'elle se puisse opposer contre celuy qui voudra la renverser quand Elle sera une fois rentrée dans son vray interest qu'Elle n'a laissé que par des surprises et des intrigues d'une faction gagnée par la France. Partout il importe a cet Estat de conserver la Suède dans la possession des dittes terres et de se lier avec Elle plus estroitement pour le maintien de l'Allemagne en tout cas qui pourra survenir d'un ou d'autre costé. Or il est certain que la France sera celle qui donnera toujours le troublement d'Allemagne et que cette liaison servira principalement contre ses vastes desseins.

8. De vouloir procurer au Denemarc la conquete de Schonen ce serait la mesme chose que de luy soubmettre toutte la Suède et faire revivre l'union de ces troix royaumes septentrionaux, la Suède est maintenant dans l'estat de ne pouvoir subsister ou se conserver contre Denemarc sans la province de Schonen et la fossée de Sund et la prudence veut quil vaut mieux se rendre par un bon accord, que d'attendre les loix d'un conquérant.

9. La paix dernière du nord est roborée de la guarantie des roix de France et d'Angleterre et de cet Estat et c'est encore cet Estat qui pour les conditions de la ditte paix s'estait interessé à plus. Il est donc raisonnable et plus conforme a la seureté de l'avenir que cette paix se restablisse sur le mesme pied.

10. La Suède a mainteuant les preuves en mains quelle ne se peut plus fier aux alliances des autres roix. Elle voit la fermeté des conseils de cet Estat, elle a l'intention de s'unir bien estroictement. Elle est déja de mesmes sentimens que cet Estat pour le bien commun de la Chrestienté. Et c'est a cet heure dans le pouvoir de cet Estat de se servir de cette occasion pour faire cesser les maux d'une guerre universelle et donner un tel repos a toutte la Chrestienté qu'il convient à la seureté commune. Il semble que ni la crainte de Dieu, ni l'honnesteté

ni l'utilité publique, ni l'interest particulier de cet Estat ne peuvent permettre qu'on néglige une telle occasion et persevere dans la guerre quand on la peut fuir à souhait.

11. C'est Estat est la parte principale entre tous les alliez et pourtant il a droit de regler les conditions de la paix à son plaisir et les autres qui sont entrez dans l'alliance a cause des subsides n'ont rien a pretendre quand on les remet d'ans leur premier Estat si on lache la bride d'avantage ils y mesleront leurs propres interests et cest Etat se privera de la direction des affaires tant necessaire pour les biens communs et la paix sera toujours daus le péril d'estre troublée et eloignée quand les autres le voudront.

12. Apres la paix faitte et l'amitié rétablie entre cet Estat et la Suède il y a plusieurs choses à observer pour la seureté de l'advenir les quelles negligées feront que la paix qui sera faite entre la France cet Estat et ses alliez quoy quelle se fasse aux conditions desirées ne pourra pourtant durer que fort peu de temps.

Memoire II.

Il faut supposer les principes suivants.

1. Que cet Estat est la partie principale dans cette guerre qui pourtant non seulement y doit avoir la direction mais aussi disposer de conditions de la paix suivant son interest mesme contre le gué de ses alliez a savoir qu'ils veulent extravaguer.
2. Que c'est le vray intetest de cet Estat d'estre ferme sur ce principe et d'oster aux dits alliez tous les moyens pour s'interesser à la dite direction.
3. Que les alliances faites entre cet Estat et ses alliez ont seulement pour but une paix honeste et ne doivent estre abusée d'aucun allié a quelque autre fin contraire à l'interest commun.
4. Quoy que cetEstat aye promis de ne faire ni paix ni treve sans le sceu et contentement de ses alliez cela ne peut pourtant empesher qu'il ne pourra préallablement convenir de moyens pour parvenir à une bonne paix sans en donner la communication à eux puisque cet Estat ne fera en cela que se servir de son droit susmentionné qui luy donne la direction en tout et s'acquittra néantmoins de sa promesse envers les alliez quand il les admettra depuis aux traittez de la paix mesme laquelle ne se fera point alors sans leur communication.
5. Qu'en particulier l'alliance de cet Estat avec le Denemarc estant seulement faite en esgard de la Suède doit cesser aussitost que cet Estat n'aura plus a craindre de ce costé là.

Or une telle convention préalable se pourra faire avec la Suède et apporte les utilités suivantes.

1. Que la Suède estant asseurée de son costé par une telle convention pourra avec vigueur agir et disposer la France à l'acception de telles conditions pour la paix dont on aura conveuu ce que sans celle elle n'osera faire.
2. Que cet estat pourra aussitôt rappeler ses vaisseaux de guerre de la mer Baltique et par la engrossir son secours pour la Sicile, s'assurant aussi de la victoire laquelle sans cela sera fort douteuse.
3. Que les trouppes de Brandenbourg et Lunebourg et Munster pourront aussitost marcher sur le Rhin et servir contre la France laquelle par un coup si grand et inopiné serait vrayement bien surprise.
4. Que la France, se voyant aussi pressée d'un costé par les instances de la Suède et de l'autre par les forces jointes des alliez donnera plustost la main à une paix seure et honnête.
5. Que la Suède estant jointe à cet Estat par un mesme but et interest travaillera conjointement pour rendre les conditions de la paix telle qu'elle pourra estre de durée et seurement balancer ces deux puissances qui jusqu'à cette heure ont toujours par leurs mouvements troublé toute la Chrestienté

Le méthode qu'il faut tenir pour parvenir à la paix, consiste dans les points suivants:

1. Conclure la convention préalable avec la Suède selon le projet quod legatur.
2. Rappeller les vaisseaux de la mer Baltique et par la engrossir le secours vers la Sicile.
3. Faire que les alliez envoyent aussistost leur trouppes vers le Rhin.
4. Travailler soigneusement a Paris et a Nimégue pour faire aggréer à la France les conditions de la paix.
5. Aprés la ratification de la convention préalable pousser les Français au bout pour avoir leur déclaration positive sur les dits conditions.
6. Après avoir obtenu cette déclaration traitter et conclure conjointement avec tous les alliez ou une paix générale si la France y consent, ou un separé, si elle refuse le premier suivant les conditions de la convention préalable.
7. En cas de la paix separée que la Suède joigne ses conseils entièrement à ceux de cet Estat pour obliger encor la France à une paix honneste et un repos convenable à la seureté commune.

Bijlage n° 2.

—

	1632	1633	1662	1664	1667
DRAP.					
25 livr. 44.	*f* 3,00,0	*f* 6,00,0	*f* 36,11,5	*f* 40,00,0	*f* 80,00,0
					waardig 200 gld.
BALEINE COUPÉE.					
100 livr.	*f* 0,03,4	*f* 0,12,0		*f* 2,10,0	*f* 15,00,0
FANONS DE BAL:					
100 pièces à 300 livr.	*f* 2,10,0	*f* 2,10,0	*f* 4,07,8	*f* 3,00,0	*f* 30,00,0
					waardig 120 gld.
HUILLES DE BAL:					
La Barrique.	*f* 1,00,0	*f* 1,05,0	*f* 3,13,10	*f* 3,00,0	*f* 12,00,0
					waardig 30 gld.
HARANG ET MORGE.					
Le lest de 12 barils				*f* 15,00,0	sors.
contenant un milier.	*f* 3,00,0	*f* 3,00,0	*f* 44,10,7	*f* 16,00,0	blancs.
PETUN.					
100 pesant.	*f* 2,00,0	*f* 7,00,0	*f* 9,12,10	*f* 13,00,0	
SUCRE RAFINÉ.					
100 pesant.	*f* 1,04,0	*f* 3,00,0	*f* 15,19,0	*f* 15,00,0	*f* 22,10,0
					waardig 30 gld.
TOILE.					
15 livre. 35.	*f* 0,15,0	*f* 0,15,0	*f* 1,06,11	*f* 2,00,0	*f* 4,00,0
BARCAN.					
22 Ellen 40.	*f*	*f* 0,15,0		*f* 4,00,0	*f* 8,00,0
CAMELLOTTE GREIN.					
20 livr. 36.	*f* 0,05,0	*f* 0,07,6		*f* 6,00,0	*f* 12,00,0
			1654 verhoogt vermits de oorlog voor 2 jaren.		
SERGE SIGN.					
20 livre. 36.	*f* 0,10,0	*f* 1,00,0		*f* 6,00,0	*f* 12,00,0
FROMAGE.					
100 livr.	*f* 0,05,0	*f* 0,06,6		*f* 0,15,0	
PORCELAINE D'HOLLANDE.					
100 livr.				*f* 10,00,0	*f* 20,00,0
					1668, 18 Junij.

Verbaal n°. 609.

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

Legi 2 § 8 D. de eo quod certo loco, non obstat lex 19 pr. D. de peric et comm. rei vend. neque lex 21 § 3 D. de act. emti.

II.

Neque lex 7 § 2, D. de distrah pign., neque lex 3. Cod de cond. ob. caus. dat. obstant principio in leg. 61 D. de pactis, enuntiato.

III.

Is qui indebitos nummos sciens accipit furtum committit.

IV.

Art. 1401. B. W. heeft geene betrekking op obligationes ex contractu.

V.

Gedurende den huurtijd heeft de huurder van land ook regt van de alluvio gebruik te maken. Contra. Pothier, Traité du contract de louage 4e partie, chap 2, no. 278.

VI.

Art. 1647. B. W. is overbodig.

VII.

Onjuist is de bewering van Mr. G. Diephuis. (Het Ned. Burg. Regt, 5e deel. No. 602), dat in art. 1155 B. W., schuldvernieuwing alleen gebruikt wordt in den zin van art. 1449 B. W. (eene nieuwe verbindtenis).

VIII.

Ten onregte zegt Troplong: (Du dépôt et du séquestre tome

15 p. 175), „l'art 1952, C. C. s'applique aussi aux baigneurs publics, aux teneurs de billards et de café, aux restaurateurs.

IX.

Al waarschuwt de herbergier den reiziger dat hij geene aansprakelijkheid op zich zal nemen, tenzij deze hem zijne goederen toevertrouwe, wordt zijne aansprakelijkheid daardoor niet opgeheven.

X.

In art. 1748 B. W. zal de verantwoordelijkheid van den herbergier ook ophouden ingeval van gewelddadige beschadiging.

XI.

De aanhaling van art. 1112 B. W. (de Pinto, B. W. 2e druk, dl. 2, p. 275 n°. 4) om het regt van afscheiding tusschen 2 naburige erven te bewijzen, is verkeerd.

XII.

Nadat in het Burg. Wetb. het onderscheid tusschen contractus nominati en innominati was opgeheven, had men ook het beginsel in art. 1581 B. W. even als bij koop en verkoop moeten regelen.

XIII.

Bij boedelscheiding, is de overschrijving der akte van scheiding tot eigendoms verkrijging niet noodzakelijk.

XIV.

Onder art. 1719 B. W. zijn ook de remuneratorische schenkingen begrepen.

XV.

Ten onregte teekent Mr. Opzoomer (het Burg. Wetb.) op art. 1755 § 1 aan: „wat het gebruik den bewaarnemer heeft opgebragt, komt alleen hem zelven toe."

XVI.

Zakelijke regten kunnen door verjaring verkregen worden.

XVII.

De reden waarom art. 2030 B. W. in dat Wetboek werd opgenomen, is niet te regtvaardigen; beter had men het in de transitoire wet geplaatst.

XVIII.

In eene vennootschap en commandite mogen geene blanco aandeelen worden uitgegeven.

XIX

De commissionair, die op order of voor rekening van zijn committent goederen gekocht en betaald heeft, en die aan hem heeft opgezonden, is niet bevoegd ze uit diens faillieten boedel te reclameren.

XX.

De eigendom van zeeschepen zal ook bij schenking niet overgaan dan met de bepaling van art. 312. W. v. K.

XXI.

Wanneer de schipper gedurende de reis geld geleend heeft tot herstel van het schip, zonder voorafgaande verklaring van de voornaamsten van het scheepsvolk, is de reeder niet aansprakelijk.

XXII.

De meening van Holtius (Voorlezingen over Handelsregt. ad art. 637) dat volgens ons Wetboek ook de schade door passagiers veroorzaakt, den verzekeraar treft, is onjuist.

XXIII.

Het regt van collatie wordt door den failliet, niet door den curator in het faillissement uitgeoefend.

XXIV.

De vereeniging der werkzaamheden van advokaat en procureur in een' enkelen persoon, ware als middel om de procedure minder kostbaar te maken niet ongeschikt.

XXV.

Art. 134 W. v. B. Rv. zal niet ten gevolge kunnen hebben, dat de verweerder van zijne tweede instantie beroofd wordt.

XXVI.

De woorden „ten dienende dage" in art. 135 Rv. beteekenen alleen de eerste beteekende regtsdag.

XXVII.

De regter is niet verpligt aan partij het bewijs van valschheid van geschrifte toe te staan.

XXVIII.

Ten onregte beweert de Pinto (Wetb. v. Regtsv. II dl, 2de stuk, p. 705, 1e druk) dat eene arbitrale uitspraak nietig is, indien een of meer der vereischten van art. 637 Rv. ontbreken.

XXIX.

Er bestaat in onze wet geen middel om de ambtenaren van het Openbaar Ministerie tot vervolging te dwingen.

XXX.

Het stelsel van eenzame opsluiting, (mits verstandig toegepast) verdient aanbeveling; het moet zoo veel mogelijk andere straffen vervangen.

XXXI.

Ten onregte worden in den Code Pénal bepalingen omtrent „délit manqué" gemist.

XXXII.

Ten onregte wordt in art. 3, wet van 29 Junij 1854, het brandmerk eene straf genoemd.

XXXIII.

Minder juist zegt Rauter (Traité théorique et pratique du droit criminel français, tom II, p. 90) „si le témoin tait ce qu'il sait, il commet le crime de faux témoignage."

XXXIV.

Zonder eenigermate eene verdeeling van het oude koningrijk Polen te regtvaardigen, meen ik dat het herstel van een zelfstandig koningrijk Polen in den tegenwoordigen tijd nadeelig zou zijn voor de rust van Europa.

XXXV.

Ten onregte verzet zich Beccaria zoo hevig tegen het regt der kroon, om gratie te kunnen verleenen.

XXXVI.

De Staat heeft niet, gelijk Klüber (Droit de gens, p. 59) het hem in het algemeen toekent, een regt om zijne burgers het verlaten van den Staat te verhinderen.

XXXVII.

Crediet kan geen nieuw kapitaal scheppen.

XXXVIII.

Onder de verbruiksbelastingen, acht ik die op den tabak als eene der beste.

XXXIX.

In de tegenwoordige tijden heeft eene voortdurende amortisatie van schuld, zoo als die bij ons geschiedt, veel tegen zich.

XL.

Het ware wenschelijk, dat men in het ondersteunen van armen over het algemeen met meer omzigtigheid te werk ging, daar men hiermede dikwijls meer kwaad dan goed doet.

XLI.

Elke staatsbemoeijing tot bereiking van een doel is nadeelig, waar de individuen zelve, zonder gezag, dat doel konden bereiken. (Jhr. Mr. de Bosch Kemper, Handleiding tot de kennis van het Nederl. Staatsregt, p. 19.)

XLII.

Over het zegel op couranten zegt Dr. Bluntschli, Allgemeines Staatsrecht, Band 2, p. 502, met regt: „Staatswirthschaftlich ist sie durchaus nicht zu rechtfertigen, da sie einen einzelnen Erwerbszweig, der überdem nur in zweiter Linie von ökonomischer Natur ist, im Vergleich mit andern Berufsarten ganz übermäszig belastet und geradezu zu einer unwürdigen Besteuerung der freien Meinungäuszerung wird."